

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์กระบวนการประชาคม เพื่อพัฒนาการศึกษาของท้องถิ่น เพื่อศึกษาปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการทำงานของกระบวนการประชาคมเพื่อพัฒนาการศึกษาของท้องถิ่นและเพื่อนำเสนอแนวทางการขับเคลื่อนกระบวนการประชาคมเพื่อการพัฒนาการศึกษาของท้องถิ่น ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research Approach) และออกแบบการวิจัยแบบพหุกรณีศึกษา (Multiple Case Study Research) โดยศึกษากับกรณีศึกษากระบวนการประชาคม 2 แห่ง ได้แก่ กระบวนการประชาคม ก และกระบวนการประชาคม ข ที่อยู่ในจังหวัดไทยเจริญ (นามสมมติ) ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ได้รับการยอมรับจากผู้เชี่ยวชาญว่ามีกระบวนการประชาคมที่เข้มแข็งและสามารถเข้าไปพัฒนาการศึกษาของท้องถิ่นได้ นอกจากนั้นผู้วิจัยได้ศึกษากับโรงเรียนที่ได้รับการพัฒนาจากกระบวนการประชาคมทั้งสองแห่ง สามารถสรุปได้ดังนี้

1) กระบวนการประชาคม ก (นามสมมติ) และโรงเรียนที่ได้รับการพัฒนา 3 โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนพัฒนา 1 (นามสมมติ) และโรงเรียนเครือข่ายอีก 2 โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนเครือข่าย 1 (นามสมมติ) และโรงเรียนเครือข่าย 2 (นามสมมติ)

2) กระบวนการประชาคม ข (นามสมมติ) และโรงเรียนที่ได้รับการพัฒนา 1 โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนแดนไกลพัฒนา (นามสมมติ)

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูล 2 กลุ่ม คือ

1) กลุ่มกระบวนการประชาคม ได้แก่ แกนนำประชาคม และสมาชิกประชาคม

2) กลุ่มโรงเรียนที่ได้รับการพัฒนาการศึกษาจากกระบวนการประชาคม ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา ครู ผู้เรียน ตัวแทนจากชุมชน กรรมการสถานศึกษา เป็นต้น

ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) การสนทนากลุ่ม (Focus-Group Discussion) และการอภิปรายกลุ่ม (Group discussion) ซึ่งมีขั้นตอนการดำเนินการ 2 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษากรณีศึกษา

ขั้นตอนที่ 2 จัดนำเสนอข้อมูลแก่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และอภิปรายกลุ่มเพื่อหาแนวทางในการขับเคลื่อนกระบวนการประชาคมเพื่อพัฒนาการศึกษาของท้องถิ่น

ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล 4 วิธี คือ การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ลักษณะของการวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic Induction) การวิเคราะห์โดยการจำแนกข้อมูล (Typological Analysis) และการวิเคราะห์โดยการเปรียบเทียบข้อมูล (Constant Comparison) **สรุปผลการวิจัย**

1. กระบวนการประชาคมเพื่อพัฒนาการศึกษาของท้องถิ่น

จากการศึกษากระบวนการประชาคม ก และ ข ซึ่งเป็นการรวมตัวของบุคคล องค์กร ภาคส่วนต่าง ๆ ภายในท้องถิ่นและภายนอกท้องถิ่นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาการศึกษาในท้องถิ่น สามารถสรุปผลได้ดังนี้

1.1 กระบวนการประชาคม ก

กระบวนการประชาคม ก (นามสมมติ) เป็นการรวมกันของคนกลุ่มหนึ่งในชุมชนเมืองของจังหวัดไทยเจริญ (นามสมมติ) ที่มีความสนใจที่จะช่วยแก้ปัญหาและพัฒนาการศึกษาที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น ปัญหาดังกล่าวเกิดขึ้นกับโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา 3 แห่งที่อยู่ใกล้กัน โดยโรงเรียนที่เป็นเป้าหมายหลักของการแก้ปัญหาครั้งนี้ได้แก่ โรงเรียนพัฒนา 1 (นามสมมติ) ขณะเดียวกันประชาคม ก ได้ประสานโรงเรียนมัธยมศึกษาที่อยู่ใกล้เคียงกันอีก 2 โรงเรียนเข้าร่วมเป็นเครือข่ายในการพัฒนา ได้แก่ โรงเรียนเครือข่าย 1 (นามสมมติ) และโรงเรียนเครือข่าย 2 (นามสมมติ) โรงเรียนทั้ง 3 โรงเรียนเป็นโรงเรียนมัธยมศึกษาที่เปิดสอนตั้งแต่ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1 – 6 ประเภทนักเรียนไป – กลับ เหมือนกัน

1.1.1 การเกิดกระบวนการประชาคม ก

1) เจื้อนไขการเกิดกระบวนการประชาคม ก

เจื้อนไขการเกิดกระบวนการประชาคม ก ที่มีเป้าหมายการพัฒนาการศึกษาของท้องถิ่นมีทั้งหมด 3 เจื้อนไข ดังนี้

1.1) เจื้อนไขแกนนำและบุคคลในท้องถิ่นมีศักยภาพการทำงาน

การมีแกนนำและบุคคลในท้องถิ่นที่มีศักยภาพที่เข้มแข็งในการทำงาน นับเป็นเจื้อนไขที่สำคัญในการทำให้เกิดการรวมกลุ่มกันขึ้นมาได้ โดยเฉพาะแกนนำซึ่งเป็นคนในท้องถิ่น มีความรักและปรารถนาดีต่อท้องถิ่นของตน ประกอบกับแกนนำและบุคคลในท้องถิ่นเองเป็นบุคคลที่ได้รับการยอมรับนับถือ เป็นที่ศรัทธาของคนในท้องถิ่น จึงสามารถรวบรวมสมาชิกที่มีความรู้ มีศักยภาพในการทำงานด้านการศึกษาหลายๆ ภาคส่วนเข้าร่วมการทำงาน และสนับสนุนทรัพยากรได้ เมื่อวิเคราะห์คุณลักษณะของแกนนำและบุคคลในท้องถิ่นที่มีศักยภาพพบว่ามีคุณลักษณะดังนี้

- (1) มีลักษณะความเป็นผู้นำสูง
- (2) เป็นบุคคลที่มีการศึกษา มีความรู้ความสามารถ
- (3) เป็นบุคคลที่ประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน และมีความพร้อมทั้งด้านการเงิน สังคม และมีอาชีพการงานที่เอื้อต่อการทำงานเพื่อส่วนรวม เป็นที่ยอมรับและศรัทธาของคนในท้องถิ่น
- (4) เป็นคนในท้องถิ่นและมีสำนึกรักบ้านเกิด/ท้องถิ่น
- (5) เป็นบุคคลที่มีจิตสำนึกสาธารณะในการทำงานเพื่อสังคม มีความเสียสละเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม
- (6) แกนนำและสมาชิกประชาคม มีการติดตาม ตรวจสอบ การทำงานอย่างต่อเนื่องซึ่งส่งผลให้มีการรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่น

1.2) เงื่อนไขประชาคมในท้องถิ่นมีความเข้มแข็งและก่อตัวมายาวนาน

ประชาคมที่ทำงานด้านการศึกษามีการรวมตัวกันได้อย่างรวดเร็วเนื่องจากในท้องถิ่นนั้นมีการรวมกลุ่มกันจนเกิดเป็นประชาคมที่ทำงานเพื่อท้องถิ่นมาเป็นระยะเวลาที่ยาวนาน ซึ่งการรวมตัวกันชี้ให้เห็นว่าคนในท้องถิ่นมีวิถีชีวิตและรูปแบบการทำงานที่มีแบบอย่างและมีการทำงานเพื่อสาธารณะ โดยรากฐานเหล่านั้นนับเป็นต้นทุนทางสังคมที่ช่วยให้เกิดการรวมตัวกันของคนในท้องถิ่นได้ไม่ยากนัก เมื่อท้องถิ่นประสบปัญหาต่าง ๆ ขึ้น โดยเฉพาะปัญหาทางการศึกษาซึ่งเป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับเด็ก ลูกหลาน ซึ่งเป็นความหวังของคนในท้องถิ่น จึงกระตุ้นให้ผู้คนที่มิจิตสาธารณะ และมีความพร้อมที่จะเข้ามาพัฒนาท้องถิ่นรวมตัวกันเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น

1.3) เงื่อนไขท้องถิ่นมีประวัติศาสตร์การให้ความสำคัญกับการศึกษา

การที่ท้องถิ่นมีประวัติศาสตร์ที่แสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญในด้านการศึกษามาตั้งแต่อดีต เช่น การยกย่องชมเชยและให้ความสำคัญกับบุคคลทางการศึกษา หรือการมีกลุ่มที่ทำงานและให้ความสนใจด้านการศึกษาจนก่อตั้งเป็นสมาคม ชมรมที่มุ่งให้ความสำคัญกับการศึกษาอย่างต่อเนื่อง เงื่อนไขดังกล่าวเป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นว่าคนในท้องถิ่นได้ถูกปลูกฝังและซึมซับความสำคัญในด้านการศึกษามาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่รุ่นอดีตจนถึงปัจจุบัน จึงทำให้คนในท้องถิ่นตระหนักและให้ความสนใจกับการศึกษา เมื่อมีปัญหาด้านการศึกษาเกิดขึ้นคนในท้องถิ่นจึงให้ความสนใจและให้ความร่วมมือในการทำงานเป็นอย่างดี

2) ขั้นตอนการเกิดกระบวนการประชาคม ก

2.1) ขั้นการรับรู้ปัญหา

เป็นขั้นแรกที่แกนนำและภาคส่วนต่าง ๆ ได้รับรู้ข้อมูลปัญหาที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นโดยการรับรู้และส่งผ่านข้อมูลด้วยวิธีที่หลากหลาย เช่น การสะท้อนข้อมูลผ่านทางผู้นำโรงเรียน กรรมการสถานศึกษา คนในชุมชน สมาชิกของสมาคมถิ่นไทย (นามสมมติ) ผู้ปกครองและคนในชุมชน ทำให้ปัญหาดังกล่าวแพร่กระจายและเป็นที่ยอมรับอย่างทั่วถึง และสนใจที่จะเข้ามาร่วมในการทำงานเพื่อพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง

2.2) ขั้นการก่อรูปอุดมการณ์พัฒนาร่วมกัน

เป็นขั้นที่ทุกฝ่ายได้รับรู้และตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น โดยมีแกนนำซึ่งเป็นคนในท้องถิ่นได้อาสาเข้ามาเป็นผู้นำ เป็นผู้ประสานและชักชวนผู้ที่สนิทสนม และคนคุ้นเคย รวมถึงบุคคลในท้องถิ่นให้เข้ามามีโอกาสในการรับรู้ รับฟังและร่วมทำงานเพื่อที่จะแก้ปัญหาการศึกษาที่ท้องถิ่นกำลังประสบอยู่ การทำงานจึงเป็นไปใน 2 ลักษณะ คือ การประสานกับผู้ที่มีอำนาจและศักยภาพในท้องถิ่นเข้ามาเอื้ออำนวยในการทำงาน และการใช้ความสนิทสนมส่วนบุคคลในการประสานบุคคลสำคัญหลาย ๆ ภาคส่วน เข้าร่วมในการในการสนับสนุนและการทำงานร่วมกัน

2.3) ขั้นการรวมเป็นกระบวนการประชาคม เป็นขั้นตอนที่บุคคลองค์กรต่าง ๆ ตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นและมีอุดมการณ์ร่วมกันเพื่อที่จะแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น จึงมีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มที่มีเป้าหมายการพัฒนาไปในทิศทางเดียวกัน โดยเป็นการรวมตัวกันแบบหลวม ๆ ในรูปของคณะกรรมการ มีโครงสร้างการบริหารจัดการ ดังนี้

- (1) แกนนำประชาคม ได้แก่ พลโทรักเจริญ (นามสมมติ)
- (2) ภาครัฐ เช่น สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) และสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา (สพท.)
- (3) ภาคเอกชน เช่น สมาคมถิ่นไทย (นามสมมติ) ซึ่งประกอบด้วยพันเอก นายก (นามสมมติ) นายแพทย์จันทร์ (นามสมมติ) และสมาชิกของสมาคมถิ่นไทย หอการค้า โรงแรมบุรี (นามสมมติ)
- (4) ภาคประชาชน เช่น องค์การบริหารส่วนจังหวัด พระสงฆ์ วัดสันติธรรม (นามสมมติ) ชุมชน ศิษย์เก่า

1.1.2 การทำงานของกระบวนการประชาคม ก

1) ประชาคมใช้วิธีการประชุมในการสร้างความเข้าใจและวางแผนการทำงาน ซึ่งแบ่งเป็น 3 ระยะ ดังนี้

ระยะแรก เป็นการประชุมเพื่อสร้างความเข้าใจในวัตถุประสงค์และกระบวนการทำงาน โดยเป็นการพบปะกันของสมาชิกเพื่อชี้แจงและสร้างความเข้าใจในวัตถุประสงค์และกระบวนการทำงานของประชาคม

ระยะที่สอง เป็นการการประชุมวางแผนการทำงานร่วมกัน โดยการประชุมมีวัตถุประสงค์เพื่อปรึกษาหารือ ระดมความคิดเห็นของภาคส่วนต่างๆ เพื่อที่จะหาแนวคิดแนวทางในการทำงานและการวางแผนในการระดมทุน ทรัพยากรเพื่อนำเป็นทุนในการทำงาน พร้อมทั้งมอบหมายหน้าที่อย่างเป็นทางการ

ระยะที่สาม เป็นการประชุมเพื่อกำหนดทิศทางและแผนการพัฒนาร่วมกัน การประชุมเพื่อกำหนดทิศทางและแผนการพัฒนาก่อขึ้นหลายครั้งทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งสามารถสรุปเป็นขั้นตอนการทำงานเป็น 5 ขั้นตอน คือ (1) ขั้นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และนำเสนอความคิด (2) ขั้นการจัดทำแผน (3) ขั้นนำเสนอแผนเพื่อวิเคราะห์วิพากษ์ (4) ขั้นนำแผนไปปรับปรุง (5) ขั้นการนำเสนอแผนที่สมบูรณ์ต่อสมาชิกประชาคมทั้งหมด ซึ่งกระบวนการพัฒนาแผนเพื่อจะนำไปแก้ไขปัญหาและพัฒนาการศึกษาของโรงเรียนเป้าหมายมีการทำงานแบบมีส่วนร่วมตัวแทนทุกภาคส่วนได้เข้าร่วมในการพัฒนาแผนจนเกิดแผนที่สมบูรณ์สามารถนำไปใช้ในการแก้ปัญหาการศึกษาที่เกิดขึ้น

2) การระดมทุน และทรัพยากร

ประชาคม ก ได้ระดมทุนและทรัพยากรต่างๆ เพื่อจะนำไปใช้ในการพัฒนา โดยระดมทุนจากสมาชิกประชาคม การใช้ความสัมพันธ์ส่วนบุคคลของสมาชิกแต่ละฝ่ายประสานเครือข่ายให้เข้าร่วมสนับสนุนด้านทุนและทรัพยากรและการระดมทุนผ่านกิจกรรมของสมาคมถิ่นไทย (นามสมมติ) ซึ่งเป็นผู้ประสานโครงการ เช่น การจัดมวย การแข่งแรลลี่การกุศล เป็นต้น

กระบวนการประชาคม ก ยังได้ประสานความร่วมมือจากบุคคลในท้องถิ่นที่มีความรู้ความสามารถ มีชื่อเสียงระดับประเทศมาเป็นวิทยากร ประสานผู้รู้ในท้องถิ่นเข้ามาเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น และมีส่วนร่วมในการพัฒนา รวมถึงการขอความร่วมมือจากหน่วยงานภาครัฐให้เอื้ออำนวยความสะดวกด้วย

3) การสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับประชาคม

ประชาคม ก มีการสร้างกระบวนการเรียนรู้ โดยการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาความรู้ ให้กับสมาชิกประชาคมอย่างต่อเนื่องและทำให้ประชาคมเกิดการเรียนรู้และมี

ความเข้าใจในการทำงาน เช่น การอบรมและการอบรมเชิงปฏิบัติการ การอภิปรายและการบรรยายพิเศษ เป็นต้น

4) การจัดการความรู้และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

ประชาคม ก มีการจัดการความรู้ซึ่งเป็นวิธีการบริหารข้อมูลข่าวสารต่างๆ เพื่อให้สมาชิกประชาคมทุกภาคส่วนได้รับรู้ เรียนรู้ เพื่อที่จะนำไปพัฒนาตนเองและพัฒนางาน ให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยประชาคมมีการแสวงหาความรู้และข้อมูลต่างๆ ที่มีอยู่ในตัวบุคคลของสมาชิกประชาคม หรือในองค์กรภาคส่วนต่างๆ นำมาใช้ในการพัฒนาคนและพัฒนางาน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และระดมความคิดจากทุกภาคส่วนเพื่อที่จะหาแนวทางในการแก้ไขและพัฒนาสถานศึกษาที่เป็นเป้าหมาย ขณะเดียวกันประชาคม ก มีการพัฒนาความรู้ใหม่ๆ ให้กับสมาชิกอย่างสม่ำเสมอโดยการจัดประชุม อบรม สัมมนาเพื่อเพิ่มพูนความรู้ให้กับสมาชิกเพื่อที่จะทำให้การพัฒนาการศึกษาขับเคลื่อนได้อย่างรวดเร็ว

5) ใช้ยุทธศาสตร์การทำงานที่หลากหลาย

การพัฒนาของกระบวนการประชาคม ก มียุทธศาสตร์การทำงานเพื่อทำให้การทำงานบรรลุตามเป้าหมายของประชาคม ผู้วิจัยสามารถสรุปเป็นยุทธศาสตร์ในการทำงานของกระบวนการประชาคม ก ได้ดังนี้

5.1) ยุทธศาสตร์การทำงานแบบร่วมมือ เป็นการใช้ความร่วมมือในแนวราบ โดยให้ทุกภาคส่วนมีความเท่าเทียมกัน ทั้งการคิด การวางแผน การลงมือปฏิบัติ การติดตามผล และการแลกเปลี่ยนระหว่างกัน และอาศัยความร่วมมือ การพึ่งพาอาศัยกันและกัน ตลอดกระบวนการพัฒนา

5.2) ยุทธศาสตร์การเชื่อมโยงกับหน่วยงานภาครัฐ เป็นการทำงานที่ให้หน่วยงานภาครัฐมาร่วมรับรู้และเข้ามาเป็นหุ้นส่วนการทำงาน โดยอาศัยความเข้มแข็งและเครือข่ายของหน่วยงานภาครัฐเข้ามาเอื้ออำนวยการทำงานเพื่อให้เกิดความราบรื่น ซึ่งหน่วยงานภาครัฐที่ได้เข้าร่วมในการทำงานได้เปลี่ยนบทบาทของตนเองจากการเป็นผู้มีอำนาจชี้นำ มีกฎระเบียบบังคับต่อโรงเรียน โดยเปลี่ยนบทบาทมาเป็นผู้เอื้ออำนวยการทำงาน รวมถึงร่วมสนับสนุนทรัพยากรที่ขาดแคลน และเอื้ออำนวยขั้นตอนการทำงานให้ลดสั้นลงจึงจะช่วยให้การทำงานของประชาคมเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

5.3) ยุทธศาสตร์การนำเครือข่ายของสมาชิกประชาคมเข้าร่วมการทำงาน ประชาคม ก (นามสมมติ) มีการประสานเครือข่ายเพื่อให้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาและขอสนับสนุนทุนและทรัพยากร ซึ่งมีทั้งเครือข่ายภายในท้องถิ่น และภายนอกท้องถิ่น โดยการประสานเครือข่ายเป็นการใช้ความสามารถ และความสนิทสนมคุ้นเคยของแกนนำประชาคม

และสมาคมถิ่นไทย ซึ่งเป็นผู้ประสานงานของประชาคม การประสานเครือข่ายให้ได้ผลดีควรอยู่ในลักษณะของการจัดทำเป็นโครงการนำเสนอให้เครือข่ายได้รับทราบวัตถุประสงค์และเห็นภาพการทำงานให้ชัดเจน ขณะเดียวกันผู้ประสานงานต้องมีการสื่อสารที่ดี มีเหตุผลและแสดงให้เห็นถึงประโยชน์ของการพัฒนาซึ่งจะทำให้ได้รับการตอบรับการช่วยเหลือเป็นอย่างดี

1.1.3 การพัฒนาและผลการพัฒนาโดยกระบวนการประชาคม ก

1) การพัฒนาโดยกระบวนการประชาคม ก

การพัฒนาของประชาคมตามแผนปฏิบัติการที่เป็นทางการหลอมรวมแนวคิดของการพัฒนาโรงเรียนในพื้นที่ทุกฝ่ายมองเห็นถึงความสำคัญ โดยเฉพาะจุดเน้นการพัฒนาด้านเทคโนโลยีซึ่งจะให้เด็กได้เรียนรู้ในโลกกว้างและทันต่อเหตุการณ์ของโลก ซึ่งแผนการพัฒนาต้องให้ทุกภาคส่วนทำงานแบบมีส่วนร่วม

1.1) การดำเนินการพัฒนาของประชาคม ก

ประชาคม ก ได้ดำเนินการพัฒนาโรงเรียนจำนวน 3 โรงเรียน โดยมีโรงเรียนพัฒนา 1 เป็นโรงเรียนเป้าหมายหลักที่ต้องการยกระดับคุณภาพการศึกษาให้สูงขึ้น ขณะเดียวกันประชาคม ก ได้เชื่อมโยงโรงเรียนที่อยู่ใกล้เคียง 2 โรงเรียนร่วมการเป็นเครือข่ายการพัฒนาส่วนกันอีก 2 แห่ง ได้แก่ โรงเรียนเครือข่าย 1 และโรงเรียนเครือข่าย 2 ซึ่งได้รับการพัฒนา ดังนี้

โรงเรียนพัฒนา 1 ได้รับการดำเนินการพัฒนา ดังนี้

(1) การสร้างความพร้อมให้กับโรงเรียน โดยการดำเนินการสร้างความพร้อมทั้งด้านห้องเรียน สื่อ วัสดุอุปกรณ์ในการจัดการเรียนการสอน เช่น การจัดซื้ออุปกรณ์ ICT จัดทำห้องปฏิบัติการในวิชาหลัก และจัดให้ทุกห้องเรียนมีคอมพิวเตอร์และเครื่องมือในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ทันสมัยจำนวนทั้งหมด 12 ห้อง และคอมพิวเตอร์จำนวน 134 ชุด

(2) การพัฒนาครู ประชาคมมีแนวคิดที่ว่าเมื่อโรงเรียนพร้อมด้านสื่ออุปกรณ์การเรียนแล้ว การเรียนรู้จะมีประสิทธิภาพคนที่ใช้สื่อต่างๆ ก็ต้องมีศักยภาพและสามารถใช้สื่อได้ถูกต้องและคุ้มค่ากับการพัฒนาด้วย จึงได้ดำเนินการพัฒนาครูซึ่งจะส่งผลไปสู่การพัฒนาผู้เรียนให้สามารถเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยสร้างความพร้อมให้กับบุคลากรโดยการพัฒนาครูตามความต้องการและความสนใจของโรงเรียนและประชาคมได้ประสานโรงเรียนที่มีคุณภาพมาตรฐานสูงเป็นที่ยอมรับของคนในจังหวัดเข้าร่วมเป็นที่เลี้ยงและเพื่อนร่วมพัฒนา ซึ่งเรียกว่าการส่งเสริมพัฒนาคุณภาพมาตรฐานการศึกษาระดับมัธยมศึกษา 3 โรงเรียนหลัก หรือ "Big Three schools"

โรงเรียนเครือข่าย 1 และโรงเรียนเครือข่าย 2

โรงเรียนเครือข่ายทั้งสองแห่ง ได้เข้ามาเป็นโรงเรียนเครือข่ายในการพัฒนา และเป็นโรงเรียนที่เลี้ยงโดยการนำจุดแข็งและประสบการณ์ที่มีคุณค่ามาร่วมในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และร่วมสนับสนุนบุคคลที่มีศักยภาพเข้าช่วยในการพัฒนา ขณะเดียวกันโรงเรียนเครือข่ายที่เข้ามา ร่วมก็ได้รับการสนับสนุนจากประชาคมด้วยเช่นกัน โดยประชาคมได้สนับสนุน และเพิ่มเติมสิ่งที่โรงเรียน ทั้งสองยังคงต้องการการพัฒนา

ส่วนปัญหาด้านจำนวนเด็ก และการรับเด็กที่ทั้งสามโรงเรียนประสบปัญหา อยู่นั้น หลังจากที่ได้วางแผนการทำงานร่วมกันแล้ว ในทางปฏิบัติจึงเกิดแผนการรับนักเรียน ซึ่งเป็นแผนที่ทุกฝ่ายร่วมกันกำหนด โดยการให้แต่ละโรงกำหนดปริมาณการรับนักเรียนในแต่ละห้องเรียนที่โรงเรียนจะรับได้ และกำหนดเกณฑ์ในการรับให้เหมาะสม

นอกจากนั้นการได้รับการพัฒนาที่ทันสมัยกระบวนการประชาคม ก ไม่ได้หยุดนิ่งแค่การพัฒนาผู้เรียนที่เน้นแต่เทคโนโลยีประชาคมยังได้เน้นให้ผู้เรียนได้ใช้แหล่งเรียนรู้ และภูมิปัญญาท้องถิ่นมาช่วยให้ความรู้กับนักเรียน

1.2) ยุทธศาสตร์การพัฒนา

กระบวนการประชาคม ก ได้สร้างแนวคิดใหม่เพื่อที่จะนำมาใช้ในการพัฒนาครั้งนี้ซึ่งถือเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาการศึกษาที่น่าสนใจ ยุทธศาสตร์ดังกล่าวคือ การส่งเสริมพัฒนาคุณภาพมาตรฐานการศึกษาระดับมัธยมศึกษา 3 โรงเรียนหลัก หรือ Big Three Schools เป็นการนำโรงเรียนที่อยู่ใกล้เคียงกัน มีความเข้มแข็งมาเป็นเครือข่ายในการพัฒนาโดยมีเป้าหมายการพัฒนา ได้แก่ การพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานที่ใกล้เคียงกันสามารถเทียบเคียง (Benchmark) กันได้ เป็นที่ไว้วางใจศรัทธาเชื่อถือของผู้ปกครองและชุมชนในการส่งบุตรหลานเข้าเรียน ผู้เรียนมีคุณภาพและมาตรฐานตามหลักสูตรสอดคล้องกับความต้องการของสังคม สามารถสอบแข่งขันเพื่อเข้าเรียนต่อในระดับอุดมศึกษาหรือสาขาวิชาชีพได้อย่างมีประสิทธิภาพ และมีวิธีการพัฒนาร่วมกัน 4 ข้อ ดังนี้

- (1) มีการวางแผนการรับนักเรียนร่วมกัน
- (2) มีการใช้ทรัพยากร สื่อ เทคโนโลยีร่วมกัน
- (3) การพัฒนาครูและบุคลากรร่วมกัน
- (4) มีการใช้หลักสูตรและจัดการเรียนการสอนตามกลุ่มสาระและกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนร่วมกัน

1.3) การติดตามและประเมินผลการพัฒนา

กระบวนการประชาคม ก มีการติดตามการดำเนินงานและการทำงานของประชาคมอย่างต่อเนื่อง โดยใช้รูปแบบการติดตามและประเมินผลแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยการประเมินแบบไม่เป็นทางการ เป็นการติดตามโดยแกนนำประชาคม สมาชิกประชาคม และคณะกรรมการเข้าไปติดตามการดำเนินงานและความก้าวหน้าด้วยการเข้าไปเยี่ยมเยียน พูดคุย ซักถามกับครู ผู้บริหารและนักเรียนของโรงเรียนที่ได้รับการพัฒนา ส่วนการประเมินผลแบบเป็นทางการ แบ่งเป็น 2 ลักษณะ

ลักษณะที่ 1 การติดตามโดยทีมประเมินของประชาคม ซึ่งเป็นคณะทำงานที่ประชาคมได้แต่งตั้งเพื่อดำเนินการติดตามการดำเนินงานของประชาคมและติดตามผลการพัฒนา

ลักษณะที่ 2 เป็นการติดตามผลโดยภาครัฐและผู้เชี่ยวชาญของประชาคม เพื่อประเมินความสำเร็จและติดตามความก้าวหน้าของการพัฒนา และนำผลการพัฒนาผลักต้นสู่ นโยบายของภาครัฐ การทำงานของภาครัฐนำโดยผู้เชี่ยวชาญและนักวิชาการจากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานและสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา โดยมีการแต่งตั้งทีมติดตามและช่วยเหลือแบ่งเป็น 2 ทีม โดยทีมแรกเป็นชุดประเมินเตรียมความพร้อมหรือช่วยวิเคราะห์จุดที่ต้องแก้ไขหรือเติมเต็มก่อนที่ทีมที่สองซึ่งเป็นผู้ประเมินระดับผู้เชี่ยวชาญระดับประเทศจะลงมาประเมินผลการพัฒนาโดยกระบวนการประชาคมและช่วยชี้แนะการพัฒนาของโรงเรียน

2) ผลจากการพัฒนาการศึกษาโดยกระบวนการประชาคม ก

2.1) มิติการศึกษา

ในมิติการศึกษา พบว่าการพัฒนาโดยกระบวนการประชาคม ก (นามสมมติ) สามารถแก้ปัญหาการศึกษาและพัฒนาการศึกษาใน 3 โรงเรียนเป้าหมาย ได้แก่ โรงเรียนเครือข่าย 1 และโรงเรียนเครือข่าย 2 (นามสมมติ) ได้ผลจากการพัฒนา ดังนี้

โรงเรียนพัฒนา 1

โรงเรียน พบว่า โรงเรียนมีสภาวะแวดล้อม มีภูมิทัศน์ที่สวยงาม ได้รับการพัฒนาด้านห้องเรียน สื่อ วัสดุอุปกรณ์ในการจัดการเรียนการสอน เช่น การจัดซื้ออุปกรณ์ ICT จัดทำห้องปฏิบัติการในวิชาหลัก จัดให้ทุกห้องเรียนมีคอมพิวเตอร์และเครื่องมือในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ทันสมัย ภาพรวมของโรงเรียนพบว่านักเรียนสมัครเข้าเรียนต่อจำนวนเพิ่มมากขึ้น โรงเรียนได้รับการยอมรับและศรัทธาจากสังคม ชุมชน หน่วยงานภายนอกดีขึ้น โรงเรียนเริ่มมีเครือข่ายและเกิดสมาคมผู้ปกครอง ศิษย์เก่าต่างๆ กลับเข้ามาช่วยพัฒนา

โรงเรียนมากขึ้น โรงเรียนผ่านเกณฑ์การประเมินคุณภาพการศึกษาจากสำนักรับรองมาตรฐาน และประเมินคุณภาพการศึกษา (สมศ.) โรงเรียนได้รับคัดเลือกให้เป็นโรงเรียนในฝันรุ่นที่ 2 หรือ เรียกว่า โรงเรียนดีใกล้บ้านตามนโยบายของรัฐบาล

ด้านผู้บริหารและครู พบว่าผู้บริหารมีการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมมากขึ้น ส่วนครูมีการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนให้น่าสนใจ สามารถใช้สื่อเทคโนโลยีในการจัดการเรียนการสอนและมีความกระตือรือร้นในการเรียนรู้ให้เท่าทันสื่อ ครูได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเพื่อนครู เกิดเครือข่ายการทำงานร่วมกันระหว่างครูกลุ่มสาระเดียวกัน

ด้านนักเรียน พบว่ามีจำนวนนักเรียนเพิ่มมากขึ้น และมีนักเรียนเก่งๆ สนใจเข้ามาเรียนต่อเพิ่มขึ้น นักเรียนมีความรู้และทักษะการใช้คอมพิวเตอร์ ได้สืบค้นข้อมูลที่ทันสมัย มีผลสัมฤทธิ์และวินัยดีขึ้น และมีความสุขในการเรียนเนื่องจากครูสอนสนุกและน่าสนใจมากขึ้น

ด้านผู้ปกครองและชุมชน พบว่า ผู้ปกครองและชุมชนให้ความชื่นชมมองโรงเรียนในแง่ดี และมีความมั่นใจในโรงเรียนที่จะอบรมสั่งสอนลูกหลานให้เป็นคนเก่ง ดี มีความสุขมากขึ้น ขณะเดียวกันการทำงานของประชาคมทำให้ชุมชนตระหนักถึงความเป็นเจ้าของโรงเรียนร่วมกัน จึงเกิดปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อและให้ความช่วยเหลือด้านการศึกษากับโรงเรียนมากขึ้น

โรงเรียนเครือข่าย 1 และโรงเรียนเครือข่าย 2 ซึ่งเป็นโรงเรียนพี่เลี้ยง เข้าร่วมในการพัฒนาโดยกระบวนการประชาคม ก การเป็นโรงเรียนเครือข่ายร่วมการพัฒนา ส่งผลให้โรงเรียนเกิดการเปลี่ยนแปลง ดังนี้

โรงเรียน โรงเรียนเครือข่ายทั้งสองแห่งสามารถรับผู้เรียนได้ตามจำนวนที่เหมาะสมตามเกณฑ์ โรงเรียนได้รับการสนับสนุนสื่อ ICT และห้องเรียนที่ทันสมัยเพิ่มเติมเพื่อให้เพียงพอกับจำนวนนักเรียน โรงเรียนได้รับการสนับสนุนจากภาคส่วนต่างๆ และโรงเรียนได้สะท้อนผลว่าการพัฒนาโดยกระบวนการประชาคมมีส่วนช่วยให้ทั้งสองโรงเรียนสามารถผ่านเกณฑ์การประเมินคุณภาพการศึกษาจากสำนักรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (สมศ.) ด้วย

ด้านผู้บริหารและครู พบว่า ผู้บริหาร และครูมีความรู้เรื่องสื่อและเทคโนโลยีเพิ่มขึ้นครูได้รับการพัฒนาความรู้ใหม่ๆ มีการแลกเปลี่ยนระหว่างเพื่อนครูในโรงเรียน และระหว่างโรงเรียน ซึ่งการได้รับการพัฒนาส่งผลให้ครูมีความกระตือรือร้น สามารถใช้สื่อเทคโนโลยีในการจัดการเรียนการสอนร้อยละ 80 และครูสามารถนำประสบการณ์ที่ได้จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้มาถ่ายทอดและพัฒนาผู้เรียน

ด้านนักเรียน พบว่า นักเรียนมีพัฒนาการทางการเรียนที่ดีขึ้น นักเรียนได้เรียนรู้กับสื่อและอุปกรณ์ที่มีจำนวนเพียงพอกับการศึกษาค้นคว้าและลงมือปฏิบัติจริง

ผู้ปกครองและชุมชน มีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียนมากขึ้น และผู้ปกครองให้การสนับสนุน ให้ความสนใจกับผู้เรียนและสนใจด้านการศึกษามากขึ้น

2.2) มิติทางสังคม

ผลการพัฒนาทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านสังคม ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงภาวะผู้นำ ความร่วมมือ ปฏิสัมพันธ์ การสื่อสาร การเปิดพื้นที่ทางสังคมของประชาคม ระหว่างประชาคมกับโรงเรียนและระหว่างโรงเรียนกับโรงเรียนเครือข่าย สรุปผลได้ดังนี้

ด้านภาวะผู้นำ พบว่า เมื่อแกนนำได้เข้ามาเป็นผู้นำในการขับเคลื่อนงานด้านการศึกษาจึงทำให้แกนนำต้องเป็นผู้นำที่เน้นการทำงานแบบมีส่วนร่วม เป็นผู้นำที่เอื้ออำนวยต่อการทำงาน ไม่ใช่การสั่งการเพียงอย่างเดียว มีหลักการในการประสานงานที่ดี เพื่อที่จะทำให้ภาคส่วนอื่นๆ ได้เข้าร่วมการพัฒนาด้วยความเต็มใจ รวมทั้งเป็นผู้กระตุ้นให้เกิดเวทีที่เปิดโอกาสให้คนในท้องถิ่นและในสังคมได้มีโอกาสพบปะและได้ทำงานร่วมกัน ขณะเดียวกันผู้นำของโรงเรียนที่ได้รับการพัฒนามีการเปลี่ยนแปลงภาวะผู้นำในด้านของการเป็นผู้นำที่ทำงานแบบมีส่วนร่วมโดยการให้ครู กรรมการสถานศึกษาได้มีส่วนร่วมคิด วางแผนการทำงาน

ด้านปฏิสัมพันธ์ พบว่าสมาชิกประชาคมมีปฏิสัมพันธ์กันดี เนื่องจากทุกฝ่ายต้องทำงานร่วมกัน ทำให้เกิดเครือข่ายและเพื่อนร่วมเส้นทางพัฒนา ทำให้ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ พบปะ และมีโอกาสการนำเสนอสิ่งต่างๆ ต่อกัน โดยเฉพาะการทำงานระหว่างท้องถิ่นกับหน่วยงานภาครัฐทำให้เกิดความเข้าใจกันและกันมากขึ้น ดังนั้นเมื่อทุกฝ่ายเปิดใจและเปิดพื้นที่ให้กันและกันยอมทำให้การทำงานขับเคลื่อนไปได้ นอกจากนั้นพบว่าการพัฒนาโดยกระบวนการประชาคมส่งผลให้เกิดการเปิดเวทีสาธารณะ หรือเวทีในการพบปะพูดคุยกันด้านวิชาการและด้านการศึกษาบ่อยครั้งมากขึ้น

ส่วนโรงเรียนถือเป็นการสร้างสายสัมพันธ์ที่ดีระหว่างโรงเรียนที่ร่วมการพัฒนาด้วยกัน และเป็นการสร้างสัมพันธ์ที่ดีระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ชุมชนได้มีโอกาสเข้าโรงเรียนบ่อยครั้งมากขึ้น ขณะที่โรงเรียนก็ได้เรียนรู้กับชุมชนมากขึ้น โดยโรงเรียนสามารถลงไปเรียนรู้กับวิทยากรในท้องถิ่น และภูมิปัญญาท้องถิ่น นักเรียนก็มีโอกาสได้ใช้ทรัพยากรที่ดีมีคุณภาพร่วมกัน มีการพบปะกันระหว่างนักเรียน มีการพัฒนาทักษะและทำกิจกรรมร่วมกันระหว่างโรงเรียน

1.1.4 ปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการทำงานของ กระบวนการประชาคม ก ในการพัฒนาการศึกษาของท้องถิ่น

1) ปัจจัยสนับสนุน

1.1) ปัจจัยด้านผู้นำ ได้แก่ การมีแกนนำที่เข้มแข็ง มีศักยภาพสูงในการทำงาน สามารถประสานภาคส่วนต่างๆ ในท้องถิ่นเข้าร่วมการพัฒนาได้ โดยแกนนำจะต้องเป็นบุคคลที่มีภาวะผู้นำและมีคุณสมบัติการเป็นผู้ที่กล้าคิดกล้าลงมือทำ มีความเชื่อมั่นในตนเองสูง มีความน่าเชื่อถือทั้งบุคลิกภาพ การพูดและการปฏิบัติ มีจิตสำนึกสาธารณะ มีการทำงานด้วยใจรักและมีความภาคภูมิใจต่องานที่ทำ เป็นผู้วิสัยทัศน์การทำงานที่กว้างไกล คิดหาวิธีใหม่ๆ มาใช้ในการพัฒนาอย่างสม่ำเสมอ การเป็นนักอ่าน สามารถเชื่อมโยงความรู้จากทฤษฎีไปสู่การปฏิบัติได้ เป็นผู้ประสานงานที่ดี มีมนุษยสัมพันธ์ มีเทคนิคการประสานงานมีการใช้วาจาได้มีประสิทธิภาพ มีการใส่ใจ คลุกคลีและเข้าร่วมการทำงานอย่างต่อเนื่อง และต้องเป็นผู้ที่ให้โอกาสผู้อื่นในการทำงานร่วมกัน และทำงานเป็นที่มาได้

1.2) ปัจจัยด้านศูนย์ประสานการทำงาน การมีศูนย์ประสานงานทำให้ข้อมูลส่งผ่านไปได้อย่างรวดเร็ว มีผู้ประสานการทำงานที่ชัดเจน

1.3) ปัจจัยหน่วยงานภาครัฐ การมีหน่วยงานจากภาครัฐ ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงบทบาทการทำงานจากแนวคิดมาร่วมทำงานในแนวราบไม่เข้ามาสั่งการ หรือครอบงำความคิด แต่เข้ามาเป็นหุ้นส่วน (Partnership) ในการทำงานร่วมกับประชาคม สามารถช่วยขับเคลื่อนการทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2) ปัจจัยที่เป็นอุปสรรค

2.1) กฎและระเบียบของสมาชิกประชาคมบางแห่งไม่เอื้ออำนวยต่อการเข้ามาสนับสนุน เช่น กฎระเบียบการใช้งบประมาณขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไม่สามารถอนุมัติงบประมาณได้เนื่องจากโรงเรียนไม่อยู่ในสังกัด เป็นต้น

2.2) วาระหรือความรับผิดชอบของหน่วยงานที่เป็นสมาชิกประชาคมที่มีการเปลี่ยนแปลงตัวบุคคลที่รับผิดชอบงานส่งผลให้การทำงานไม่มีความต่อเนื่อง

1.2 กระบวนการประชาคม ข

กระบวนการประชาคม ข เป็นการรวมตัวกันของคนกลุ่มหนึ่งในท้องถิ่นกับองค์กรภายนอกท้องถิ่นเพื่อร่วมกันแก้ปัญหาการศึกษาที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นชนบท มีพื้นที่ติดกับชายแดนของจังหวัดซึ่งอยู่ทางภาคตะวันออกของประเทศไทย โดยกระบวนการประชาคมมี

เป้าหมายในการพัฒนาคือ การยกระดับคุณภาพการศึกษาให้เท่าเทียมกับโรงเรียนในเมืองและสามารถจัดการศึกษาได้ตรงตามความต้องการของท้องถิ่น

1.2.1 การเกิดกระบวนการประชาคม ข

1) เงื่อนไขการเกิดกระบวนการประชาคม ข

1.1) เงื่อนไของค์กรภายนอกท้องถิ่นเข้ามากระตุ้นให้เกิดการรวมตัวกัน

การที่องค์กรภายนอกได้เข้ามาเป็นแกนนำและไม่ทำงานอย่างโดดเดี่ยว การทำงานยังคงอาศัยท้องถิ่นเป็นฐาน โดยการกระตุ้นให้คนในท้องถิ่นได้มีโอกาสในการพบปะและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านการศึกษา การเริ่มต้นทำงานในพื้นที่จึงค่อยๆ เริ่มต้นจากการให้คนในท้องถิ่นซึ่งเป็นเจ้าบ้านได้สะท้อนปัญหาของท้องถิ่น ได้มีโอกาสในการคิดและการทำงานอย่างเต็มที่ จึงทำให้เกิดการรวมตัวกันเป็นกลุ่มก้อนโดยมีองค์กรภายนอกเป็นผู้สนับสนุนและร่วมมือในการทำงาน

1.2) เงื่อนไขการจัดเวทีประชาคม การจัดเวทีประชาคมขึ้นในท้องถิ่นโดยให้ภาคส่วนต่างๆ ในท้องถิ่น ตั้งแต่หัวหน้าส่วนราชการในพื้นที่ ผู้นำท้องถิ่น ครู อาจารย์ ผู้ปกครองนักเรียน ตัวแทนนักเรียนได้มาพบปะและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น ซึ่งการจัดเวทีประชาคมนอกจากจะทำให้เกิดการพบปะและทำงานร่วมกันแล้วยังเป็นเวทีที่ทำให้ค้นพบผู้นำ ผู้ที่มีจิตอาสาและมีเป้าหมายในการพัฒนาที่เป็นทิศทางเดียวกัน

1.3) เงื่อนไขด้านผู้นำท้องถิ่นมีศักยภาพในการทำงาน การมีผู้นำท้องถิ่นที่มีศักยภาพและเป็นผู้นำในการพัฒนานับเป็นต้นทุนที่สำคัญของการทำงาน การที่ผู้นำมีศักยภาพที่จะประสานให้คนในท้องถิ่นหันมาให้ความสนใจและเข้าร่วมการทำงานจนเกิดเป็นประชาคมขึ้นมาเพราะผู้นำเองเป็นคนในท้องถิ่น ทำงานให้กับท้องถิ่นนี้มายาวนาน ขณะเดียวกันหน้าที่การงานที่ต้องทำหน้าที่ดูแลทุกข์สุขและเป็นตัวแทนการทำงานของคนในท้องถิ่นแล้ว แกนนำยังเป็นบุคคลที่คนในท้องถิ่นให้ความเชื่อมั่น และศรัทธาจึงเอื้ออำนวยให้แกนนำสามารถประสานสมาชิกให้เข้าร่วมในการทำงานด้วยได้ไม่ยากนัก เมื่อได้วิเคราะห์คุณลักษณะของผู้นำในท้องถิ่นที่มีศักยภาพการทำงานสูงพบว่ามียุทธศาสตร์ดังนี้

- (1) การมีจิตใจที่ซอบซอบช่วยเหลือ การมีสำนึกรักท้องถิ่น
- (2) การมีภาวะผู้นำ และมีวิสัยทัศน์การพัฒนาแบบมีส่วนร่วม
- (3) การมีความพร้อมด้านทรัพยากร เช่น ทุน หรือความรู้
- (4) การมีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการทำงานเพื่อส่วนรวม ได้รับรู้ปัญหาของท้องถิ่น

การได้คลุกคลีกับคนในท้องถิ่น

1.4) เจื่อนไซห้องถิ่นมีบทเรียนด้านเศรษฐกิจและสังคมเป็นสิ่งเตือนใจ การที่ผู้คนในห้องถิ่นมีประวัติศาสตร์หรือบทเรียนทางด้านเศรษฐกิจและสังคมเป็นสิ่งเตือนใจให้ผู้คนในห้องถิ่นจะต้องมีความรอบคอบในการทำงาน มีการวางแผนชีวิตและการทำงานอย่างมีเป้าหมาย และให้ความสนใจในการทำงานที่ทุกฝ่ายต้องร่วมมือกันจึงจะช่วยให้ห้องถิ่นเข้มแข็ง และเกิดการรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่นเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่าการรวมตัวกันของบุคคล องค์กรภายในห้องถิ่นและภายนอกห้องถิ่นจนเกิดเป็นกระบวนการประชาคม ข ซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการเข้าไปพัฒนาการศึกษาของห้องถิ่นมีเจื่อนไซสำคัญ 4 ประการ ดังนี้

- (1) เจื่อนไซการมีองค์กรภายนอกเข้ามากระตุ้นให้เกิดการรวมตัวกันของคนในห้องถิ่น
- (2) เจื่อนไซการมีเวทีประชาคม
- (3) เจื่อนไซด้านผู้นำห้องถิ่นมีศักยภาพในการทำงาน
- (4) เจื่อนไซห้องถิ่นมีบทเรียนด้านเศรษฐกิจและสังคมเป็นสิ่งเตือนใจ

2) ขั้นตอนการเกิดกระบวนการประชาคม ข

2.1) ขั้นการสะท้อนปัญหาและเสาะแสวงหาภาคีเครือข่ายที่เข้มแข็งเข้าร่วมกระบวนการประชาคม เป็นขั้นการสะท้อนปัญหาที่เกิดขึ้นในห้องถิ่นผ่านผู้ประสานงานโครงการหนึ่งอำเภอหนึ่งโรงเรียนในฝันซึ่งเป็นคนในห้องถิ่น มีความกระตือรือร้นในการเสาะแสวงหาภาคีเครือข่ายต่าง ๆ มาสนับสนุนการศึกษาในห้องถิ่น ซึ่งการทำงานดังกล่าวบังเกิดผลให้องค์กรภายนอกห้องถิ่นสนใจและเข้ามาเป็นแกนนำและกระตุ้นให้เกิดการรวมตัวกันของคนในห้องถิ่นขึ้นมา

2.2) การจัดเวทีประชาคมเพื่อระดมสมาชิกร่วมอุดมการณ์ เป็นขั้นตอนที่องค์กรภายนอกห้องถิ่นซึ่งเป็นแกนนำสำคัญได้เข้ามาเป็นผู้กระตุ้นให้เกิดเวทีประชาคมซึ่งเป็นเวทีที่ชักนำให้บุคคลในห้องถิ่นได้มาพบปะ มีส่วนร่วมการคิด วางแผนการทำงาน และสนับสนุนทรัพยากรร่วมกัน นอกจากนั้นเวทีประชาคมยังเป็นเวทีที่แสดงให้เห็นถึงศักยภาพของบุคคล และเปิดโอกาสให้ผู้คนได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้จนเกิดเป็นพลังที่เข้มแข็งและมีเป้าหมายการพัฒนาเป็นไปในทิศทางเดียวกัน

2.3) การรวมกลุ่มเป็นกระบวนการประชาคม เป็นขั้นตอนที่บุคคล องค์กรภาคส่วนต่างๆ รวมตัวกันแบบหลวมๆ ในรูปของคณะกรรมการ โดยทุกฝ่ายมีอิสระใน

การทำงาน และมีความเท่าเทียมกัน ซึ่งสามารถแบ่งส่วนของประชาคม ข เป็น 2 ส่วนหลัก คือ ประชาคมที่มาจากองค์กรภายนอกท้องถิ่น และประชาคมที่มาจากบุคคล องค์กรภายในท้องถิ่น โดยแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบ ดังนี้

(1) องค์กรภายนอกท้องถิ่น มีบริษัทรักเมืองไทย (นามสมมติ) เป็นแกนนำ โดยมีหุ้นส่วนการทำงาน เช่น สำนักงานคณะกรรมการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) มหาวิทยาลัยไทยพัฒนา (นามสมมติ) มหาวิทยาลัยราชภัฏตะวันออก (นามสมมติ) โรงเรียนกรุงเทพ (นามสมมติ)

(2) องค์กรภายในท้องถิ่น มีนายกเทศมนตรีตำบลพลอยงาม (นามสมมติ) เป็นแกนนำ ร่วมกับหน่วยงานทหาร สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพะเยา 2 กรรมการสถานศึกษา ชุมชน สมาคมศิษย์เก่า

1.2.2 การทำงานของกระบวนการประชาคม ข

1) การใช้เวทีประชาคมขับเคลื่อนการทำงาน

การใช้เวทีประชาคมเป็นเวทีที่ทำให้เกิดการพบปะ แลกเปลี่ยนและวางแผนการทำงานร่วมกันของประชาคม ซึ่งการเข้าร่วมในการวิเคราะห์ห้วงภาพการทำงานร่วมกันของสมาชิกประชาคมกันบ่อยๆ ช่วยให้ได้แนวคิด แนวทางการทำงานที่หลากหลาย การทำงานมีความต่อเนื่องและได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี การจัดเวทีประชาคมยังสามารถดำเนินการไปในระดับชั้นเรียนและในโรงเรียน ซึ่งถือเป็นการปลูกฝังความเป็นประชาธิปไตยให้กับเยาวชน ฝึกความกล้าคิด กล้านำเสนอในสังคม ยังเป็นการฝึกทักษะการทำงานแบบมีส่วนร่วมด้วย

2) การระดมทุนและทรัพยากร

ประชาคมมีการระดมทุนและทรัพยากรต่างๆ เพื่อนำมาใช้ในการทำงาน โดยดำเนินการให้ภาคส่วนต่างๆ ที่เข้าร่วมเวทีประชาคมได้นำเสนอจุดแข็งและความพร้อม ของแต่ละฝ่ายและอาสาในการให้การสนับสนุนทุนและทรัพยากรตามศักยภาพของแต่ละองค์กร สำหรับหลักการในการระดมทุนและทรัพยากรของประชาคม ข นั้นไม่เน้นที่เงินเพียงอย่างเดียว แต่เน้นความหลากหลายของทรัพยากร และใช้ทรัพยากรอย่างประหยัดและคุ้มค่า

3) การสร้างให้ประชาคมเป็นองค์กรเอื้อการเรียนรู้

การทำให้องค์กรเป็นองค์กรที่เอื้อต่อการเรียนรู้ได้แก่ การทำให้สมาชิกทุกภาคส่วนในองค์กรมีการรับรู้ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ จัดการความรู้ และพัฒนาความรู้แก่กันและกัน แม้ว่ากระบวนการประชาคมจะไม่มีองค์กรหรือที่ตั้งชัดเจนแต่สามารถที่จะพัฒนาการทำงานของประชาคมให้เป็นองค์กรเอื้อการเรียนรู้โดยดำเนินการ ดังนี้

(3.1) การประชุมชี้แจงให้สมาชิกประชาคมได้รับรู้เป้าหมายการทำงานที่ชัดเจน

(3.2) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

(3.3) การสร้างกระบวนการเรียนรู้ เป็นการจัดการอบรม สัมมนา ศึกษาดูงาน แลกเปลี่ยนความรู้กันระหว่างสมาชิกประชาคมเพื่อให้ประชาคมได้มีโอกาสได้ความรู้สิ่งใหม่ ๆ เพื่อนำมาพัฒนาการทำงานในประชาคมหรือองค์กรของตนเอง

4) การใช้ยุทธศาสตร์การทำงานที่หลากหลาย

ประชาคม ข ได้ใช้ยุทธศาสตร์การทำงานที่ทำให้สมาชิกประชาคมได้มีส่วนร่วมในการทำงานเพื่อให้การทำงานมีประสิทธิภาพสูง ซึ่งผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์ยุทธศาสตร์การทำงานของประชาคม ข ได้ดังนี้

4.1) ยุทธศาสตร์การมีส่วนร่วมในการพัฒนา เป็นการทำงานที่ให้สมาชิกของประชาคมได้มีส่วนร่วมในการคิด วางแผนการทำงานตลอดกระบวนการพัฒนาและได้เป็นผู้ร่วมสนับสนุน ติดตามผล ชื่นชมผลงานและเรียนรู้ระหว่างกัน ซึ่งทำให้ผู้มีส่วนร่วม โดยเฉพาะบุคคล องค์กรในท้องถิ่นรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของการทำงานร่วมกัน

4.2) ยุทธศาสตร์การทำงานแบบเพื่อนร่วมงาน เป็นยุทธศาสตร์การทำงานแบบมีส่วนร่วมแต่เน้นการร่วมมือแบบเท่าเทียมและทำงานในลักษณะของเพื่อนร่วมงาน โดยการทำงานทุกฝ่ายต้องแสดงความไว้วางใจซึ่งกันและกัน เป็นการทำงานแบบถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน

4.3) ยุทธศาสตร์การนำศักยภาพที่เข้มแข็งของแต่ละภาคส่วนมาใช้ในการพัฒนา เป็นการนำจุดแข็งของแต่ละภาคส่วนของประชาคมมาร่วมในการพัฒนาหน่วยงานใดมีจุดแข็ง ความชำนาญด้านใดก็สนับสนุนและนำมาร่วมในการทำงาน

4.4) ยุทธศาสตร์การประสานเครือข่ายของสมาชิกประชาคมเข้าร่วมการทำงาน เป็นยุทธศาสตร์ที่กระบวนการประชาคม ข ได้นำมาใช้ในการทำงานเพื่อเอื้ออำนวยให้การทำงานมีความเข้มแข็ง ซึ่งเครือข่ายการทำงานมีทั้งเครือข่ายที่อยู่ภายในท้องถิ่นและภายนอกท้องถิ่น

1.2.3 การพัฒนาและผลการพัฒนาโดยกระบวนการประชาคม ข

1) การพัฒนาโดยกระบวนการประชาคม ข

1.1) การดำเนินการพัฒนาโดยกระบวนการประชาคม

ประชาคม ข มีแนวทางการพัฒนาเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาการศึกษาของท้องถิ่นให้มีคุณภาพการศึกษาที่สูงขึ้น มีการกิจกรรมการพัฒนาศึกษา ดังนี้

1.1.1) การพัฒนาครู ประชาคม ข ดำเนินการพัฒนาครูโดยใช้วิธีการที่หลากหลายเพื่อช่วยให้ครูเกิดการพัฒนา ได้แก่ การพัฒนาครูตามความสนใจ ให้ครูมีโอกาสได้เลือกที่จะเรียนรู้ เลือกรายวิชากร มีการอบรมเป็นกลุ่มเล็ก ๆ มีพี่เลี้ยงช่วยดูแลอย่างใกล้ชิด และการได้เรียนรู้ร่วมกับโรงเรียนเครือข่าย มีโรงเรียนพี่เลี้ยงคอยช่วยในการพัฒนาควบคู่กันไป

1.1.2) การปรับปรุงห้องเรียน ห้องปฏิบัติการ กระบวนการประชาคม ข ได้ดำเนินการปรับปรุงห้องเรียน ห้องปฏิบัติการต่าง ๆ ห้องสมุดให้มีความพร้อมในการเรียนรู้ของผู้เรียน

1.1.3) การจัดซื้อสื่อ วัสดุอุปกรณ์ เทคโนโลยีในการเรียนการสอน เป็นวิธีการที่กระบวนการประชาคมมีแนวคิดที่ว่าเมื่อมีห้องเรียนที่ดี สื่อที่เป็นเครื่องมือก็ต้องหลากหลายมีความทันสมัยเพื่อจะทำให้ผู้เรียนเรียนรู้อย่างมีความสุข ช่วยกระตุ้นความสนใจของผู้เรียน และทำให้เกิดผู้เรียนใฝ่เรียนรู้ด้วย

1.1.4) การพัฒนาผู้เรียน กระบวนการประชาคม ข เห็นว่ากิจกรรมบางอย่างสามารถพัฒนาได้โดยตรงกับผู้เรียน จึงได้จัดกิจกรรมเพื่อให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมและได้รับการพัฒนาโดยตรง ซึ่งกิจกรรมจัดขึ้นทั้งภายในโรงเรียน และภายนอกโรงเรียน

1.2) การติดตามและประเมินผล กระบวนการประชาคม ข มีการติดตามและประเมินผลการทำงานหลากหลายวิธี ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งแบบเป็นทางการ ได้แก่ การจัดเวทีประชาคมให้แต่ละฝ่ายนำเสนอผลการทำงาน การแต่งตั้งคณะกรรมการของประชาคมเพื่อติดตามผลการพัฒนาและการติดตามโดยภาครัฐ ขณะเดียวกันก็มีการติดตามแบบไม่เป็นทางการ โดยประชาคมได้ส่งทีมงานมาติดตามและให้ความช่วยเหลือเป็นระยะ โดยการเข้าเยี่ยมโรงเรียนและซักถามพูดคุยกับผู้บริหารและครู

2) ผลการพัฒนาการศึกษาโดยกระบวนการประชาคม ข

2.1) มิติด้านการศึกษา พบว่า โรงเรียนมีคุณภาพการศึกษาที่ดี มีความพร้อมด้านสื่อ วัสดุอุปกรณ์ อาคารและห้องเรียนในการจัดการเรียนการสอนที่มีความทันสมัย มีการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมองค์กร คือการเป็นองค์กรเอื้อการเรียนรู้

ด้านผู้บริหาร และครู ได้รับการพัฒนาจากวิทยากรชั้นนำระดับประเทศ ได้พัฒนาความรู้ตามความสนใจ สามารถนำความรู้ที่ได้รับการพัฒนามาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนได้ และทำให้ครูมีเครือข่ายการทำงานที่กว้างขวางขึ้น

ด้านนักเรียน พบว่านักเรียนมีความกล้าแสดงออก กล้าคิด กล้าทำ มีเอกลักษณ์ความเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ ได้เรียนรู้จากสื่อที่ทันสมัย ใช้คอมพิวเตอร์ในการทำงาน สามารถทำงานเป็นทีมและมีเป้าหมายชีวิตที่ชัดเจน

ด้านผู้ปกครอง และชุมชน พบว่าผู้ปกครองและชุมชนได้มีส่วนร่วมในการในกระบวนการพัฒนาการศึกษาโดยได้ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมติดตามผลและร่วมชื่นชม ผลการศึกษา กับโรงเรียนและหน่วยงานอื่น มีโอกาสใกล้ชิดและเข้ามาโรงเรียนอย่างสม่ำเสมอ มีความพึงพอใจในการเรียนการสอนของครู และมีเป้าหมายในการจัดการศึกษาในท้องถิ่นที่มีความชัดเจน โดยเฉพาะการจัดการศึกษาที่ตอบสนองความต้องการของคนในท้องถิ่นและผู้ปกครองภาคภูมิใจโรงเรียนในท้องถิ่นของตน

2.2) มิติทางสังคม

ด้านความสัมพันธ์ พบว่าความสัมพันธ์ของคนในชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น คนในท้องถิ่นได้เข้ามาคิด มาวางแผนการพัฒนาการศึกษาให้ลูกหลานของตนเอง มาทำสิ่งที่ดีที่ชอบ ได้มีโอกาสในการพบปะและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในอนาคตของลูกหลาน เป็นการเปลี่ยนความคิดของคนในชุมชนที่มองโรงเรียนเป็นสถานที่ราชการมาเป็นสถานที่ที่ทุกคนในชุมชนต้องร่วมกันเป็นเจ้าของ ขณะเดียวกันผลในทางอ้อมคือการทำให้ความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวมีความอบอุ่น โดยการที่พ่อแม่ลูกได้อยู่กันพร้อมหน้ากัน เนื่องจากได้มีโอกาสใกล้ชิดกันซึ่งส่งผลให้ปัญหาสังคม ปัญหาพฤติกรรมเด็กลดลง นอกจากนี้ทำให้เกิดเครือข่ายการพึ่งพาอาศัยกันระหว่างหน่วยงาน ของภาคส่วนต่างๆ ในท้องถิ่น

ด้านการมีส่วนร่วม พบว่าทำให้คนในชุมชน หน่วยงานภาคส่วนต่างๆ ในท้องถิ่น รวมถึงองค์กรภายนอกท้องถิ่นได้มีโอกาสในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านการศึกษา ร่วมวิเคราะห์วิพากษ์ และเสวนาด้านวิชาการกันมากขึ้น ส่วนลักษณะของความร่วมมือก็เปลี่ยนแปลงจากเดิมที่มักจะให้การสนับสนุนทรัพยากรมาเป็นการมีส่วนร่วมในการเสนอแนวคิด เข้ามาดูแลการพัฒนา ให้การสนับสนุนทั้งด้านวิชาการ ทรัพยากรคน ทุน และมาร่วมติดตามผลการพัฒนาทั้งรูปแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นการ

การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมการทำงานและวัฒนธรรมขององค์กร
พบว่า ประชาคมและโรงเรียนที่ได้รับการพัฒนาเกิดเป็นองค์กรที่เอื้อการเรียนรู้ โดยการสร้างกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้เกิดขึ้นในองค์กร มีการพัฒนาความรู้ให้กับสมาชิกประชาคมและครู บุคลากรในโรงเรียนทำให้สมาชิกประชาคมรวมทั้งบุคลากร ครู นักเรียน เป็นบุคคลที่ใฝ่เรียนรู้ มีระบบการทำงานที่มีการใช้เทคโนโลยีมาช่วยในการพัฒนาการทำงาน มีการทำงานเป็นระบบ มีการทำงานเป็นทีม และทำให้เกิดเครือข่ายการทำงาน ได้พัฒนาความรู้ที่นอกเหนือจากวิชาชีพของตนเอง รวมทั้งเกิดวิสัยทัศน์ด้านการศึกษาที่กว้างไกล มีวัฒนธรรมการทำงานแบบมีส่วนร่วมเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น มีความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชนร่วมกัน

ด้านภาวะผู้นำ เป็นการทำงานที่มีผู้นำจาก 2 ส่วนซึ่งผู้นำทั้งสองแห่งมีจุดร่วมของภาวะผู้นำได้แก่การมีวิสัยทัศน์การพัฒนาที่อาศัยชุมชนเป็นฐาน การทำงานจึงอาศัยคนในชุมชนและท้องถิ่นเป็นผู้ให้ข้อมูลและร่วมพัฒนา โดยมีหลักการทำงานแบบเพื่อนร่วมงาน ถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน ใช้ทรัพยากรของแต่ละภาคส่วนที่เข้าร่วมกระบวนการประชาคมให้เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนา

1.2.4 ปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการทำงานของกระบวนการประชาคม ข ในพัฒนาการศึกษาของท้องถิ่น

1) ปัจจัยสนับสนุน

1.1) ด้านผู้นำประชาคม ประชาคม ข มีแกนนำทั้งจากนอกท้องถิ่น และภายในท้องถิ่นซึ่งถือเป็นปัจจัยที่ช่วยสนับสนุนการทำงานเป็นอย่างดี โดยคุณลักษณะสำคัญของผู้นำที่ดีที่จะเข้ามาเป็นแกนนำสามารถสรุปได้ดังนี้

ผู้นำในท้องถิ่น เป็นผู้นำที่กล้าคิด กล้าทำ เป็นที่เชื่อมั่นและศรัทธาของคนทั่วไป เป็นผู้ที่มีจิตสำนึกทางสังคมสูง เป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์หรือมุมมองที่กว้างไกล โดยมองประโยชน์ของคนในท้องถิ่นเป็นที่ตั้ง มีความพร้อมทั้งด้านทุนและทรัพยากร เป็นผู้มีความสามารถประสานเครือข่ายได้อย่างกว้างขวาง และสามารถทำงานแบบมีส่วนร่วมได้ดี

ผู้นำภายนอกท้องถิ่น เป็นบุคคลหรือองค์กรที่มีความพร้อมด้านทุนและทรัพยากร มีแนวคิดการพัฒนาแนวใหม่ มีความรู้หรือประสานผู้รู้ให้มาร่วมการพัฒนาได้ มีเครือข่ายการทำงานที่กว้างขวาง มีแนวคิดการพัฒนาโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน และมีระบบการทำงานแบบมีส่วนร่วมได้ดี

1.2) การมีองค์กรภายในท้องถิ่นที่เข้มแข็ง มีเป้าหมายการศึกษาที่ชัดเจน และให้การสนับสนุนอย่างเต็มที่

1.3) การมีเวทีให้ประชาคมอย่างต่อเนื่อง ทำให้สมาชิกได้มีโอกาสพบปะ และแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันอย่างสม่ำเสมอ

1.4) การมีสมาชิกของกระบวนการประชาคมที่หลากหลาย ทำให้มีทรัพยากรบุคคลที่มีความรู้ความสามารถจำนวนมาก รวมถึงการมีวัสดุ อุปกรณ์ที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาได้เป็นอย่างดี

2) ปัจจัยที่เป็นอุปสรรค

2.1) การไม่มีองค์กรหรือหน่วยงานที่เป็นศูนย์ประสานหลักของประชาคม ทำให้โรงเรียนที่ได้รับการพัฒนามีภาระงานเพิ่มขึ้น

2.2) กฎและระเบียบของสมาชิกประชาคมบางแห่งไม่เอื้ออำนวยต่อการเข้ามาสนับสนุน เช่น องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นไม่สามารถอนุมัติงบประมาณในการพัฒนาได้เนื่องจากโรงเรียนไม่อยู่ในสังกัด

2.3) วาระหรือความรับผิดชอบของหน่วยงานที่เป็นสมาชิกประชาคมที่มี การเปลี่ยนแปลงตัวบุคคลที่รับผิดชอบงาน

1.3 ผลการเปรียบเทียบกระบวนการประชาคม ก และ ข

การเปรียบเทียบกระบวนการประชาคม ก ซึ่งเกิดขึ้นในชุมชนเมืองของจังหวัด แห่งหนึ่งซึ่งถือเป็นกระบวนการประชาคมที่มีขนาดใหญ่กว่ากระบวนการประชาคม ข ซึ่งเกิดขึ้น ในชุมชนชนบทห่างไกลในอำเภอแห่งหนึ่งในจังหวัดเดียวกัน เมื่อเปรียบเทียบความเหมือนและ ความแตกต่างกันของประชาคมทั้งสองสามารถสรุปได้ดังนี้

1.3.1 การเกิดกระบวนการประชาคม ก และ ข

เงื่อนไขที่ทำให้เกิดกระบวนการประชาคม ก และ ข ที่มีความคล้ายคลึงกัน ได้แก่ การมีแกนนำในท้องถิ่นที่มีความเข้มแข็งและมีศักยภาพเข้ามากระตุ้นให้เกิดการรวมตัวกัน โดยแกนนำทั้งสองแห่งได้เข้ามาเป็นแกนนำเนื่องจากเป็นคนในท้องถิ่น มีความรักและปรารถนาดี ต่อท้องถิ่นของตน ต้องการเห็นท้องถิ่นมีการพัฒนา และตระหนักถึงปัญหาซึ่งมีผลกระทบต่อ ลูกหลานของตน แม้ว่าแกนนำประชาคม ก จะไม่มีหน้าที่ทำงานที่เกี่ยวข้องกับคนในท้องถิ่น ได้ ใกล้ชิดทำหน้าที่ดูแลท้องถิ่นโดยตรงดังเช่นแกนนำประชาคม ข ซึ่งเป็นนายกเทศมนตรี ได้มีโอกาส คลุกคลีกับคนในท้องถิ่น ได้รับรู้ รับทราบถึงปัญหาของท้องถิ่นเป็นอย่างดี ขณะที่แกนนำประชาคม ก ก็มีศรัทธาและตระหนักถึงความสำคัญของการศึกษาว่าเป็นสิ่งที่ช่วยพัฒนาท้องถิ่นให้เข้มแข็ง และแกนนำเองเป็นผู้ประสบความสำเร็จในชีวิต มีหน้าที่การงานที่ดีเกิดจากการได้รับโอกาสที่ดีทาง การศึกษา นอกจากนั้นแกนนำประชาคมทั้งสองแห่งมีคุณลักษณะของการมีภาวะผู้นำสูง มี วิสัยทัศน์ มีความรู้ความสามารถ มีความพร้อมด้านทุนและด้านสังคม จึงมีความยินดีและอาสาที่ จะเข้ามาเป็นแกนนำในการแก้ปัญหาการศึกษาที่เกิดขึ้น

เงื่อนไขที่แตกต่างกันของกระบวนการประชาคมทั้งสองแห่ง พบว่า กระบวนการประชาคม ก มีเงื่อนไข 2 ข้อ ได้แก่ การมีประชาคมในท้องถิ่นที่มีความเข้มแข็งและ มีการก่อตัวยาวนาน ซึ่งในพื้นที่แห่งนี้มีสิ่งชี้ให้เห็นถึงการรวมตัวกันของคนในท้องถิ่นมาเป็น ระยะเวลายาวนาน โดยการรวมตัวปรากฏในรูปของกลุ่ม หรือสมาคมซึ่งมีการจดทะเบียนเป็น องค์การที่ชัดเจน มีสมาชิกจำนวนมากมาที่อาสาเข้ามาทำงานเพื่อสังคม ดังนั้นเมื่อเกิดปัญหา ขึ้นในท้องถิ่นไม่ว่าจะเป็นปัญหาใดๆ ก็ตามก็จะมีผู้คนมารวมตัวกันเป็นประชาคมเพื่อแก้ปัญหา

นั้นได้ง่าย และยิ่งปัญหาการศึกษาที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นซึ่งเป็นปัญหาที่มีผลกระทบต่อลูกหลานของคนในท้องถิ่นนี้ซึ่งเงื่อนไขอีกข้อหนึ่งคือการศึกษาที่ท้องถิ่นมีประวัติศาสตร์การให้ความสำคัญกับการศึกษามาอย่างต่อเนื่องจึงส่งผลให้ผู้คนในท้องถิ่นให้ความร่วมมือในการแก้ปัญหาด้านการศึกษาในครั้งนี้

ส่วนเงื่อนไขที่ทำให้เกิดกระบวนการประชาคม ข มี 3 เงื่อนไขที่แตกต่างจากประชาคม ก ได้แก่ การมีองค์กรภายนอกท้องถิ่นเข้ามากระตุ้นให้เกิดการรวมตัวกัน เนื่องจากพื้นที่ของประชาคม ข เป็นพื้นที่สังคมชนบท ดินชายแดน ผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญด้านการศึกษา รวมถึงทุนทรัพย์ในการพัฒนามีไม่มากมากนัก การได้ประสานองค์กรภายนอกท้องถิ่นเข้าทำงานร่วมกันในพื้นที่และได้รับการสนับสนุนเป็นอย่างดีในด้านทุนและทรัพยากรในการทำงานจากองค์กรภายนอก ขณะเดียวกันการมีองค์กรภายนอกเข้ามาทำงานในท้องถิ่นถือเป็นการกระตุ้นให้คนในท้องถิ่นเองมีความกระตือรือร้นที่แก้ปัญหาในท้องถิ่นของตนเองให้สำเร็จและยังองค์กรภายนอกที่เข้ามาทำงานในท้องถิ่นเป็นองค์กรที่ทำงานในลักษณะของการใช้ชุมชนเป็นฐานการพัฒนาแล้ว ย่อมเป็นสิ่งที่ช่วยให้คนในท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมการทำงานอย่างเต็มที่ นอกจากนั้นการที่ประชาคมมีการจัดเวทีประชาคมเพื่อให้คนในท้องถิ่นซึ่งเป็นเจ้าของที่แท้จริงได้มีส่วนร่วมในการคิด การแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นของตนอย่างเต็มที่แล้วยิ่งทำให้คนในท้องถิ่นร่วมมือเป็นอย่างดีด้วย ประกอบกับเงื่อนไขที่ท้องถิ่นแห่งนี้มีบทเรียนด้านเศรษฐกิจและสังคมที่ตกต่ำมาก่อน ความเห็นแก่ตัวของบุคคล ความโลภไม่ช่วยเหลือและไม่มีการวางแผนการทำงานร่วมกันต่างคนต่างทำซึ่งส่งผลให้เศรษฐกิจและสังคมที่ผ่านมาในท้องถิ่นแห่งนี้ล้มเหลวมาแล้ว จึงเป็นสิ่งที่เตือนใจให้คนในท้องถิ่นจะต้องทำงานอย่างรอบคอบ เน้นการมีส่วนร่วม มีการวางแผนการทำงานร่วมกันจึงทำให้การรวมตัวกันเป็นประชาคมเพื่อแก้ปัญหาด้านการศึกษาประสบความสำเร็จด้วยความร่วมมือร่วมใจกันของ “คนใน” และ “คนนอก” ท้องถิ่น

ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าเงื่อนไขการเกิดกระบวนการประชาคมของทั้งสองแห่งซึ่งอยู่ในพื้นที่ที่มีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน นั่นคือท้องถิ่นที่อยู่ในเมืองและท้องถิ่นที่อยู่ในชนบท ห่างไกล มีทั้งเงื่อนไขที่เหมือนและแตกต่างกันไปตามบริบทของแต่ละพื้นที่ ซึ่งการจะช่วยกระตุ้นให้เกิดกระบวนการประชาคมทั้งในท้องถิ่นที่อยู่ในเมือง มีผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญจำนวนมากจึงทำให้แกนนำสามารถที่จะประสานให้บุคคลที่มีศักยภาพที่เข้มแข็งเหล่านี้เข้าร่วมกระบวนการทำงานได้มากกว่าท้องถิ่นที่อยู่ในชนบท ขณะเดียวกันประชาคม ก ซึ่งมีเครือข่ายการทำงานที่กว้างขวางเนื่องจากมีสมาคมซึ่งเป็นเหมือนศูนย์รวมของคนทั้งจังหวัดเป็นสมาชิกประชาคมและเป็นผู้ประสานเครือข่ายในการทำงานจึงยิ่งทำให้ประชาคม ก มีเครือข่ายหรือภาคส่วนต่างๆ เข้าร่วมอย่างกว้างขวาง จึงทำให้เกิดการรวมตัวได้ไม่ยากนัก แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นเงื่อนไขด้านผู้นำก็

ยังคงมีความสำคัญ ไม่ว่าจะในอยู่พื้นที่อย่างไร ท้องถิ่นขนาดเล็กหรือขนาดใหญ่แกนนำต้องเป็น ผู้ที่สามารถประสานให้ผู้คนเข้าร่วมการทำงานได้ ต้องเป็นที่ศรัทธาและสามารถเชื่อมโยง เครือข่ายให้เข้าร่วมการทำงานได้อย่างกว้างขวาง

ส่วนการเกิดกระบวนการประชาคม ข ซึ่งอยู่ในบริบทชุมชนชนบท พื้นที่ ห่างไกล มีทุนน้อยแตกต่างจากประชาคม ก ลำพังคนในท้องถิ่นอาจจะไม่มีศักยภาพที่เข้มแข็ง พอ การประสานองค์กรภายนอกท้องถิ่นที่มีศักยภาพที่เข้มแข็ง มีทุน ทรัพยากรบุคคลและ ทรัพยากรที่เป็นเครื่องมือเครื่องมืต่าง ๆ เข้ามาช่วยในการทำงานร่วมกับคนในท้องถิ่นเอง นับเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่จะทำให้เกิดกระบวนการประชาคมได้ อย่างไรก็ตามความเข้มแข็งและ ความร่วมมือของ “คนใน” ท้องถิ่นเป็นสิ่งที่สำคัญ การที่คนในท้องถิ่นอาสาเข้าร่วมการทำงาน โดยเฉพาะผู้นำในท้องถิ่นได้เข้ามาเป็นแกนนำ ให้การตอบรับ และให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี ย่อมทำให้เกิดการรวมตัวกันได้อย่างเหนียวแน่น พลังความร่วมมือของทั้งสองส่วนโดยองค์กร ภายนอกมีจุดแข็งในด้านทุนและทรัพยากร ส่วนคนในท้องถิ่นเองมีจุดแข็งในเรื่องของความ ร่วมมือกันอย่างเหนียวแน่น การมีจิตอาสาและความรักท้องถิ่นเป็นทุนทางสังคมที่ส่งเสริมให้ ประชาคมในชนบทมีความเข้มแข็งและสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

1.3.2 การทำงานของกระบวนการประชาคม ก และ ข

ประชาคม ก และ ข มีวิธีการทำงานที่คล้ายคลึงกัน แม้จะเรียกชื่อวิธีการ ทำงานนั้นแตกต่างกันไป ไม่ว่าจะเป็นประชาคมขนาดใหญ่ในชุมชนเมือง หรือประชาคมขนาด เล็กในท้องถิ่นชนบทต่างก็มีวิธีการทำงานที่สำคัญนั้นคือ การสร้างความเข้าใจและการวางแผน การทำงานร่วมกันจะใช้วิธีการประชุม หรือการจัดเวทีประชาคมเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้และ สร้างความตระหนักร่วมกัน ซึ่งก็เป็นวิธีการที่จะทำให้ผู้ร่วมงานเกิดความรู้ ความเข้าใจใน เป้าหมายการทำงานที่ตรงกัน

ประชาคมมีการระดมทุน และทรัพยากรเพื่อนำมาเป็นทุนในการทำงานและ การพัฒนาซึ่งการระดมทุนของประชาคม ก นั้นได้แกนนำและสมาคมถิ่นไทย (นามสมมติ) ซึ่งเป็นองค์กรที่ทำหน้าที่ประสานงานได้ประสานบุคคล องค์กรต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอก ท้องถิ่นเข้าร่วมสนับสนุนทุน และให้ความร่วมมือในการทำงาน ขณะที่ประชาคม ข มีแหล่งทุน จากองค์กรภายนอกท้องถิ่นเข้ามาเป็นผู้สนับสนุนหลัก และยังได้รับการสนับสนุนทุนและ ทรัพยากรจากภาคีเครือข่ายที่เข้าร่วมเป็นสมาชิกประชาคมอีกทางหนึ่งจึงทำให้ประชาคมมีทุน เพียงพอในการทำงาน ขณะเดียวกันประชาคมแต่ละแห่งได้มีการใช้ยุทธศาสตร์การทำงานที่เน้น

การมีส่วนร่วม ความร่วมมือในแนวราบ หรือแบบเพื่อนร่วมงาน ซึ่งเน้นความเท่าเทียมกัน รวมถึงการใช้เครือข่ายของแต่ละภาคส่วนเข้าร่วมในการทำงานด้วย

กระบวนการประชาคมทั้งสองแห่งได้สร้างกระบวนการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นในประชาคม โดยมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ พัฒนาความรู้ มีการจัดการความรู้ รวมไปถึงการสร้างให้ประชาคมเป็นองค์กรเอื้อการเรียนรู้ โดยประชาคม ข นั้นมีกระบวนการทำงานที่แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนถึงการสร้างให้ประชาคมและโรงเรียนเป็นองค์กรเอื้อการเรียนรู้ จึงช่วยให้การทำงานของทั้งสองมีประสิทธิภาพ

1.3.3 การพัฒนาการศึกษาโดยกระบวนการประชาคม

กระบวนการประชาคมทั้งสองแห่งมีเป้าหมายการพัฒนาที่คล้ายคลึงกัน แต่มีวิธีการพัฒนาที่แตกต่างกันไปตามบริบทของพื้นที่และโรงเรียน โดยเป้าหมายการพัฒนาของกระบวนการประชาคม ก ได้แก่การยกระดับคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนพัฒนา 1 (นามสมมติ) ให้ทัดเทียมกับโรงเรียนเครือข่าย 1 และ 2 (นามสมมติ) เพื่อที่จะแก้ปัญหาจำนวนนักเรียนของทั้ง 3 โรงเรียนให้มีความพอดีไม่มากไม่น้อยเกินไป ซึ่งกระบวนการประชาคมได้แก้ปัญหาที่เกิดขึ้นกับโรงเรียนพัฒนา 1 โดยการสร้างความพร้อมทั้งด้านวัสดุ อุปกรณ์ ห้างเรียน สื่อ และบุคลากร ขณะเดียวกันได้นำยุทธศาสตร์การพัฒนาที่เรียกว่า การส่งเสริมพัฒนาคุณภาพมาตรฐานการศึกษาระดับมัธยมศึกษา 3 โรงเรียนหลัก หรือ "Big Three Schools" หรือการนำโรงเรียนเครือข่ายทั้งสองแห่งที่อยู่ใกล้เคียงเข้ามาเป็นที่เล็งร่วมการพัฒนาด้วย

ขณะที่กระบวนการประชาคม ข นั้นมีเป้าหมายการพัฒนา คือ การยกระดับคุณภาพมาตรฐานการศึกษาของโรงเรียนแดนไกลพัฒนา (นามสมมติ) ซึ่งเป็นโรงเรียนมัธยมประจำอำเภอให้สูงขึ้นเพื่อที่ว่านักเรียนจะได้ไม่หลังไหลไปเรียนในโรงเรียนในเมือง โดยมีจุดเน้นที่การพัฒนาโรงเรียนให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ อีกทั้งต้องการพัฒนาการศึกษาให้ตอบสนองความต้องการของคนในท้องถิ่นด้วย จึงได้มีกระบวนการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม และได้แผนการพัฒนาการศึกษาโดยเน้นการพัฒนาครู การปรับปรุงห้องเรียนให้ทันสมัย การจัดซื้อสื่อวัสดุ อุปกรณ์ และการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง

การดำเนินการพัฒนาของประชาคมทั้งสองแห่งนั้นได้อาศัยฐานการทำงานของแต่ละพื้นที่ โดยพื้นที่ประชาคม ก นั้นมีปัญหาที่เร่งด่วนใน 1 โรงเรียน แต่ยังคงมีความเชื่อมโยงไปกับอีก 2 โรงเรียนที่อยู่ใกล้เคียงแต่มีความเข้มแข็งมากกว่า แนวคิดแนวทางในการพัฒนาจึงไม่เพียงแต่การแก้ปัญหาในโรงเรียนพัฒนา 1 แต่ประชาคมมองเห็นองค์กรรวมและความเชื่อมโยงของการพัฒนาจึงได้ใช้แนวคิดแนวทางในการพัฒนาโดยใช้โรงเรียนเครือข่ายเข้าร่วมในการ

พัฒนาด้วย ซึ่งจะเป็นการแก้ปัญหาได้ยั่งยืนกว่า ส่วนประชาคม ข นั้นเป็นการแก้ปัญหาให้กับโรงเรียนประจำอำเภอเพียง 1 แห่ง แต่ใช้แนวทางการพัฒนาที่ต้องการให้โรงเรียนพึ่งพิงตนเองได้ในอนาคต โดยพยายามสร้างให้องค์กรเป็นองค์กรที่เอื้อต่อการเรียนรู้ บุคคลในองค์กรเป็นผู้ใฝ่เรียนรู้อยู่เสมอจึงจะช่วยให้การพัฒนาอยู่ได้อย่างยั่งยืนแม้ว่าจะไม่มีประชาคมเข้ามาช่วยเหลือก็ตาม

สรุปได้ว่า สารสนเทศที่วิเคราะห์ได้จากกระบวนการประชาคมทั้งสองแห่งซึ่งอยู่ในบริบทที่แตกต่างกัน โดยบริบทหนึ่งเป็นท้องถิ่นที่อยู่ในเมือง เป็นกระบวนการประชาคมที่มีขนาดใหญ่ ส่วนอีกประชาคมนั้นเกิดขึ้นในท้องถิ่นชนบท ห่างไกล เป็นประชาคมที่มีขนาดเล็กกว่า ดังนั้นการที่จะกระตุ้นให้เกิดกระบวนการประชาคมเพื่อเข้าไปแก้ปัญหาหรือพัฒนาท้องถิ่นนั้นก็จะต้องดูบริบทของท้องถิ่นด้วย ถ้าท้องถิ่นอยู่ในบริบทของชุมชนเมืองซึ่งมีผู้รู้ มีหน่วยงาน ทุนทรัพยากรจำนวนมากอาจจะไม่ต้องพึ่งพาหน่วยงาน องค์กรภายนอกท้องถิ่น การระดมทุนจากสมาชิกในท้องถิ่น ทรัพยากรบุคคลและทรัพยากรอื่นๆ จะหาไม่ยากเท่ากับประชาคมที่เกิดขึ้นในชนบทแต่ทั้งนี้ทั้งนั้นสังคมเมืองความเหนียวแน่นและการรวมตัวกันของคนจะมีน้อยกว่าสังคมชนบท ดังนั้นการมีแกนนำซึ่งมีศักยภาพที่เข้มแข็งและองค์กรที่ช่วยประสานงานก็เป็นเงื่อนไขที่ช่วยให้เกิดการรวมตัวกันเป็นอย่างดี ขณะที่ประชาคมขนาดเล็กที่เกิดขึ้นในชนบท ก็อาจต้องพึ่งพิงองค์กรภายนอกเข้ามาสนับสนุนด้านทุน แต่การทำงานขององค์กรภายนอกควรที่จะเข้ามาทำงานโดยอาศัยฐานของชุมชน ให้โอกาสคนในท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการคิด การวางแผนและการพัฒนาด้วยกันก็จะทำให้การทำงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและช่วยแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นนั้นๆ ได้เป็นอย่างดี

1.4 แนวทางการขับเคลื่อนกระบวนการประชาคมเพื่อพัฒนาการศึกษาของท้องถิ่น

จากการศึกษากระบวนการประชาคม ก และกระบวนการประชาคม ข ที่เข้าไปพัฒนาการศึกษาของท้องถิ่นพบว่ามีจุดเด่นในด้านของการเปิดโอกาสให้สังคมและคนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการพัฒนาการศึกษาตลอดแนวตั้งแต่การร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการ ร่วมติดตามผลและร่วมแลกเปลี่ยนระหว่างกัน เป็นการทำงานที่เกิดจากความร่วมมือหลากหลายภาคส่วนทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน โดยเป็นร่วมมือพัฒนาแบบหุ้นส่วน ทุกฝ่ายมีความเท่าเทียมกัน ซึ่งนับเป็นการสร้างเครือข่ายการทำงานด้านสังคมและการศึกษาอย่างกว้างขวาง ขณะที่การพัฒนาดังกล่าวยังช่วยให้โรงเรียนที่เป็นเป้าหมายได้รับการแก้ปัญหาและได้รับการพัฒนาอย่างรวดเร็ว อย่างไรก็ตามการพัฒนาโดยกระบวนการประชาคมยังคงมีข้อจำกัดในด้านการทำงานที่ต้องอาศัยการประสานงานที่มีประสิทธิภาพ การนัดหมายเวลาใน

การทำงาน การพัฒนาโดยกระบวนการประชาคมยังคงแสดงให้เห็นจุดเด่นที่ชัดเจนมากกว่าข้อจำกัด ดังนั้นการพัฒนาดังกล่าวจึงน่าจะเป็นอีกทางเลือกหนึ่งของการพัฒนาด้านการศึกษา ดังนั้นจึงต้องหาแนวทางในการขับเคลื่อนให้เกิดกระบวนการประชาคมและการขับเคลื่อนการทำงานให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ สรุปได้ดังนี้

1.4.1 แนวทางการขับเคลื่อนให้เกิดกระบวนการประชาคม

- 1) การใช้ปัญหาการศึกษาในท้องถิ่นเป็นตัวตั้งและเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดกระแสการมีส่วนร่วมของคนหรือองค์กรในท้องถิ่น
- 2) มีการเปิดเวทีสาธารณะหรือเวทีในการค้นหาขนาดของท้องถิ่นและการศึกษาของท้องถิ่น
- 3) มีการตั้งโครงการพิเศษเพื่อนำร่องให้เกิดกระบวนการประชาคม
- 4) กระตุ้นให้หน่วยงานที่สำคัญของจังหวัดและอำเภอ ได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกกระบวนการประชาคม และบทบาทของผู้นำจังหวัด ผู้นำท้องถิ่นควรเป็นผู้นำกระบวนการให้เกิดกระแสการพัฒนาและเป็นผู้จุดประกายการรวมตัวการทำงานและกระตุ้นการติดตามการทำงานในท้องถิ่น
- 5) มีการเชื่อมโยงการทำงานระหว่างกระบวนการประชาคมให้สามารถทำงานร่วมกัน
- 6) เปิดโอกาสให้บุคคล หรือองค์กรภายนอกท้องถิ่นเข้ามาเป็นผู้กระตุ้นให้เกิดการรวมตัวกันของคนในชุมชน และเกิดความร่วมมือกันแก้ปัญหาต่างๆ ในท้องถิ่น

1.4.2) แนวทางการขับเคลื่อนการทำงานของกระบวนการประชาคม

- 2.1) มีการเปิดพื้นที่การทำงานร่วมกันทั้งภาครัฐภาคเอกชนและภาคประชาชน ต้องทำงานด้วยความเข้าใจ ทำให้ทุกฝ่ายได้เห็นสภาพปัญหา เห็นกลไกการทำงานร่วมกัน
- 2.2) มีการวางระบบการบริหารจัดการและการประสานงานที่ช่วยขับเคลื่อนให้ประชาคมทำงานได้อย่างเข้มแข็ง เช่น การมีองค์กรที่เป็นเสมือนศูนย์ประสาน หรือมีการแต่งตั้งผู้ประสานงานที่ชัดเจนในการทำหน้าที่ด้านการประสานงาน ด้านธุรการ และฝ่ายเลขานุการ
- 2.3) มีการจัดทำเวทีประชาคมอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ จะทำให้ประชาคมมีการพบปะกันอยู่ตลอดเวลา ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันตลอด
- 2.4) มีระบบการจัดการความรู้ในกระบวนการทำงานของประชาคมจะทำให้สมาชิกประชาคมได้แบ่งปันความรู้ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และพัฒนาความรู้ใหม่ๆ

การอภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องการวิเคราะห์กระบวนการประชาคมเพื่อพัฒนาการศึกษาของท้องถิ่น ซึ่งศึกษากับกรณีศึกษากระบวนการประชาคม 2 แห่ง ได้แก่ กระบวนการประชาคม ก (นามสมมติ) และกระบวนการประชาคม ข (นามสมมติ) ในจังหวัดไทยเจริญ (นามสมมติ) เพื่อจะวิเคราะห์กระบวนการประชาคมที่เข้าไปพัฒนาการศึกษาในท้องถิ่น ปัจจัยที่สนับสนุนและเป็นอุปสรรคการทำงานของกระบวนการประชาคม การพัฒนาและผลการพัฒนาโดยกระบวนการประชาคม แนวทางการขับเคลื่อนให้เกิดกระบวนการประชาคมและแนวทางการขับเคลื่อนการทำงานของกระบวนการประชาคม ซึ่งมีประเด็นที่นำมาอภิปรายผลการวิจัย ดังนี้

1. การเกิดกระบวนการประชาคม

การรวมตัวกันของบุคคล องค์กรภาคส่วนต่างๆ ทั้งภายในท้องถิ่นและภายนอกท้องถิ่นจนเกิดเป็นกระบวนการประชาคมที่เข้มแข็งและมีพลังในการแก้ปัญหาสังคม ดังกรณีศึกษากระบวนการประชาคม ก ซึ่งเกิดขึ้นในบริบทชุมชนเมือง และกระบวนการประชาคม ข ซึ่งเกิดขึ้นในบริบทชุมชนชนบทติดชายแดน เมื่อวิเคราะห์กระบวนการประชาคมทั้งสองแห่งพบว่ากระบวนการประชาคมที่เกิดขึ้นในพื้นที่ที่แตกต่างกันนั้นมีเงื่อนไข และขั้นตอนของการเกิดกระบวนการประชาคมที่มีทั้งความคล้ายคลึงและความแตกต่างกัน ซึ่งผู้วิจัยสามารถอภิปรายผล ดังนี้

1.1 เงื่อนไขการเกิดกระบวนการประชาคม ก และ ข เพื่อพัฒนาการศึกษาของท้องถิ่น

กระบวนการประชาคม ก มีเงื่อนไขที่ทำให้เกิดกระบวนการประชาคมอยู่ 3 ข้อ ส่วนกระบวนการประชาคม ข ที่มีเงื่อนไขอยู่ 4 ข้อ เมื่อวิเคราะห์เงื่อนไขของกระบวนการประชาคมทั้งสองแห่งแล้วนำมาเปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่าง พบว่ามีเงื่อนไขที่เหมือนกัน ได้แก่ เงื่อนไขแกนนำในท้องถิ่นมีศักยภาพในการทำงานและการประสานภาคส่วนต่างๆ ให้เข้าร่วมกระบวนการประชาคมได้ โดยเฉพาะแกนนำที่เป็น “คนในท้องถิ่น” จะช่วยกระตุ้นให้เกิดการรวมตัวกันของคนในท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี ซึ่งกระบวนการทัศนียุคหลังทันสมัย จะเน้นการจัดการ การพัฒนาจาก “คนใน” ชุมชน ไม่เน้นสูตรสำเร็จจากภายนอกชุมชนที่เป็น “คนนอก” เป็นคนกำหนด (อมรวิชัย นาคทรพรพ, 2551) เมื่อวิเคราะห์เห็นได้ว่าบทบาทของแกนนำกระบวนการประชาคมทั้งสองแห่งมีบทบาทการเป็นผู้ประสานและผู้กระตุ้นให้เกิดการรวมตัวกันของคนในท้องถิ่น มีการชักนำทรัพยากรจากแหล่งต่างๆ มาร่วมในการพัฒนาได้อย่างกว้างขวาง ซึ่งแกนนำประชาคมทั้งสองแห่งมีคุณลักษณะที่คล้ายคลึงกัน ได้แก่ การมีภาวะผู้นำ มีวิสัยทัศน์และมีความรู้ความสามารถ มีความพร้อมในทุนและด้านสังคม มีจิตสำนึกทางสังคมสูง

มีอาชีพการงานที่เอื้อต่อการทำงานเพื่อสังคม ซึ่งนักวิชาการหลายท่าน (Mathews, 1996 ; กาญจนาก้าวเทพ, 2540) เชื่อว่าภาวะผู้นำมีบทบาทสำคัญในการผลักดันให้เกิดการพัฒนาชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในสังคมไทยที่เชื่อการนำในลักษณะผู้นำเดี่ยว ผู้นำที่ริเริ่มให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ผู้นำในฐานะผู้นำสังคมในด้านต่างๆ ดังนั้นผู้นำจึงเป็นปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนาชุมชน ผู้นำหรือคณะผู้นำที่ดีจึงต้องมีคุณธรรม ซึ่งหมายถึง ความซื่อสัตย์ เสียสละ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม มีความเชื่อมั่นในตนเอง มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล มีบทบาทในการคิดริเริ่มและความสามารถในการทำงาน มีประสบการณ์การทำงานด้านการศึกษาและเป็นคนกว้างขวาง สามารถแสวงหาความร่วมมือได้จากภายในและภายนอกชุมชน ขณะเดียวกันผู้นำต้องไม่มีการแบ่งแยกชนชั้นแต่เป็นผู้นำที่ผนึกตัวเองเข้ากับชุมชนอย่างแนบแน่น และทำประโยชน์เพื่อชุมชนอย่างแท้จริง

นอกจากนั้นคุณลักษณะที่สำคัญที่แกนนำทั้งสองมิได้แก่ การเป็นที่ยอมรับและศรัทธาของคนในท้องถิ่นเป็นอย่างดีจึงสามารถชักนำให้บุคคลในภาคส่วนต่างๆ ในท้องถิ่นจนเกิดเป็นประชาคมได้ ซึ่งคุณลักษณะเหล่านี้เป็นสิ่งที่แกนนำพึงจะมี และท้องถิ่นเองก็ต้องค้นหาและสร้างแกนนำที่มีคุณลักษณะเหล่านี้ให้เกิดขึ้นในท้องถิ่นให้มาก การที่จะค้นหาและทำให้เกิดแกนนำได้ การมีเวทีประชาคม การประชุมหรือการได้รับโอกาสในการแสดงศักยภาพในการทำงานนับเป็นสิ่งสำคัญ เพราะนอกจากจะให้บุคคลได้มีแสดงความสามารถยังเป็นการค้นหาบุคคลที่มีภาวะผู้นำ มีความรู้ความสามารถในการทำงานได้อีกด้วย ดังตัวอย่างแกนนำกระบวนการประชาคม ข ซึ่งมีการจัดเวทีประชาคมเพื่อระดมความคิดและสรรหาผู้ร่วมการทำงาน ซึ่งแกนนำจะแสดงศักยภาพออกมาให้เห็นโดยการแสดงวิสัยทัศน์ ความรู้ ความคิด ออกมาอย่างชัดเจน จากการศึกษาพบว่าแกนนำประชาคมที่เข้ามาทำงานด้านการศึกษา ไม่จำเป็นต้องเป็นนักวิชาการหรือนักการศึกษาที่ทำงานด้านการศึกษาโดยตรง ดังเช่นกระบวนการประชาคม ก นั้นแกนนำเป็นนายทหารนอกราชการ ซึ่งแกนนำได้แสดงให้เห็นถึงศักยภาพในการทำงานด้านการศึกษาให้เห็นเป็นเชิงประจักษ์ แม้ว่าจะไม่ใช่สิ่งที่ตนเองชำนาญ แต่ความรู้ ประสบการณ์จากการเคยมีส่วนร่วมในการทำงานด้านศึกษามาบ้าง รวมถึงการได้คลุกคลีกับผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญ การได้อ่านมาก ฟังมาก ๆ รวมถึงศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมด้านการศึกษาต่างๆ ก็เป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยสร้างความมั่นใจให้กับแกนนำที่จะเข้ามาเป็นแกนนำในการทำงานด้านการศึกษาได้เช่นกัน แต่สิ่งที่สังเกตได้อีกประการหนึ่งแม้ว่าแกนนำจะไม่เชี่ยวชาญด้านการศึกษามากมายแต่แกนนำสามารถที่จะประสานผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญในด้านการศึกษาซึ่งเป็นที่ยอมรับของคนในท้องถิ่นและบุคคลโดยทั่วไปให้เข้าร่วมในการทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับแนวคิดของ Giddens กล่าวไว้ในทฤษฎี Structuration ที่มี

ความเชื่อที่ว่ามนุษย์เป็นผู้กระทำการในระบบทางสังคมอันเป็นผลมาจากการที่เขามีความสามารถเข้าไปจัดการ เปลี่ยนแปลงสังคมได้ โดยการใช้พลังอำนาจที่ได้มาจากการสรรหาทรัพยากรต่างๆ มาใช้ในการทำงาน

อย่างไรก็ตามจากการวิเคราะห์แก่นนำประชาคมทั้งสองแห่งมีเพียงแต่เป็นผู้ที่สามารถชี้นำทรัพยากรจากแหล่งต่างๆ มาใช้ในการพัฒนาได้เท่านั้น แก่นนำยังเป็นผู้มีอำนาจในตัวเอง เนื่องจากแก่นนำกระบวนการประชาคม ก มีตำแหน่งเป็นนายทหารนอกราชการมียศระดับพลโท ซึ่งตามระดับของระบบราชการทหารจะพบว่าตำแหน่งหน้าที่การงานจะทำให้บุคคลมีอำนาจในการสั่งการและบังคับบัญชาตามหน้าที่ ขณะที่แก่นนำกระบวนการประชาคม ข เป็นผู้นำท้องถิ่น มีตำแหน่งนายกเทศมนตรี ซึ่งเป็นผู้ที่มีอำนาจในการควบคุมดูแล ท้องถิ่นตามหน้าที่เช่นเดียวกัน อย่างไรก็ตามอำนาจที่เกิดจากหน้าที่ถ้าไม่ได้รับการยอมรับและศรัทธาจากผู้คนแล้วอำนาจนั้นก็อาจไม่ยั่งยืนเมื่อหมดวาระหน้าที่นั้น สังเกตได้ว่าแก่นนำประชาคม ก ท่านเป็นนายทหารนอกราชการ อำนาจในตำแหน่งหน้าที่ก็ลดน้อยลงไปแต่ความปรารถนาดี ความมีศักยภาพในการทำงานของแก่นนำ การทุ่มเทและเสียสละในการทำงาน จึงทำให้เป็นบุคคลที่ได้รับการยอมรับและเชื่อมั่นจากคนในท้องถิ่น ซึ่งบารมีเหล่านี้ทำให้แก่นนำยังคงเป็นผู้ที่สามารถประสานความร่วมมือกับฝ่ายต่างๆ ได้อย่างกว้างขวาง ดังนั้นการที่บุคคลจะเข้ามาเป็นแก่นนำในประชาคมได้ตำแหน่งหน้าที่การงานก็ไม่ใช่ว่าสิ่งจำเป็นทั้งหมด บางคนอาจไม่มีตำแหน่งหน้าที่ใหญ่โตก็สามารถเข้ามาเป็นแก่นนำได้ ถ้าบุคคลคนนั้นมีความรู้ ความเข้าใจและปรารถนาดีที่จะทำงานเพื่อสังคม มีภาวะผู้นำ และเป็นที่ยอมรับของคนในท้องถิ่นและสามารถที่จะประสานงานภาคส่วนต่างๆ เข้าทำงานร่วมกันได้

ส่วนเงื่อนไขที่แตกต่างกันของประชาคมทั้งสองแห่ง เป็นเงื่อนไขที่เป็นผลมาจากบริบทที่แตกต่างกันของพื้นที่ที่เกิดกระบวนการประชาคม ซึ่งเงื่อนไขที่ทำให้เกิดกระบวนการประชาคม ก มี 2 เงื่อนไข ได้แก่

(1) เงื่อนไขการมีประชาคมในท้องถิ่นที่มีความเข้มแข็งและมีการก่อตัวยาวนาน ซึ่งในพื้นที่ที่ก่อรูปกระบวนการประชาคม ก นั้นเป็นท้องถิ่นที่มีการรวมตัวของบุคคลในท้องถิ่นเพื่อพัฒนาสังคมมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน เริ่มตั้งแต่การเป็นชมรม สมาคม หรือเป็นกลุ่มที่จัดตั้งขึ้นมาทำงานเพื่อสังคม ดังเช่น การมีกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ การมีสมาคมถิ่นไทย (นามสมมติ) ซึ่งเป็นองค์กรที่เป็นศูนย์รวมของคนในท้องถิ่น ขณะเดียวกันสมาคมดังกล่าวยังมีจุดเน้นการพัฒนาด้านการศึกษาจึงทำให้ท้องถิ่นแห่งนี้มีต้นทุนทางสังคมสูง สอดคล้องกับ กนกรัตน์ ยศไกร (2546) กล่าวว่า ทุนทางสังคมที่พบเห็นในชีวิตประจำวัน ได้แก่ ความมีมิตรจิต มิตรภาพ และความเห็นอกเห็นใจ ซึ่งทุนทางสังคมเป็นบรรทัดฐานหรือคุณค่าร่วมที่ส่งเสริมให้เกิดความ

ร่วมมือกันทางสังคมโดยมีมุมมองทางวัฒนธรรมและทำให้เกิดการติดต่อสื่อสารและร่วมมือกัน ทำกิจกรรมต่างๆ ในขณะที่อมรวิรัช นาคทรพร และคณะ (2551) ได้กล่าวว่าทุนทางสังคมนั้น หมายถึงความสัมพันธ์รักใคร่และความไว้วางใจซึ่งกันและกันของคนในชุมชน เป็นอีกปัจจัยหนึ่ง ที่สำคัญอย่างยิ่งต่อการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสัมพันธ์แบบถ้อย ที่ถ้อยอาศัยหรือความสัมพันธ์แบบเกื้อกูลกัน การที่ท้องถิ่นมีมิตรภาพ เห็นอกเห็นใจกัน มีความร่วมมือกันของคนในชุมชนจนก่อให้เกิดเป็นกลุ่ม เป็นสมาคมและประชาคมที่ช่วยแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นมาเป็นระยะเวลาที่ยาวนาน ดังนั้นเมื่อท้องถิ่นเกิดปัญหาที่เร่งด่วนและคนในท้องถิ่นมองเห็นปัญหาร่วมกัน ซึ่งในกระบวนการประชาคม ก ปัญหานั้นได้แก้ปัญหาความไม่เท่าเทียมกันด้านการจัดการศึกษา การที่ท้องถิ่นเองมีกลุ่ม สมาคมที่ก่อรูปมายาวนานซึ่งถือเป็น ต้นทุนด้านบุคคลที่มีจิตสำนึกเพื่อสังคมอยู่มากมาย การรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่นของคนในท้องถิ่นจึงทำให้เกิดการรวมตัวกันเข้ามาแก้ปัญหาดังกล่าวได้อย่างรวดเร็ว

ขณะเดียวกันการรวมกลุ่มเป็นชมรม สมาคม ที่ก่อตัวมายาวนาน บางแห่งมีสถานที่ให้ผู้คนได้มาพบปะพูดคุยกันจึงมีลักษณะเช่นเดียวกับ “สภากาแฟ” ที่มีมักเป็นสถานที่พบปะพูดคุย สังสรรค์กันของบุคคลต่างๆ ในชุมชน ไปพร้อมๆ กับการดื่มกาแฟ ซึ่งสภากาแฟบางแห่ง ก็เป็นเวทีในการแสดงความคิดเห็นของบุคคลอย่างไม่เป็นทางการ ดังนั้นการมีองค์กรหรือสมาคมที่เป็นศูนย์รวมของการพบปะของคนผู้คนในท้องถิ่นซึ่งเสมือนเป็น “จุดศูนย์รวมข่าวสารของคนในท้องถิ่น” นำไปสู่ความเข้าใจในประเด็นปัญหาและเกิดความตื่นตัวที่จะหาแนวทางแก้ปัญหาหาร่วมกันได้ด้วย

(2) เงื่อนไขท้องถิ่นมีประวัติศาสตร์การให้ความสำคัญกับการศึกษา ซึ่งการเกิดขึ้นของกระบวนการประชาคม ก เกิดขึ้นในท้องถิ่นที่มีประวัติศาสตร์ของการรวมตัวกันจนเกิดเป็นกลุ่มองค์กรที่เน้นการทำงานเพื่อสังคมและการศึกษา ขณะเดียวกันท้องถิ่นดังกล่าวยังมีประวัติศาสตร์การให้ความสำคัญกับบุคคลที่เป็นผู้บุกเบิกและเป็นบิดาแห่งการศึกษามาอย่างต่อเนื่อง การมีประวัติศาสตร์การให้ความสำคัญกับการศึกษามาอย่างต่อเนื่องจึงทำให้คนในท้องถิ่นเกิดความภาคภูมิใจในความเป็นมาและประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นที่ปฏิบัติกรมานาน ส่งผลให้คนในท้องถิ่นเกิดความรู้สึกร่วมและเห็นคุณค่าของการศึกษา ดังนั้นคนในท้องถิ่นจึงให้ความสำคัญกับการศึกษาเป็นอันดับต้นๆ เมื่อท้องถิ่นประสบปัญหาด้านการศึกษาขึ้น คนในท้องถิ่นจึงไม่ปล่อยให้ปัญหายืดเยื้อและไร้ทางแก้ การร้อยรัดบุคคล กลุ่มคนในท้องถิ่นที่มีแนวคิดในด้านการพัฒนา ประกอบกับสายใยแห่งความร่วมมือกันของคนในชุมชนจึงทำให้มีการรวมตัวกันของคนในท้องถิ่นจนเกิดเป็นกระบวนการประชาคมที่มุ่งเน้นการพัฒนาด้านการศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (2543) พบว่าประวัติศาสตร์

ชุมชน ก่อให้เกิดความรัก ความตระหนักถึงคุณค่าของประวัติศาสตร์จึงทำให้หน่วยงาน ภาคส่วนต่างๆ ในท้องถิ่นมีส่วนร่วม ให้การสนับสนุนในการพัฒนา ดังตัวอย่างโครงการฟื้นฟูชนบทพื้นบ้านมุสลิมบ้านท่ามาลัย อำเภอละงู ที่พบว่าประวัติศาสตร์ของชุมชน ประวัติศาสตร์ชนบทพื้นบ้านและสูตรทำขนมจากภูมิปัญญา ผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนก่อให้เกิดความตระหนักถึงคุณค่าของขนมมุสลิมโดยเฉพาะความหมายที่สัมพันธ์กับความเชื่อ พิธีกรรม วิถีชีวิตจนทำให้กลุ่มสตรีเกาะเกี่ยวกันเป็นกลุ่มฟื้นฟูชนบทพื้นบ้านมุสลิม โดยมีองค์การบริหารส่วนตำบล สถาปนาให้มีให้การสนับสนุนและให้เป็นแหล่งเรียนรู้แก่เยาวชนและชาวบ้าน และก่อให้เกิดกระแสบริโภชนมพื้นบ้านมุสลิม เป็นต้น สอดคล้องกับที่อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ (2548) กล่าวว่า “ประวัติศาสตร์” เป็นเสมือน “ความทรงจำร่วมกันของสังคม” ที่ทำให้สมาชิกของสังคมหนึ่งๆ รับรู้ว่าจะอะไรคือความสำเร็จและล้มเหลวในอดีตที่ผ่านมา สาเหตุหรือปัจจัยของความสำเร็จและล้มเหลวเหล่านั้น มีอะไรบ้าง ทิศทางที่สังคมได้ดำเนินมาแต่อดีตนั้นเป็นทิศทางที่เหมาะสมแล้วหรือไม่ เพียงใด และเป้าหมายที่สังคมกำลังดำเนินไปสู่คืออะไรและจะบรรลุเป้าหมายดังกล่าวได้อย่างไร “ประวัติศาสตร์” จึงเป็นกลไกสำคัญในการก่อรูปลักษณ์ของสังคมทั้งในปัจจุบันและอนาคต ดังนั้นการที่ท้องถิ่นมีประวัติศาสตร์การให้ความสำคัญกับการศึกษาจึงเป็นอีกเงื่อนไขหนึ่งที่ทำให้เห็นว่าคนในท้องถิ่นนั้นยังคงให้ความสำคัญกับการศึกษาในท้องถิ่นและให้ความร่วมมือร่วมมือในการทำงานด้านการศึกษา แต่ในบางท้องถิ่นที่ไม่มีประวัติศาสตร์การให้ความสำคัญกับการศึกษาก็สามารถกระตุ้นให้เกิดกระบวนการประชาคมเพื่อพัฒนาการศึกษาได้เช่นกัน แม้ไม่มีประวัติศาสตร์ที่ดั้งเดิมเหมือนดังเช่นของกระบวนการประชาคม ก แต่การที่คนในท้องถิ่นมีความรู้สึกร่วมกัน เห็นคุณค่าของการศึกษาร่วมกัน และยังคงให้ความสำคัญกับการศึกษามาอย่างต่อเนื่องก็เป็นสิ่งที่ชักนำให้คนในท้องถิ่นสนใจเข้าร่วมการทำงานได้เช่นกัน

ส่วนเงื่อนไขการเกิดกระบวนการประชาคม ข นั้นมีความแตกต่างจากกระบวนการประชาคม ก มี 3 เงื่อนไข ดังนี้

(1) เงื่อนไขการมีองค์กรภายนอกเข้ามากระตุ้นให้เกิดการรวมตัวกันของคนในท้องถิ่น ซึ่งองค์กรภายนอกที่เข้ามาเป็นแกนนำในครั้งนี้เป็นองค์กรเอกชนขนาดใหญ่ มีความพร้อมด้านทุน ทรัพยากร และการประสานเครือข่าย การทำงานจึงเป็นไปในลักษณะการมีส่วนร่วมแบบเบ็ดเสร็จตั้งแต่การร่วมคิด ร่วมทำกิจกรรม ร่วมสนับสนุนงบประมาณ กำลังคน และเป็นวิทยากร สอดคล้องกับสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (2543) กล่าวว่าบุคคลภายนอกที่มักเข้ามามีบทบาทสำคัญ ได้แก่ ส่วนราชการ ภาคเอกชน โดยมีระดับความสัมพันธ์ที่หลากหลาย นับตั้งแต่การเข้ามาสนับสนุนแบบเบ็ดเสร็จ เช่น การเสนอความคิด การทำกิจกรรม การสนับสนุนงบประมาณ กำลังคน เทคนิคและวิทยากร และที่สำคัญองค์กรภายนอกไม่ได้เข้า

มาทำงานแบบเบ็ดเสร็จโดยลำพัง การทำงานขององค์กรภายนอก ได้แก่ บริษัทรักเมืองไทย (นามสมมติ) ได้เข้ามาเป็นผู้กระตุ้นให้เกิดเวทีประชาคม โดยให้ภาคส่วนต่างๆ ในท้องถิ่นได้มาพบปะ เสนอความคิดและหาแนวทางการพัฒนาาร่วมกัน

การประสานองค์กรภายนอกเข้ามาช่วยเหลือสนับสนุนและทำงานร่วมกับคนในท้องถิ่นเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่จะทำให้เกิดประชาคมขึ้นในท้องถิ่น เนื่องจากบริบทของท้องถิ่นแต่ละแห่งแตกต่างกัน บางแห่งมีสมาชิกที่มีทุน มีความรู้ มีทรัพยากรที่เพียงพอแล้วก็อาจไม่จำเป็นต้องพึ่งพาองค์กรภายนอก แต่ประชาคมบางแห่งอยู่ในพื้นที่ที่ยากจน ไม่มีทุนและทรัพยากรที่เพียงพอต่อการทำงาน การประสานองค์กรภายนอกเข้าร่วมการทำงานและสนับสนุนทุนทรัพยากร ย่อมเอื้ออำนวยให้เกิดกระบวนการประชาคมที่มีศักยภาพในการทำงานได้ ทั้งนี้ องค์กรภายนอกเองถ้ามีวิธีการทำงานที่อาศัยฐานของชุมชน ดังเช่นกระบวนการประชาคม ข ที่เปิดโอกาสให้ภาคส่วนต่างๆ ในท้องถิ่นได้เป็นผู้คิด และกำหนดทิศทางการพัฒนาให้ท้องถิ่นของตนเอง ย่อมทำให้เกิดการรวมตัวของคนในท้องถิ่นได้อย่างเหนียวแน่นและยั่งยืน

(2) เงื่อนไขการจัดเวทีประชาคม ซึ่งเป็นเวทีที่ทำให้ทุกภาคส่วนได้มีโอกาสในการนำเสนอความคิด วางแผน ลงมือปฏิบัติ ตัดสินใจ แลกเปลี่ยนเรียนรู้และการติดตามผลการทำงานร่วมกัน การมีเวทีประชาคมเป็นการเปิดพื้นที่ให้บุคคลต่างๆ ได้มาพบปะ แลกเปลี่ยนและทำกิจกรรมร่วมกัน ในกระบวนการประชาคม ข การจัดเวทีประชาคมนับเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญที่ทำให้ภาคส่วนต่างๆ ในพื้นที่ได้มารู้ และนำเสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับการศึกษาในท้องถิ่นของตนเอง แม้บางคนจะไม่มีลูกหลานที่เรียนที่นี่แล้ว แต่สำนึกความเป็นท้องถิ่นและการเป็นตัวแทนของหน่วยงาน องค์กรก็ทำให้ได้มีส่วนร่วมในการทำงาน ซึ่งเวทีนี้ยังทำให้เห็นถึงศักยภาพของบุคคล และบุคคลที่อาสาในการทำงานร่วมกันต่อไป การจัดเวทีประชาคมจึงเป็นเงื่อนไขที่กระตุ้นให้คนที่มีความสนใจในการทำงานเพื่อท้องถิ่นได้มาพบปะและแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ดังที่สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (2543) กล่าวว่าเวทีการประชุมเป็นกระบวนการที่สำคัญเพราะเป็นการเปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้รับทราบข้อมูล และมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ โดยการจัดประชุมส่วนใหญ่เป็นการริเริ่มของกรรมการกลุ่มหรือผู้นำของกลุ่ม การประชุมลักษณะนี้ทำให้ชาวบ้านที่เข้าร่วมต้องนำเสนอ วิเคราะห์และแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน ทั้งยังมองไปข้างหน้าเพื่อกำหนดบทบาทและการทำงานให้ได้ผลสำเร็จต่อไป

จากการศึกษากระบวนการประชาคมทั้งสองแห่งพบว่าสมาชิกประชาคมยังคงมีความสัมพันธ์และมีความเชื่อในการทำงานที่จะต้องพบปะ เห็นหน้าค่าตากันมากกว่า เพราะนอกเหนือจากการได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ สร้างความเข้าใจในกันและกัน การได้เห็นหน้าค่าตากันยังทำให้เห็นถึงความตั้งใจ ความจริงใจ วิสัยทัศน์ของบุคคลอย่างชัดเจน แม้ว่าการมี

ความสัมพันธ์ที่ต่างเวลา ต่างพื้นที่หรือการประสานงานผ่านอิเล็กทรอนิกส์ก็ยังไม่ทำให้เกิดความหมายเท่ากับการได้พบปะกัน ประชาคมทั้งสองแห่งจึงให้ความสำคัญกับการเผชิญหน้า การได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนกัน ดังนั้นการที่จะทำให้เกิดการรวมตัวกันได้ดีการจัดเวทีประชาคมหรือการประชุมพบปะก็ยังคงเป็นวิธีการที่ช่วยทำให้ผู้คนได้มีโอกาสในการรวมตัวกัน การคิด การได้แลกเปลี่ยนกันอันจะนำไปสู่การทำงานร่วมกันในอนาคต

3) เงื่อนไขท้องถิ่นมีบทบาทเรียนด้านเศรษฐกิจและสังคมเป็นสิ่งเตือนใจ การที่ท้องถิ่นประสบปัญหาด้านเศรษฐกิจและสังคมในอดีตซึ่งเป็นสิ่งที่ทุกฝ่ายได้รับบทเรียนของการไม่ให้ความร่วมมือกัน ต่างคนต่างกอบโกยผลประโยชน์ ส่งผลกระทบให้ท้องถิ่นต้องประสบปัญหาด้านเศรษฐกิจและสังคม ผู้คนในท้องถิ่นบางส่วนที่ไม่มี การเตรียมการต้องพลัดถิ่น บางครอบครัวต้องฝากลูกหลานไว้กับตายายพ่อแม่ต้องไปทำงานต่างถิ่น ดังนั้นเมื่อท้องถิ่นมีปัญหาหรือมีสภาพที่ต้องการพัฒนา ทุกฝ่ายจึงเห็นความสำคัญและร่วมมือกันอย่างเหนียวแน่น เนื่องจากบทเรียนที่ผ่านช่วยสอนให้คนในท้องถิ่นไม่เห็นแก่ตัว ให้ความสำคัญกับส่วนรวมมากขึ้น ไม่ว่าจะมีส่วนร่วมในการคิด การลงมือทำ การสนับสนุนทรัพยากร

อย่างไรก็ตามการที่ทุกฝ่ายจะมีส่วนร่วมได้ก็ต้องมีการเปิดพื้นที่เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างคนในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับการปฏิรูปการศึกษาที่ต้องการเน้นให้ทุกภาคส่วนได้มีส่วนร่วมบนฐานความสัมพันธ์แนวราบ การเปิดพื้นที่ให้คนในชุมชนได้มีส่วนร่วมเป็นสิ่งที่ดีที่จะทำให้ไม่เกิดการแบ่งแยกภาครัฐ ภาคประชาชนซึ่งจะทำให้ความเชื่อที่ว่า การจัดการศึกษาเป็นเรื่องของโรงเรียน ปล่อยให้ครูจัดการเรียนการสอนหรือพัฒนากันเองโดยที่ชุมชนผู้ปกครอง รวมถึงภาคส่วนต่างๆ ในสังคมไม่มีส่วนเกี่ยวข้องใดๆ นั้นลดน้อยลง ซึ่งแนวคิดในยุคปฏิรูปการศึกษาจนถึงปัจจุบันเป็นการศึกษาที่เน้นการมีส่วนร่วมโดยให้ผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย เช่น ผู้ปกครอง ชุมชน นักเรียนเองได้มีส่วนในการตรวจสอบ และมีส่วนร่วมในการพัฒนา ดังที่ปรัชญา เวสารัชช (2545) กล่าวว่า สังคมต้องมีส่วนช่วยเหลือดูแลเพื่อส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้เรียนเกิดความพร้อมมากที่สุด โดยผู้ปกครอง และผู้รับผิดชอบในการจัดการศึกษาต้องร่วมมือกันกำกับ ดูแลควบคุมพฤติกรรม และส่งเสริมให้โอกาสเด็กและเยาวชนคนไทยทุกคนในการศึกษาตามความเหมาะสมแต่ละคน ซึ่งแนวการปฏิรูปการศึกษาเองก็พยายามกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมของบุคคล กลุ่มต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นองค์กรมหาชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อสนับสนุนการศึกษาอย่างเหมาะสม

ดังนั้นเงื่อนไขการที่ท้องถิ่นมีบทบาทเรียนต่างๆ ที่สร้างความชัดเจนและเป็นสิ่งที่เตือนใจผู้คนในนึกถึงและพึงระวังไว้ โดยเฉพาะบทเรียนเกี่ยวกับการไม่ร่วมมือกันของคนในท้องถิ่นซึ่งก่อให้เกิดความล้มเหลวและมีผลกระทบต่อท้องถิ่นอย่างรุนแรงมาแล้ว คนในท้องถิ่นเองมีความ

จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องนำบทเรียนเหล่านี้มาเป็นสิ่งที่เตือนสติหรือนำมาบรรจงดีให้คนในท้องถิ่นหันมาร่วมมือกันทำงานในทุกๆ เรื่องจึงจะช่วยทำให้การทำงานมีความก้าวหน้าและประสบความสำเร็จดังเช่นการเกิดกระบวนการประชาคมเพื่อพัฒนาการศึกษาในท้องถิ่นของกระบวนการประชาคม ข เป็นต้น

1.2 ขั้นตอนการก่อรูปกระบวนการประชาคม

การเกิดกระบวนการประชาคม ก และ ข มีขั้นตอนการเกิดที่แตกต่างกันไม่มากนัก โดยจะมีความแตกต่างในขั้นเริ่มต้นของการเกิดกระบวนการประชาคมเนื่องจากมีเงื่อนไขหลายๆ เงื่อนไขที่แตกต่างกัน ซึ่งกระบวนการประชาคม ก เริ่มต้นจากการที่แกนนำและสมาชิกของประชาคมได้รับรู้ปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ด้วยวิธีการที่หลากหลายทั้งจากการฟังจากผู้บริหารสถานศึกษา จากปากต่อปากของคนในชุมชน จากการแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกันในสมาคมซึ่งเป็นศูนย์รวมของคนในท้องถิ่น จนทุกฝ่ายตระหนักถึงปัญหาและเห็นว่ามีผลกระทบในวงกว้าง จึงกระตุ้นความรู้สึกเป็นเจ้าของการศึกษาในท้องถิ่นร่วมกัน เนื่องจากเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับอนาคตของลูกหลาน อนาคตการศึกษาของคนในท้องถิ่น รวมไปถึงการส่งผลกระทบต่ออาชีพการงานในท้องถิ่นด้วย จึงเริ่มมีการพูดคุย ประสานงานและรวบรวมสมาชิกที่มีอุดมการณ์เดียวกันจนเกิดเป็นกระบวนการประชาคมที่มีการรวมตัวกันแบบหลวมๆ ในรูปของคณะกรรมการ มีโครงสร้างการบริหารจัดการที่มีแกนนำกระบวนการประชาคม ได้แก่ พลโทรักเจริญ (นามสมมติ) มีสมาคมถิ่นไทย (นามสมมติ) ทำหน้าที่ประสานงานโครงการ มีภาคส่วนต่างๆ ในท้องถิ่น เช่น องค์การบริหารส่วนจังหวัด ผู้นำชุมชน และมีภาครัฐ เช่น สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยทุกฝ่ายเข้ามาเป็นหุ้นส่วนในการพัฒนาและมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาการศึกษาที่เกิดขึ้น ซึ่งแต่ละฝ่ายมีบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบที่แตกต่างกัน ตามความถนัดและตามศักยภาพของแต่ละภาคส่วน ทุกฝ่ายมีความเท่าเทียมกัน โดยเฉพาะบทบาทภาครัฐที่มีการเปลี่ยนบทบาทจากการเป็นผู้สั่งการมาสู่การเป็นหุ้นส่วน (Partnership) เพื่อการพัฒนา กับภาคส่วนต่างๆ

ส่วนกระบวนการประชาคม ข มีขั้นตอนที่ทำให้เกิดการรวมตัวกันของบุคคล องค์กร ภาคส่วนต่างๆ เพื่อพัฒนาการศึกษา โดยเริ่มจากบริษัทรักเมืองไทย (นามสมมติ) ซึ่งเป็นองค์กรภายนอกท้องถิ่นได้มีโอกาสในการรับรู้และได้รับการประสานให้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาการศึกษาตามแนวคิดของโครงการหนึ่งอำเภอหนึ่งโรงเรียนในฝัน โดยมีแกนนำประชาคม ก ได้แก่ พลโทรักเจริญ (นามสมมติ) เป็นผู้ประสานภาคีเครือข่าย บริษัท องค์กรต่างๆ ให้เข้าร่วมการพัฒนาศึกษาในหลายพื้นที่ของจังหวัด ซึ่งบริษัทรักเมืองไทย ซึ่งองค์กรภายนอกท้องถิ่น

ที่เป็นองค์กรเอกชนขนาดใหญ่มีทุนและทรัพยากรที่เข้มแข็ง และมีระบบการทำงานที่ใช้ชุมชนเป็นฐานมีความยินดีและอาสาเข้ามาเป็นผู้สนับสนุนในการพัฒนาการศึกษาในพื้นที่แห่งนี้ นอกจากนั้นกระบวนการประชาคม ข ยังมีบุคคล องค์กรภายในท้องถิ่นโดยเฉพาะผู้นำในท้องถิ่น ได้แก่ นายกเทศมนตรีตำบลพลอยงาม (นามสมมติ) ซึ่งให้การตอบรับและอาสาเข้าร่วมในการพัฒนาเป็นอย่างดี ขณะเดียวกันการจัดเวทีประชาคมเพื่อระดมสมาชิกให้ร่วมมือในการทำงานยังเป็นเวทีที่ช่วยประสานคนในท้องถิ่นให้เข้าร่วมในการทำงานได้อย่างกว้างขวางขึ้น การได้พบปะ การได้รับรู้ถึงปัญหาและการเห็นแนวทางในการแก้ปัญหาพร้อมกันจึงทำให้เกิดการรวมตัวกันเป็นประชาคมที่มีวัตถุประสงค์ในการทำงานทิศทางเดียวกัน ซึ่ง เดวิท แมทิวส์ (2540) ได้กล่าวว่า การพบปะของผู้คนที่จะก่อความเข้มแข็งให้กับประชาคมนั้นจำเป็นต้องมีลักษณะพิเศษ คือไม่เพียงแต่เป็นการพบปะสมาคมที่วางอยู่บนความซื่อสัตย์ ความเชื่อถือซึ่งกันและกันของเพื่อนบ้านหรือคนในครอบครัว แต่ต้องขยายไปถึงคนแปลกหน้าที่เข้ามาทำงานในชุมชน การพบปะสมาคมดังกล่าวจำเป็นต้องรู้จักกันไม่เพียงสถานะทางสังคม หากแต่รวมถึงการรู้จักในฐานะปัจเจกชน นอกจากนี้การเป็นประชาคมที่เข้มแข็ง ประชาชนต้องมีโอกาสเข้าร่วมในการพูดถึงปัญหาความเป็นอยู่ของชุมชนที่ไม่เพียงในเวทีวงเล็กแต่รวมไปถึงเวทีสาธารณะขนาดใหญ่ที่เปิดให้ทุกคนได้รู้จักกับคนที่สนใจเรื่องเดียวกันด้วย

การแสวงหาองค์กรภายนอกเข้ามาร่วมกระบวนการพัฒนาร่วมกับการจัดเวทีประชาคมจนทำให้ผู้มีอุดมการณ์เดียวกันเกิดการรวมตัวกันทำงานจนเกิดเป็นคณะกรรมการ ซึ่งการรวมตัวกันเป็นการรวมตัวแบบหลวมๆ อยู่ภายใต้ข้อตกลงที่ว่าทุกฝ่ายมีอิสระไม่ขึ้นต่อกัน โดยมีความสัมพันธ์กันในแนวราบ สามารถแบ่งส่วนของประชาคม ข เป็น 2 ส่วนใหญ่ๆ คือประชาคมที่มาจากองค์กรภายนอกท้องถิ่น และประชาคมที่มาจากบุคคล องค์กรภายในท้องถิ่น มีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบตามศักยภาพและความเชี่ยวชาญของบุคคล องค์กร และมีเป้าหมายเดียวกันได้แก่ “เพื่อยกระดับการศึกษาของท้องถิ่นให้สูงขึ้นและจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น” สอดคล้องกับ Putnam (1993) ที่กล่าวว่าประชาคมที่เข้มแข็งประกอบด้วย (1) เครือข่ายองค์กรทางสังคม (2) ขนบของการตอบแทน (3) ความไว้วางใจทางสังคม (4) การมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมสาธารณะอย่างต่อเนื่อง และ (5) ความสัมพันธ์ของประชาชน อันเป็นความสัมพันธ์ในแนวระนาบหรือเป็นความสัมพันธ์อย่างเท่าเทียมของผู้คนที่เข้ามาปฏิสัมพันธ์กัน

2. การทำงานของกระบวนการประชาคม

การทำงานของกระบวนการประชาคม ก และ ข มีวิธีการทำงานที่คล้ายคลึงกัน โดยวิธีการทำงานของกระบวนการประชาคม ก นั้นจะใช้การประชุมเป็นเครื่องมือในการสร้างความเข้าใจ การวางแผนและกำหนดทิศทางการทำงานร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ ขณะที่ประชาคม ข ใช้เวทีประชาคมเป็นเวทีที่ทำให้สมาชิกพบปะและแลกเปลี่ยนความคิดเห็น วางแผนการทำงานร่วมกัน แม้วิธีการทั้งสองจะใช้ชื่อแตกต่างกันแต่ก็เป็นวิธีการที่สมาชิกของประชาคมได้มาพบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ซึ่งการจัดเวทีประชาคมอาจเป็นเวทีที่สื่อให้เห็นถึงการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ วิเคราะห์วิพากษ์ร่วมกันมากกว่าการประชุม แต่ทั้งสองวิธีก็เป็นการสร้างความชอบธรรมให้กับทุกฝ่าย ซึ่งสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (2543) กล่าวไว้ว่า เวทีการประชุมเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน เพราะทำให้มีความตื่นตัวในการรับข่าวสาร และก่อให้เกิดเวทีย่อยๆ อย่างไม่เป็นทางการ เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างกลุ่มคนทั้งก่อนและหลังการประชุม โดยเฉพาะกรณีที่เป็นการประชุมในประเด็นที่อยู่ในความสนใจ

ประชาคมทั้งสองมีการระดมทุน และทรัพยากรจากแหล่งต่างๆ เพื่อนำมาใช้ในการทำงานและการพัฒนาของประชาคม โดยกระบวนการประชาคม ก นั้นมีแกนนำและองค์กรภายในท้องถิ่น เช่น สมาคมถิ่นไทย (นามสมมติ) ซึ่งเป็นบุคคลและองค์กรที่มีเครือข่ายในการทำงานกว้างขวางเข้ามาเป็นผู้ประสานงานหลัก แกนนำและผู้ประสานงานประชาคมนับว่าเป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับจากคนในท้องถิ่นและคนทั่วไปเป็นอย่างมากจึงทำให้การประสานความช่วยเหลือต่างๆ ประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี นอกจากนั้นการระดมทุนผ่านกิจกรรมโดยการจัดมวยการกุศล แรลลี่การกุศล โต้ะจีนต่างๆ ก็เป็นอีกแนวทางหนึ่งที่ประชาคม ก ได้ดำเนินการเพื่อระดมทุนเพื่อการศึกษา ขณะที่กระบวนการประชาคม ข มีแกนนำประชาคมเป็นองค์กรภายนอกท้องถิ่นที่เป็นองค์กรขนาดใหญ่มีชื่อเสียง และการมีแกนนำท้องถิ่นซึ่งเป็นบุคคลที่ชุมชนให้การยอมรับและไว้วางใจทำหน้าที่ประสานความช่วยเหลือจากภาคส่วนต่างๆ เข้ามาร่วมกระบวนการพัฒนา โดยมีโรงเรียนที่ได้รับการพัฒนาทำหน้าที่เป็นผู้ประสานภาคส่วนต่างๆ เข้าร่วมเวทีประชาคม ซึ่งการทำงานแบบร่วมมือกันทำให้หน่วยงานและภาคส่วนต่างๆ ยินดีให้ความร่วมมือ สอดคล้องกับโกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ (2544) กล่าวว่าตัวบุคคลที่รับผิดชอบในการประสานงานเป็นบุคคลที่ได้รับการยอมรับจากประชาคมต่างๆ อย่างกว้างขวาง มีทัศนคติที่ดีกับองค์กรภาคประชาชน รวมไปถึงการมีความต่อเนื่องในการทำงานถือเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของฝ่ายต่างๆ และอมรวิรัช นาคทรพรพ และคณะ (2551) กล่าวว่าปัจจัยตัวบุคคลได้แก่ ความมีบารมีของผู้นำชุมชนจะทำให้ชุมชนเกิดความเลื่อมใสศรัทธาและพร้อมที่จะมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ และมีความเต็มใจที่จะเป็นผู้ตามที่ดี

กระบวนการประชาคมทั้งสองแห่งมีการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นในประชาคม โดยประชาคม ก มีการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาความรู้ให้กับสมาชิกประชาคมอย่างต่อเนื่องและทำให้ประชาคมเกิดการเรียนรู้และมีความเข้าใจในการทำงาน ลักษณะของการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นนั้นมีหลากหลายวิธี เช่น การอบรม อบรมเชิงปฏิบัติการ การอภิปรายและการบรรยายพิเศษ โดยผู้เชี่ยวชาญของประชาคม ขณะที่ประชาคม ข นั้นมีการทำงานโดยการสร้างประชาคมเป็นองค์กรเอื้อการเรียนรู้ สมาชิกของประชาคมทุกคนทราบเป้าหมายการพัฒนาาร่วมกัน สมาชิกได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และพัฒนาตนเองอยู่เสมอ ซึ่งกระบวนการประชาคม ข นั้นจะแตกต่างกับประชาคม ก ในส่วนของการพัฒนาให้ผู้เรียนเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตั้งแต่สมาชิกประชาคม ครู และผู้เรียน ทำให้สมาชิกเกิดการใฝ่รู้ใฝ่เรียนเป็นการเปลี่ยนวัฒนธรรมการทำงานในองค์กรที่มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันอยู่ตลอดเวลา ซึ่งการทำงานในลักษณะดังกล่าวช่วยส่งผลให้ครูมีการพัฒนาการเรียนการสอนและระบบการทำงานโดยทำให้การทำงานมีระบบ ลดขั้นตอนการทำงาน และการมีเพื่อนร่วมคิด ร่วมทำ ขณะเดียวกันผู้บริหารก็มีการเปลี่ยนบทบาทจากการทำงานแบบสั่งการมาเป็นการทำงานแบบร่วมมือ ให้โอกาสทุกฝ่ายได้คิด ได้นำเสนอ สร้างบรรยากาศการทำงานให้เอื้อต่อการเรียนรู้ของทุกคน

ประชาคมทั้งสองแห่งยังมีการจัดการความรู้และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ประชาคมมีการแสวงหาความรู้ที่มีอยู่ในตัวของสมาชิกประชาคมมาใช้ในการเพิ่มพูนความรู้ให้กับสมาชิก ขณะเดียวกันความรู้ที่ยังไม่เพียงพอและต้องการพัฒนาของประชาคมและโรงเรียนที่เป็นเป้าหมายก็ได้รับการเติมเต็ม เพื่อที่จะได้นำความรู้ที่ได้ไปพัฒนาการทำงานและพัฒนาตนเอง สอดคล้องกับนักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึงความสำคัญของการจัดการความรู้ว่าบรรลุเป้าหมายของงาน ได้แก่ การพัฒนาคน การพัฒนางาน การพัฒนาองค์กรไปเป็นองค์กรเรียนรู้ และการพัฒนาความเป็นชุมชน เป็นหมู่คณะ ความเอื้ออาทรระหว่างกันในที่ทำงาน (วิจารณ์ พานิช แหล่งที่มา <http://gotoknow.org>, ประเวศ วะสี, 2546, J.C. Thomas, W.A. Kellogg and T. Erickson, 2001 Available from: <http://www.researchweb.watson.ibm.com/>) เช่นเดียวกับสถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม (2550) กล่าวว่า การนำการจัดการความรู้เข้ามาในองค์กร เป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบรรยากาศ และท่าทีของการทำงานไปอย่างมาก และยังก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในงานที่ดีขึ้นกว่าเดิม เพราะทุกคนต่างได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ไปกับความสำเร็จเล็กๆ ที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา

การทำงานของกระบวนการประชาคม ก และ ข มียุทธศาสตร์ในการทำงานที่คล้ายคลึงและแตกต่างกันบางยุทธศาสตร์ โดยยุทธศาสตร์ที่คล้ายคลึงกัน ได้แก่ ยุทธศาสตร์การ

ทำงานแบบร่วมมือ และยุทธศาสตร์การทำงานแบบมีส่วนร่วม ซึ่งยุทธศาสตร์ทั้งสองชี้ให้เห็นว่า การทำงานด้วยกระบวนการประชาคมความร่วมมือกันเป็นสิ่งสำคัญ และความร่วมมือนั้นต้อง เป็นไปอย่างเท่าเทียมกัน ตั้งแต่การคิด การวางแผน การพัฒนา การติดตามผล ตลอด กระบวนการทำงาน โดยวิธีการที่เปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายได้มีส่วนร่วมและร่วมมือกันทำงาน เช่น การประชุม การจัดเวทีประชาคม ขณะเดียวกันยุทธศาสตร์การทำงานของประชาคม ข ซึ่งมี องค์กรภายนอกเข้าร่วมกระบวนการด้วยจึงเน้นยุทธศาสตร์การทำงานแบบเพื่อนร่วมงาน ให้ทุก ฝ่ายทำงานเสมือนเพื่อนที่ทำงานร่วมกัน ไม่มีใครมีอำนาจเหนือใคร ทุกคนสามารถเสนอ ความคิด เสนอแนวทางการทำงาน และร่วมติดตามผลได้ และยุทธศาสตร์การประสานเครือข่าย ของแต่ละภาคส่วนมาร่วมสนับสนุนและเอื้ออำนวยการทำงาน ทั้งเครือข่ายที่อยู่ในท้องถิ่น และภายนอกท้องถิ่น ดังเช่น แกนนำประชาคม ก รู้จักและคุ้นเคยกับโรงแรมแห่งหนึ่งในท้องถิ่น จึงได้ประสานความร่วมมือโดยการขอสนับสนุนด้านงบประมาณจากภาคเอกชน หรือประชาคม ข มีแกนนำที่เป็นองค์กรภายนอกท้องถิ่นได้ประสานให้มหาวิทยาลัยไทยพัฒนา (นามสมมติ) ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยที่สอนระดับอุดมศึกษาได้เข้ามาสนับสนุนบุคลากร กำลังคนในการสำรวจและ ติดตั้งระบบ ICT และระบบสารสนเทศในโรงเรียนอย่างเป็นระบบ เป็นต้น ซึ่งหลักสำคัญของการ ทำงาน คือ การประสานงานของแกนนำที่มีความน่าเชื่อถือ และวิธีการประสานงานที่แสดงถึง การวางแผนการทำงานอย่างเป็นระบบ โดยการจัดทำเป็นโครงการพัฒนา เป็นต้น สอดคล้องกับ ไพบุลย์ วัฒนธรรมศิริ (2541) ที่กล่าวว่า ประชาคมที่ดีนั้นต้องเป็นประชาคมที่รู้ว่าจะเชื่อมต่อกับ คนอื่นอย่างสร้างสรรค์และอย่างเสริมพลังซึ่งกันและกัน ฉะนั้นประชาคมที่ดี ที่ฉลาด ก็ จะเชื่อมต่อกับภาคธุรกิจอย่างทัดเทียม อย่างไม่ประโยชน์ร่วมกัน เป็นการส่งเสริมเกื้อหนุนซึ่งกัน และกัน

ส่วนยุทธศาสตร์ที่แตกต่างกันโดยประชาคม ก จะมีความชัดเจนในการทำงานที่มี การประสานกับหน่วยงานภาครัฐอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากแกนนำประชาคม ก เห็นว่าผู้ที่รู้ดีใน ด้านการศึกษาส่วนหนึ่งน่าจะเป็นผู้เชี่ยวชาญและทำงานด้านศึกษามานานและภาครัฐเองจะ มีความเข้มแข็งด้านบุคลากร ผู้รู้ที่เชี่ยวชาญด้านการศึกษาซึ่งมีมุมมองด้านการศึกษาที่ดี เป็น ประโยชน์กับการพัฒนา ทั้งนี้ภาครัฐเองต้องเปลี่ยน บทบาทจากการที่เป็นสั่งการมาเป็นภาคี เครือข่าย หรือหุ้นส่วน ในการทำงานที่มีความสัมพันธ์ในแนวราบกับภาคส่วนอื่นๆ ด้วย ดังที่ เดวิท แมทิวส์ (2540) กล่าวว่าความสัมพันธ์ในรูปขององค์กรและเครือข่าย ทั้งที่เป็นทางการ และไม่เป็นทางการมักเป็นความสัมพันธ์ต่อกันในแนวราบ ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่มักก่อให้เกิด ความซื่อสัตย์และไว้วางใจต่อกัน เช่นเดียวกับสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2544) ที่กล่าวว่า แนวทางความร่วมมือแบบ “เพื่อน” หรือ “หุ้นส่วน” จำเป็นต้องคำนึงถึงหลัก

สำคัญ เช่น ทุกฝ่ายต้องยึดหลักความยืดหยุ่น และความคิดสร้างสรรค์ใหม่ๆ ในการทำงานร่วมกัน มีการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ให้อยู่ในจุดสมดุล มีความเสมอภาคกัน มีความพอใจทุกฝ่าย และให้ความสำคัญที่คุณภาพของกระบวนการมากกว่าความสำเร็จของงานด้วย

นอกจากนั้นการทำงานของประชาคม ก ได้ประสานความร่วมมือและแจ้งรายละเอียดการทำงานให้กับผู้ว่าราชการจังหวัดซึ่งถือเป็นตัวแทนภาครัฐอีกส่วนหนึ่งที่มีอำนาจหน้าที่ในการดูแลทุกภาคส่วนซึ่งการตอบรับของผู้ว่าราชการจังหวัดได้เข้ามาเฝ้าอำนวยความสะดวกการทำงานโดยการประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน และสร้างความเข้าใจในการทำงานระหว่างประชาคมและภาครัฐทั้งหลาย เช่น การนำแกนนำประชาคมเข้าพบปะ ประชุม พุดคุยร่วมกับหน่วยงานภาครัฐอื่นๆ เช่น สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ตัวแทนโรงเรียน ซึ่งทำให้การทำงานมีความราบรื่น ทุกฝ่ายเข้าใจและร่วมมือกับด้วยดี ดังนั้นการที่มีภาครัฐเข้าร่วมเป็นหุ้นส่วนการทำงานโดยไม่เข้ามาแทรกแซงการทำงานของประชาคมแต่กลับเป็นผู้ที่เฝ้าอำนวยความสะดวกในการทำงาน จึงเป็นปัจจัยสนับสนุนมากกว่าเป็นอุปสรรค แต่ตรวจดูที่ภาครัฐเองเข้ามาจัดการและควบคุมการทำงานมากเกินไปจนเกินไป และท้องถิ่นยังหวังพึ่งพากรัฐอยู่ การทำงานของประชาคมก็คงจะล้มเหลว เนื่องจากจะทำให้ท้องถิ่นอ่อนแอลง การทำงานของผู้กระทำการในประชาคม ยังคงถูกโครงสร้างเป็นผู้กำหนด หาใช่บทบาทสำคัญอยู่ที่ผู้กระทำการซึ่งทำงานควบคู่ไปกับโครงสร้างซึ่งพึ่งพิงกันและกันอย่างสมานฉันท์

3. การพัฒนาโดยกระบวนการประชาคม

การพัฒนาการศึกษาโดยกระบวนการประชาคมนั้นมีแนวทางการดำเนินการพัฒนาที่เป็นไปตามแผนการพัฒนาที่ทุกภาคส่วนในประชาคมได้ร่วมกันคิดและวางแผน ซึ่งการพัฒนาของกระบวนการประชาคม ก และ ข ที่มีความคล้ายคลึงกันคือ การสร้างความพร้อมให้กับโรงเรียน เช่น การสร้างความพร้อมด้านสื่อ เทคโนโลยี วัสดุอุปกรณ์ในการจัดการเรียนการสอน และห้องเรียนที่มีความทันสมัย การสร้างความพร้อมด้านครูและบุคลากรทางการศึกษาที่สามารถจัดการเรียนการสอนได้มีประสิทธิภาพ ใช้สื่อได้อย่างคุ้มค่า สอดคล้องกับการปฏิรูปการศึกษาเพื่อก้าวสู่สังคมฐานความรู้ซึ่งต้องการแรงงานที่มีการศึกษาและความสามารถในการใช้เทคโนโลยีการสื่อสารและเทคโนโลยีสารสนเทศ (ICT) อย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งเป็นการพัฒนาการศึกษาไปสู่ความทันสมัยจึงมีความจำเป็นต้องจัดการศึกษาเพื่อตอบสนองความต้องการดังกล่าวไปด้วย ซึ่งหลายๆ ประเทศ เช่น ญี่ปุ่น จีนและเกาหลีนั้นมีการส่งเสริมด้าน ICT โดยการให้มีการบูรณาการ ICT กับการศึกษา ปรับปรุงกฎระเบียบการใช้เทคโนโลยีใหม่ๆ ให้สอดคล้องกับความต้องการของโรงเรียน มีการจัดคอมพิวเตอร์ให้นักเรียนได้ใช้ พร้อมทั้งฝึกอบรมครูเพื่อพัฒนาทักษะด้านคอมพิวเตอร์ และพัฒนาให้ครูใช้คอมพิวเตอร์ในการเรียนการ

สอนวิชาต่างๆ รวมถึงให้ครูและผู้เรียนได้เข้าถึงอินเทอร์เน็ตอย่างทั่วถึง (สำนักเลขาธิการสภาการศึกษา, 2549) และการพัฒนาด้านสื่อและเทคโนโลยีถือว่าการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับการปฏิรูปการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษา พ.ศ. 2542 ไปพร้อมกันด้วย

นอกจากนั้นกระบวนการประชาคม ข ได้จัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาผู้เรียนโดยตรง เช่น การฝึกระเบียบแถวโดยทหาร การจัดกิจกรรมพัฒนาคุณธรรมโดยพระสงฆ์ในท้องถิ่น และการจัดกิจกรรมถนนเด็กเดินเพื่อเปิดพื้นที่ให้นักเรียนได้แสดงออกในทางที่ดี อีกทั้งได้ให้นักเรียนได้เรียนรู้อาชีพ หรือทักษะที่จะนำไปประกอบอาชีพที่เหมาะสมในท้องถิ่น เช่น การฝึกให้นักเรียนกรีดยาง หรือพาไปดูวิธีการกลั่นปาล์มน้ำมัน เป็นต้น ส่วนกระบวนการประชาคม ก นั้นมีการวางแผนที่จะเน้นให้ผู้เรียนได้เรียนรู้หลากหลายภาษาเนื่องเห็นว่าในท้องถิ่นเป็นเมืองแห่งการท่องเที่ยวโดยเฉพาะนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่หลังไหลเข้ามาตลอด การฝึกให้นักเรียนได้เรียนรู้ภาษาย่อมทำให้สามารถทำงานในท้องถิ่นของตนเองได้ ซึ่งเป็นมุมมองของคนในท้องถิ่นที่ต้องการจะให้การจัดการศึกษาสามารถตอบสนองความเป็นภูมิสังคมและความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง แนวคิดการพัฒนาดังกล่าวของประชาคมทั้งสองแห่งสะท้อนให้เห็นถึงการศึกษามากกว่าแค่ชีวิต คนในชุมชนได้ยึดโยงชีวิตและการศึกษาเข้าด้วยกัน หลักสูตรการศึกษาก็ต้องเชื่อมโยงกับท้องถิ่นให้ได้ การพัฒนาการศึกษาโดยกระบวนการประชาคมจึงเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงการนำเอาการศึกษาเข้าไปร่วมกับชีวิตคนมากกว่าที่จะนำสถาบันการศึกษามาเป็นตัวตั้งแล้วบังคับให้คนเข้าไปมีส่วนร่วม ซึ่งความเป็นจริงที่เกิดขึ้นจะเห็นได้ว่ามีส่วนน้อยของประชาชนที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการศึกษา เนื่องจากเป็นเรื่องที่ยากและละเอียดอ่อน แต่การทำให้การศึกษาร่วมเข้าไปในชีวิตของคนในท้องถิ่นนั้นจะเกิดมรรคเกิดผลมากกว่า ซึ่งนับเป็นแนวคิดของการพัฒนาศึกษาในท้องถิ่นที่ตอบสนองความต้องการของคนในชุมชนและท้องถิ่นนั้นๆ อย่างแท้จริง

เมื่อวิเคราะห์ตามทฤษฎีการก่อตัวของโครงสร้างความสัมพันธ์ (Structuration Theory) จะเห็นว่าการพัฒนาโดยกระบวนการประชาคมนั้นจะมีความชัดเจนว่าผู้กระทำการสามารถที่จะกำหนดวิธีการในการพัฒนาหรือสร้างแนวปฏิบัติในการพัฒนาด้วยตนเอง แต่อย่างไรก็ตามการพัฒนาโดยกระบวนการประชาคมก็ไม่สามารถที่จะดำเนินการนอกรอบการทำงานของประชาคม เนื่องจากการทำงานของประชาคมก็มีกฎ มีระเบียบในการทำงานร่วมกัน จึงแสดงให้เห็นว่ามนุษย์เป็นผู้กำหนดชีวิตทางสังคมขึ้นมา ขณะเดียวกันพวกเขาก็ได้รับอิทธิพลและถูกกำหนดโดยการจัดระเบียบสังคมที่มีอยู่นั้นด้วยเช่นกัน

สำหรับยุทธศาสตร์การพัฒนาของประชาคมทั้งสองแห่งจะมีความแตกต่างกัน โดยประชาคม ก จะใช้วิธีการพัฒนาร่วมกับโรงเรียนเครือข่าย ซึ่งมีการนำครู 3 โรงเรียนมาทำงาน

ร่วมกัน วางแผนการเรียนรู้ร่วมกันในแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ ตามวิธีการที่ผู้เชี่ยวชาญของประชาคมได้นำเสนอและทุกฝ่ายให้การยอมรับ วิธีการดังกล่าวใช้ชื่อว่า “การส่งเสริมพัฒนาคุณภาพมาตรฐานการศึกษาระดับมัธยมศึกษา 3 โรงเรียนหลัก หรือ Big Three Schools” เป็น การนำโรงเรียนที่อยู่ใกล้เคียงกัน มีความเข้มแข็งมาเป็นเครือข่ายในการพัฒนาโดยมีเป้าหมาย การพัฒนา ได้แก่ การพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานที่ใกล้เคียงกันสามารถเทียบเคียง (Benchmark) กันได้ แต่กระบวนการพัฒนาโดยวิธีดังกล่าวมีความก้าวหน้าในบางกิจกรรม ซึ่ง ยังคงมีอุปสรรคในการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียน และครูแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ไม่ สามารถทำงานกลุ่มร่วมกันได้เนื่องจากระบบการจัดการด้านเวลาของแต่ละโรงเรียนและของครู แต่ละคนจึงทำให้การทำงานในระบบเครือข่ายต้องได้รับการพัฒนาในลำดับต่อไป แต่การทำงาน ในระบบเครือข่ายจะประสบความสำเร็จในการทำงานด้านกิจกรรมนักเรียน โดยทั้งสามโรงเรียน สามารถจัดการแข่งขันกีฬาด้วยกันได้ เมื่อวิเคราะห์ดูจะเห็นว่านี่คือปรากฏการณ์ที่เห็นชัดเจนว่า ผู้กระทำการได้หารูปแบบ วิธีการที่จะสร้างความหมาย (Signification) ในการจัดการศึกษาขึ้น ด้วยตนเอง โดยการกระทำนั้นได้มีการสร้างความชอบธรรมโดยเป็นกระบวนการทำงานแบบมี ส่วนร่วม สมาชิกของประชาคมยอมรับและตกลงร่วมกันในการใช้วิธีการพัฒนาที่กำหนดขึ้นเอง ซึ่งปัจจุบันจะเห็นได้ว่าการพัฒนาการศึกษานั้นได้เน้นการให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของ บุคคล องค์กรซึ่งสามารถเข้ามาเป็นผู้กระทำการได้ แต่แนวคิดการพัฒนาก็ต้องเป็นไปให้ สอดคล้องกับระเบียบของกระทรวงศึกษาหรือแนวการปฏิรูปการศึกษา ซึ่งเป็นโครงสร้างใหญ่ใน การควบคุม การพัฒนาของกระบวนการประชาคมจะดำเนินการด้วยตนเองโดยไม่มองแนว ทิศทางการพัฒนาที่เชื่อมโยงกับการศึกษาชาติเลยก็ไม่ได้

นอกจากนั้นการดำเนินการพัฒนาของประชาคมยังคงมีระบบการติดตามและ ประเมินผลเพื่อช่วยเหลือและพัฒนาการทำงานของประชาคม ซึ่งกระบวนการประชาคมทั้งสอง แห่งได้มีการติดตามผลของการพัฒนาแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งการติดตามทั้ง สองวิธีมีจุดแข็งและข้อจำกัดที่แตกต่างกันนั่นคือ การติดตามแบบไม่เป็นทางการทำให้ผู้ได้รับ การติดตามไม่วิตกกังวลมากนัก เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่ดีเกิดขึ้น ขณะที่การติดตามและ ประเมินผลแบบเป็นทางการทำให้ครูต้องเตรียมตัวและกังวลแต่ทำให้งานเดินหน้าไปตามแผน ซึ่งกระบวนการประชาคมทั้งสองแห่งได้ใช้การติดตามและประเมินผลทั้งสองวิธีจึงทำให้การ ทำงานมีความก้าวหน้าเป็นไปตามแผน ส่วนการทำงานใดที่ไม่เป็นไปตามแผนประชาคมได้หา วิธีการลงมาช่วยเหลือแบบเป็นกันเอง ทำให้ครูเกิดการพัฒนาแบบค่อยเป็นค่อยไปตาม ศักยภาพของแต่ละบุคคล ดังนั้นภาพรวมของการติดตามผลการพัฒนาโดยกระบวนการ ประชาคมของทั้งสองระดับ พบว่าโรงเรียนสามารถแก้ปัญหาการศึกษาของโรงเรียนได้อย่าง

รวดเร็ว ทุกฝ่ายพึงพอใจ และที่สำคัญช่วยยกระดับคุณภาพการศึกษาของท้องถิ่นให้มีความเท่าเทียมกัน การจัดการศึกษาเป็นไปตามความต้องการของชุมชน และช่วยลดการส่งบุตรหลานไปเรียนต่างท้องถิ่นของผู้ปกครองได้

4. ปัจจัยที่สนับสนุนและเป็นอุปสรรคต่อการทำงานของกระบวนการประชาคมในการพัฒนาการศึกษาของท้องถิ่น

กระบวนการประชาคมทั้งสองแห่งสามารถขับเคลื่อนการศึกษาในท้องถิ่นให้เกิดการพัฒนาและประสบความสำเร็จตามที่ทุกฝ่ายตั้งเป้าหมายไว้ เมื่อวิเคราะห์กระบวนการประชาคมพบว่า มีปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคที่คล้ายคลึงกัน ซึ่งปัจจัยสนับสนุนให้ประชาคมสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีดังนี้

1) ปัจจัยด้านผู้นำกระบวนการประชาคม ซึ่งแกนนำกระบวนการประชาคมทั้งสองแห่ง ทั้งที่เป็นแกนนำในท้องถิ่น หรือภายนอกท้องถิ่นต้องเป็นบุคคลที่สามารถสร้างความเชื่อมั่นและศรัทธาจากบุคคลทั่วไปได้ โดยแกนนำควรมีคุณลักษณะที่กล้าคิด กล้าทำ มีจิตสำนึกทางสังคมสูง เป็นผู้วิสัยทัศน์หรือมุมมองที่กว้างไกล โดยมองประโยชน์ในท้องถิ่นเป็นที่ตั้ง มีความพร้อมทั้งด้านทุนและทรัพยากร มีเครือข่ายและสามารถประสานเครือข่ายเข้าร่วมกระบวนการพัฒนาการศึกษาได้อย่างกว้างขวาง สามารถทำงานแบบมีส่วนร่วมได้ รวมไปถึงจนถึงการเป็นนักอ่าน สามารถนำความรู้และเชื่อมโยงความรู้จากทฤษฎีนำสู่การปฏิบัติได้ ซึ่งภาวะผู้นำดังกล่าวจะช่วยสนับสนุนให้การทำงานเป็นไปอย่างราบรื่น สอดคล้องกับแนวคิดของสุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์ (2545) กล่าวถึงภาวะผู้นำที่จะสามารถเปลี่ยนแปลงการศึกษาได้จะต้องเป็นผู้ที่มีภาวะผู้นำแบบเปลี่ยนสภาพ มุ่งเน้นอนาคตและมุ่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเป็นสำคัญ และพยายามที่จะสร้างวิสัยทัศน์ให้เห็นว่าในอนาคตหน่วยงานควรเป็นอย่างไร ดังนั้นผู้นำจะต้องเก่ง โดยเฉพาะทักษะด้านการพูดเพื่อโน้มน้าวใจผู้อื่นให้เห็นคล้ายตาม ผู้นำสามารถสร้างความเลื่อมใสศรัทธาให้เกิดขึ้นได้ อีกทั้งผู้นำจะต้องปฏิบัติงานด้วยความรู้สึกตระหนักรู้และมีความภาคภูมิใจต่องานที่ทำ สามารถทำให้ผู้อื่นเห็นว่าการกระทำของตนเป็นสิ่งที่ดีงามควรแก่การเอาเยี่ยงอย่างและเป็นสิ่งที่ตนถือปฏิบัติอย่างคงเส้นคงวาเป็นประจำ และมีความเป็นกันเองในการสร้างความสัมพันธ์อันดีกับผู้อื่น และที่สำคัญต้องสามารถจูงใจให้ผู้ร่วมงานข้ามประโยชน์ส่วนตนโดยให้มองไปที่ผลประโยชน์ส่วนรวม ขณะที่สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (2543) ได้สรุปผู้นำที่เข้มแข็งและหลากหลายตามทัศนะของชาวบ้านคือคนที่มีคุณธรรม หมายถึงมีความซื่อสัตย์ เสียสละ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม มีความเชื่อมั่นในตนเอง มีวิสัยทัศน์ มีบทบาท

ความคิดริเริ่มและความสามารถในการทำงาน มีประสบการณ์และเป็นคนที่กว้างขวางสามารถแสวงหาความร่วมมือได้จากภายในและภายนอกชุมชน

2) ปัจจัยการมีศูนย์ประสานการทำงาน เช่น กระบวนการประชาคม ก มีสมาคมถิ่นไทย (นามสมมติ) ที่เป็นองค์กรที่ตั้งในการทำหน้าที่ประสานงานเครือข่ายต่างๆ ซึ่งมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ตัวบุคคล หรือองค์กรที่รับผิดชอบในการประสานงานจะต้องเป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับจากประชาคมอย่างกว้างขวาง โดยผู้รับผิดชอบในการประสานงานต้องมีความต่อเนื่องในการทำงานเพื่อให้สามารถสานต่อการทำงานได้ระยะยาว อีกทั้งการประสานต้องลดระเบียบขั้นตอนแบบราชการเพื่ออำนวยความสะดวกให้การทำงานได้อย่างรวดเร็ว ส่วนกระบวนการประชาคม ข (นามสมมติ) ไม่มีศูนย์ประสานงานหลักของประชาคม แต่เป็นการมอบหมายให้โรงเรียนที่ได้รับการพัฒนาเป็นผู้ประสานการทำงาน มุมมองของกระบวนการประชาคม ข มองว่าการพัฒนาที่ใช้โรงเรียนเป็นฐานการพัฒนาโรงเรียนอาจเป็นผู้รู้ดีว่าใคร อีกทั้งความคุ้นเคยส่วนตัวระหว่างครูและชุมชนก็ช่วยทำให้เกิดความร่วมมือที่ดีขึ้น ประกอบกับการที่โรงเรียนเปิดใจและเข้าหาชุมชนยิ่งทำให้ชุมชนมีมุมมองที่ดีกับโรงเรียนและยินดีให้ความช่วยเหลือ อย่างไรก็ตามการมอบหมายให้โรงเรียนเป็นผู้ประสานการทำงานกับภาคส่วนต่างๆ ในประชาคมอาจจะเป็นการเพิ่มภาระการทำงานให้กับครูในโรงเรียนอีก ซึ่งข้อเสนอแนะของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (2543) กล่าวว่าองค์กรประสานงานในระยะเริ่มต้นอาจต้องอิงสถาบันการศึกษาหรือหน่วยงานของภาครัฐไปก่อนและต้องมีการจัดงบประมาณสนับสนุนด้วย

3) ปัจจัยด้านบทบาทของภาครัฐที่มีความสัมพันธ์ในแนวราบกับทุกภาคส่วนในประชาคม ไม่เข้ามาสั่งการ หรือครอบงำความคิดแต่เข้ามาเป็นหุ้นส่วน (partnership) ในการทำงานจะก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดี และทำให้เกิดการสร้างประชาคมที่สามารถเข้าไปขับเคลื่อนการพัฒนาในหน่วยงานของภาครัฐได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังที่อมรวิรัช นาคทรพรพ และคณะ (2551) กล่าวว่า บทบาทของรัฐ โดยเฉพาะมิติความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับชุมชนถือว่ามีความสำคัญอย่างยิ่ง การที่รัฐมีความสัมพันธ์ในแนวราบกับชุมชนก็จะทำให้รัฐกับชุมชนทำงานร่วมมือกันได้อย่างดี ความสัมพันธ์แบบถ้อยทีถ้อยอาศัยระหว่างรัฐกับชุมชนจะนำไปสู่การเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งจะทำให้รัฐเปลี่ยนบทบาทจากผู้สั่งการมาเป็นหุ้นส่วน สอดคล้องกับแนวคิดของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2544) ที่กล่าวว่าแนวคิดนี้เป็นแนวคิดที่ได้รับการยอมรับว่ามีความสำคัญและเป็นแนวคิดที่เหมาะสมกับทิศทางการทำงานร่วมกับส่วนต่างๆ เป็นการทำงานที่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องต่างต้องเข้ามามีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในทุกกระบวนการ ตั้งแต่การร่วม

คิด พิจารณาหาปัญหา ร่วมตัดสินใจและหาทางเลือกที่ดีที่สุด และเน้นการทำงานอย่างเสมอภาค ทุกกระบวนการมากกว่าความร่วมมือแบบพอเป็นพิธี

4) ปัจจัยการมีเวทีให้ประชาคมเพื่อให้สมาชิกทุกภาคส่วนได้พบปะและแลกเปลี่ยน เรียนรู้กันอย่างสม่ำเสมอเป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่ทำให้การทำงานถูกต้องชอบธรรมและเป็นการ กระตุ้นการทำงานให้มีความต่อเนื่อง ซึ่งเวทีประชาคมอาจเป็นทั้งเวทีที่เป็นทางการและไม่เป็น ทางการ จะขนาดใหญ่หรือขนาดเล็กแล้วแต่วัตถุประสงค์ของประชาคม แต่ต้องเป็นการที่ให้ทุก ภาคส่วนได้เกิดการแลกเปลี่ยนและเรียนรู้ในประเด็นต่างๆ ที่ประชาคมกำหนดขึ้น ดังนั้นทุกคน ที่เข้าร่วมในเวทีประชาคมจะต้องได้รับรู้ ได้แลกเปลี่ยนความคิด ประสบการณ์ ซึ่งทุกคน สามารถเรียนรู้ได้อย่างอิสระและตลอดเวลา

5) การมีองค์กรภายในท้องถิ่นที่เข้มแข็ง มีเป้าหมายการศึกษาที่ชัดเจนและให้การ สนับสนุนอย่างเต็มที่จะทำให้การทำงานเป็นไปอย่างราบรื่นเนื่องจากการตอบสนองความ ต้องการของคนใน หรือคนที่เป็น "เจ้าของท้องถิ่น" ที่แท้จริงได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา การ เป็น "คนใน" ย่อมจะรู้ดีในปัญหาและข้อมูลต่างๆ ในพื้นที่ได้ดี จึงจะทำให้สามารถแก้ปัญหาและ หาทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาเอื้ออำนวยการพัฒนาได้ ขณะเดียวกัน "ความเป็นเจ้าของ" จึงมี แต่ความรักและความหวังดีต่อการศึกษานในท้องถิ่น จึงทำให้ประชาคมทุ่มเททั้งแรงกายและ แรงใจในการพัฒนา ซึ่งสอดคล้องกับสำนักงานปฏิรูปการศึกษา (2544) ที่ระบุว่า โครงสร้าง อำนาจแบบเดิมเป็นการจัดการศึกษาที่เป็นไปตามอำเภอใจของคนจัด ขาดการตรวจสอบจาก ผู้คนที่มีส่วนได้ส่วนเสียที่แท้จริงคือ ประชาชนในแต่ละท้องถิ่นที่พึงมีสิทธิ์ชอบธรรมในการ เรียกร้องการศึกษาที่ดีให้ลูกหลานของเขา เพราะการตรวจสอบโดยข้าราชการที่ไม่ได้มีส่วนได้ ส่วนเสียกับปัญหา ไม่ได้มีลูกหลานเรียนอยู่ในท้องถิ่นชนบท รวมทั้งการไม่ได้มีรากเหง้าความ ผูกพันกับท้องถิ่น ย่อมส่งผลต่อการแก้ปัญหาหรือการพัฒนาโรงเรียนให้ดีขึ้น ไม่เหมือนกับการ ตรวจสอบโดย ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอย่างแน่นอนที่ย่อม "เอาจริง" เพราะมีชีวิตและความสุขทุกข์ ของลูกหลานเป็นเดิมพัน

6) ปัจจัยการมีภาคส่วนที่หลากหลายทั้งภาคประชาชน ภาครัฐ ภาคเอกชน ภาค วิชาการ ซึ่งแต่ละภาคส่วนมีทรัพยากรที่เข้มแข็งแตกต่างกันไป จึงทำให้สามารถเอื้ออำนวยทุน ทรัพยากรบุคคล ทรัพยากรที่เป็นเครื่องมือ พาหนะ อื่นๆ ที่เหมาะสมต่อการพัฒนาได้ ซึ่ง สอดคล้องกับงานวิจัยของสำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ (2548) ที่สรุปว่าการเชื่อมกลไก ตามยุทธศาสตร์สามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขาของหมอประเวศ วะสี นั่นคือฝ่ายนโยบายทั้งราชการ การเมือง ฝ่ายวิชาชีพและวิชาการ และมีฝ่ายประชาชนและเอกชน เข้าร่วมและเป็นจุดเริ่มต้นที่มี พลัง ซึ่งทำให้มีความเป็นไปได้ในการผลักดันข้อเสนอเชิงนโยบายไปสู่การปฏิบัติจริง โดยที่มี

พลังภาคประชาชนและภาควิชาการเป็นฐานที่พร้อมจะลงมือปฏิบัติ และการบริหารจัดการที่ทำให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการทำงานอย่างทั่วถึงและเท่าเทียมกัน

ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการทำงานของกระบวนการประชาคมทั้งสองแห่งมีความคล้ายคลึงกันในเรื่องการนำงบประมาณมาใช้ในการพัฒนาการศึกษา จากข้อค้นพบระเบียบขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนั้นไม่สามารถอนุมัติงบประมาณให้สนับสนุนได้จำนวนมาก เนื่องจากโรงเรียนไม่ได้อยู่ในสังกัด การใช้งบประมาณจะต้องใช้โดยตรงกับผู้เรียน จะผ่านครูหรือสื่อ อุปกรณ์ไม่ได้ ทำให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นใช้งบประมาณได้ไม่คล่องตัวนัก สอดคล้องกับสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2552) สรุปผลการวิเคราะห์โครงการโรงเรียนในฝันพบปัญหาอุปสรรคในด้านระเบียบราชการ ได้แก่ ระเบียบขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไม่สามารถอนุมัติงบประมาณได้เนื่องจากโรงเรียนไม่ได้อยู่ในสังกัด เช่นเดียวกัน ซึ่งสมาชิกประชาคมต่างเสนอแนะให้นำข้อค้นพบดังกล่าวมาเสนอเพื่อให้เกิดการปรับแก้กฎหมายต่อไป ในขณะที่สมาชิกประชาคมที่มาจากท้องถิ่นก็ได้หาวิธีการในการแก้ปัญหาการใช้งบประมาณเพื่อที่จะสามารถนำงบประมาณมาสนับสนุนได้โดยการจัดงบประมาณไปใช้ในกิจกรรมการพัฒนาผู้เรียนโดยตรง เนื่องจากการใช้งบโดยตรงกับผู้เรียนจะใช้ได้ถูกต้อง หรือมีการปรับแก้ภาษาในการเขียนกิจกรรมเพื่อไม่ให้ผิดระเบียบการใช้งบประมาณ หรือเรียกภาษาชาวบ้านว่า “การเลี้ยงบาลี” นั่นเอง อย่างไรก็ตามท้องถิ่นเองก็ยังคงต้องการได้รับการปรับแก้ระเบียบการใช้งบประมาณในการสนับสนุนด้านการศึกษากับโรงเรียนที่ไม่อยู่ในสังกัดได้อย่างคล่องตัวมากขึ้น

นอกจากนั้นปัญหาอุปสรรคอีกประการคือวาระหรือความรับผิดชอบของหน่วยงานที่เป็นสมาชิกประชาคมหลากหลายภาคส่วนที่มีการเปลี่ยนแปลงตัวบุคคลที่รับผิดชอบงาน เช่น หน่วยงานทหารซึ่งได้เข้ามาเป็นสมาชิกในกระบวนการประชาคมขณะที่ดำเนินการพัฒนาได้มีการเปลี่ยนแปลงตำแหน่งหน้าที่ และบุคคลในการทำงาน ซึ่งในแผนการทำงานได้มีการใช้ทรัพยากรบุคคล หรือทรัพยากรต่างๆ ของหน่วยงานที่เป็นสมาชิกด้วย การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้มีผลกระทบต่อการทำงานของประชาคม ทำให้ต้องมีการสร้างความเข้าใจและชี้แจงการทำงานร่วมกันอีกครั้ง นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานของท้องถิ่นซึ่งเป็นสมาชิกประชาคมที่เป็นตัวแทนของคนในท้องถิ่นที่มีการเปลี่ยนแปลงบุคคลซึ่งหมดวาระการทำงาน จึงส่งผลกระทบต่อการทำงานมีการเปลี่ยนแปลงไปตามจุดเน้นของผู้นำและกลุ่มบุคคล การสานต่อการทำงานจึงไม่เกิดขึ้นแม้ว่ากิจกรรมต่างๆ จะมีการวางแผนไว้ร่วมกันก่อนแล้ว จึงนับเป็นอุปสรรคที่สำคัญ อย่างไรก็ตามการทำงานกับองค์กรหรือหน่วยงานที่มีการเปลี่ยนแปลงวาระการทำงานยังคงมีทางแก้ปัญหาได้โดยการที่ต้องเน้นย้ำให้หน่วยงานที่มีการเปลี่ยนแปลงตัวบุคคลให้มีการส่งมอบงาน

ให้ชัดเจน ขณะเดียวกันชุมชนเองก็ต้องมีการกระตุ้นและสะท้อนผลการทำงานให้สังคมรับรู้โดยตลอด ขณะเดียวกันก็ต้องมีการประชาสัมพันธ์แผนการทำงานที่ทำร่วมกันไว้ ทุกฝ่ายต้องยึดถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติร่วมกัน แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงตัวบุคคลแต่ภาระหน้าที่ยังคงมีหน้าที่และความรับผิดชอบ หน่วยงานองค์กรที่เข้ามามีส่วนร่วมจึงต้องสานต่อการทำงานให้มีความต่อเนื่องต่อไป อย่างไรก็ตามข้อมูลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าในการทำงานของประชาคมการพึ่งพิงหน่วยงาน องค์กรภาครัฐ หรือส่วนท้องถิ่นที่ยังคงอาศัยอำนาจหน้าที่ในการทำงาน ครอบงำที่หมดวาระ หมดหน้าที่ ย่อมส่งผลกระทบต่อการทำงานของประชาคม ซึ่งก็เป็นข้อคิดที่กระบวนการประชาคมอื่นๆ จะต้องลดความเสี่ยงเหล่านี้และหาทางแก้ หรือประชาคมต้องมีแผนการทำงานหรือมีการประชุมและพบปะสมาชิกอย่างต่อเนื่อง มีการปรับปรุงข้อมูลให้เป็นปัจจุบันเพื่อที่จะทำให้งานมีความก้าวหน้า และต่อเนื่องอยู่เสมอ

5. ผลที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาโดยกระบวนการประชาคม

กระบวนการประชาคม ก และกระบวนการประชาคม ข มีเป้าหมายการพัฒนาการศึกษาของท้องถิ่น ซึ่งผลที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาสะท้อนผลทั้งในมิติการศึกษาและมิติทางสังคม อภิปรายได้ดังนี้

มิติการศึกษา พบว่าโรงเรียนที่ได้รับการพัฒนาจากกระบวนการประชาคม ก และ ข ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว โดยสามารถแก้ปัญหาการศึกษาที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น และช่วยยกระดับคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนให้สูงขึ้น ตัวอย่างของกระบวนการประชาคม ก สามารถพัฒนาให้โรงเรียนที่เป็นเป้าหมายโดยการแก้ปัญหาเรื่องความไม่นิยมเข้ามาเรียนของนักเรียน แก้ปัญหาด้านความไม่เชื่อมั่นในการจัดการศึกษาของคนในชุมชนให้กลับมาเชื่อมั่นศรัทธาและส่งลูกหลานเข้าเรียนต่อในโรงเรียนที่มีปัญหาและช่วยแก้ปัญหาจำนวนนักเรียนให้กับโรงเรียนที่อยู่ใกล้เคียงให้สามารถรับนักเรียนได้อย่างพอดี มีการเกลี้ยนักเรียนให้ไม่แออัดเกินไป ได้ โดยคนในชุมชนเองได้มีส่วนร่วมในการพัฒนา ซึ่งผลการพัฒนาทำให้โรงเรียนที่ได้รับการแก้ไขโดยการสร้างความพร้อมด้านต่างๆ เช่น ด้านห้องเรียน สื่อการจัดการเรียนการสอน ความพร้อมด้านครูผู้สอน เป็นต้น ขณะเดียวกันการพัฒนาดังกล่าวยังส่งผลให้โรงเรียนทั้งสามโรงเรียนได้รับการพัฒนาสามารถจัดการศึกษาให้ผู้เรียนประสบความสำเร็จในการศึกษาต่อและทำให้การจัดการศึกษาของโรงเรียนตอบสนองความต้องการของท้องถิ่น ได้แก่ การใช้ท้องถิ่นเป็นแหล่งเรียนรู้ และให้ผู้เรียนมีความรู้เพียงพอที่จะประกอบอาชีพในท้องถิ่น เช่น กระบวนการประชาคม ก มีแนวคิดที่จะจัดการศึกษาให้ตอบสนองภูมิสังคม เช่น การเป็นเมืองที่มีแหล่งท่องเที่ยวมากมายนักเรียนควรได้เรียนรู้ภาษาอย่างหลากหลายเพื่อจะใช้ในการประกอบอาชีพ

ในอนาคต หรือตัวอย่างการที่กระบวนการประชาคม ข ซึ่งมีพื้นที่ชายแดน ติดต่อกับประเทศ กัมพูชา เด็กจึงควรที่จะได้เรียนรู้ภาษาประเทศเพื่อนบ้านไปด้วย แสดงให้เห็นว่าการจัดการศึกษาของประชาคมยังสามารถสะท้อนความเป็นอัตลักษณ์ของท้องถิ่นได้ด้วยเช่นกัน สอดคล้องกับที่อุทัย ดุลยเกษม (2545) กล่าวถึง การพัฒนาระบบการศึกษาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นว่า การทำให้ท้องถิ่นหรือชุมชนมีความมั่นคงและยั่งยืนนั้น เนื้อหาและกิจกรรมการเรียนการสอนจึงต้องเอื้อให้กับผู้เรียนด้วย ดังนั้นการที่ประชาคมซึ่งมีบุคคลหรือองค์กรในท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วมตลอดกระบวนการพัฒนาย่อมทำให้การศึกษานอกจากจะเน้นตามแนวการศึกษาของชาติแล้ว ยังก่อให้เกิดการศึกษาที่ตอบสนองความต้องการของผู้เรียน และสะท้อนอัตลักษณ์ของท้องถิ่นด้วยเช่นกัน

ผลที่เกิดต่อตัวครูและผู้บริหาร ได้แก่ การที่ครูและผู้บริหารได้รับการพัฒนา ทำให้ครูสามารถจัดการเรียนการสอนได้สร้างความสนใจผู้เรียน มีการใช้สื่อ เทคโนโลยีเข้าช่วยในการพัฒนาการเรียนการสอนและการวัดประเมินผล ซึ่งวิธีการที่ครูได้รับการพัฒนามีความแตกต่างจากการพัฒนาของหน่วยงานภาครัฐทั่วไป เช่น การให้ครูสามารถออกแบบการพัฒนาตามความสนใจและความต้องการของครู โดยการพัฒนาที่ทั้งที่เป็นกลุ่มเล็กและกลุ่มใหญ่ ได้เรียนรู้กับวิทยากรที่มีความรู้ความสามารถระดับประเทศ และมีชื่อเสียง และครูได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ลึกซึ้ง จึงทำให้ครูเกิดเรียนรู้ และนำความรู้ที่ได้รับจากการพัฒนามาใช้ในการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสถาบันพัฒนาครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา(สคบศ.) และคณะ (2550) กล่าวว่า การพัฒนาการศึกษาโดยภาครัฐส่วนใหญ่จะพัฒนาครูเป็นกลุ่มใหญ่ โดยมีหัวข้อการเสวนาเป็นเรื่องราวๆ ไปมากกว่าเจาะจงตามความต้องการในสภาพจริงของครู ทำให้ครูไม่สามารถนำความรู้ที่ได้จากการพัฒนาไปใช้ได้ นอกจากนี้การพัฒนาโดยกระบวนการประชาคมเป็นการสร้างเครือข่ายครูให้เกิดขึ้น เนื่องจากวิธีการพัฒนาของประชาคมทั้งสองแห่งได้สร้างให้ครูเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ ให้โอกาสครูในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และมีเครือข่ายการทำงานร่วมกันทั้งภายในท้องถิ่นและภายนอกท้องถิ่น ซึ่งการที่ครูมีเพื่อนร่วมคิดร่วมปรึกษาจึงทำให้ครูสามารถพัฒนาการเรียนการสอนได้มีประสิทธิภาพมากขึ้นด้วย

ผลที่เกิดกับผู้เรียน พบว่า นักเรียนที่ได้รับการพัฒนาจากกระบวนการประชาคม ซึ่งเป็นผลการพัฒนาทั้งทางตรงและทางอ้อม ที่เกิดจากการได้รับการจัดการเรียนรู้จากครูซึ่งผ่านการพัฒนาตามความสนใจและตามแผนการพัฒนา นักเรียนที่ได้รับการพัฒนาจากกระบวนการประชาคม ก จะได้เรียนรู้กับสื่อ และเทคโนโลยีที่ทันสมัยพร้อมกับครูที่ได้รับการพัฒนา ทำให้มีผลการเรียนรู้ดีขึ้น นักเรียนมีสื่อเทคโนโลยีในการค้นคว้าหาความรู้เพิ่มขึ้น ขณะที่ผลของผู้เรียนที่เกิดจากการพัฒนาโดยกระบวนการประชาคม ข นั้นนักเรียนได้มีส่วนร่วม

ในการวางแผนที่จะพัฒนาการเรียนรู้ของตนเอง มีโอกาสได้คิด วางแผน และฝึกทักษะการทำงานเป็นทีม ทำให้นักเรียนเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ กล้าคิด กล้าแสดงออก และนักเรียนมีเทคโนโลยีใช้ในการค้นคว้าหาความรู้ จากกระบวนการประชาคมทั้งสองจะพบว่ามี การสนับสนุนในด้านเทคโนโลยีการศึกษาให้นักเรียน เนื่องจากว่าการจัดการศึกษาศูนย์ใหม่ต้องอาศัยเทคโนโลยีในการติดต่อสื่อสาร และการค้นหาสารสนเทศต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง ซึ่งแตกต่างแตกต่างจากยุคก่อนๆ ที่เทคโนโลยียังมีข้อจำกัด และการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมจะช่วยเปิดโอกาสการเรียนรู้ที่หลากหลายและเข้าถึงบุคคลกลุ่มต่างๆ ได้สะดวกขึ้น ซึ่งสอดคล้องตามแนวคิดการปฏิรูปการศึกษาที่ต้องมีการจัดสื่อและเทคโนโลยีทางการศึกษาที่ครบถ้วนและทันสมัยและมีคุณภาพเหมาะสมทั้งสาระรูปแบบ กระบวนการในการเรียนการสอน หรือเอื้อให้เกิดการเรียนรู้กับผู้เรียน

ผลต่อผู้ปกครองและชุมชน การพัฒนาโดยกระบวนการประชาคมสะท้อนให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการศึกษาของชุมชนได้อย่างชัดเจน โดยชุมชนได้มีส่วนร่วมในการคิด การกำหนดทิศทางในการจัดการศึกษาให้กับท้องถิ่นของตนเอง ได้มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น ขณะเดียวกันได้มีโอกาสในการเข้าถึงโรงเรียนมากขึ้น โดยการเข้าร่วมประชุม การชื่นชมผลงานนักเรียน การได้เป็นผู้ที่ถ่ายทอดความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมถึงการให้ชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับโรงเรียน นอกจากนี้ยังทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ด้านการศึกษาร่วมกันของทุกฝ่าย ซึ่งการเกิดกระบวนการเรียนรู้โดยผ่านการสนทนาทั้งที่เป็นทางการ และไม่ เป็นทางการ ในเวทีการประชุม เวทีประชาคม รวมถึงการได้มีส่วนร่วมในการทำงานร่วมกัน ซึ่งการเกิดกระบวนการเรียนรู้ของประชาคมทั้งสองแห่งอาจมีรายละเอียดที่แตกต่างกัน อย่างไรก็ตามการพัฒนาโดยกระบวนการประชาคมได้ก่อให้เกิดสิ่งดีๆ ต่อผู้ปกครองและชุมชนที่จะต้องปรับเปลี่ยนแนวคิดการพัฒนาการศึกษาโดยให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วม และเน้นการพึ่งตนเองมากขึ้นด้วย

มิติทางสังคม การเปลี่ยนแปลงในมิติทางสังคม ได้แก่ การมีส่วนร่วมของคนในสังคม ซึ่งกระบวนการประชาคม ก และ ข เกิดจากการรวมตัวของกลุ่มคน องค์กรหลากหลายภาคส่วน ทั้งภายในท้องถิ่นและภายนอกท้องถิ่น โดยเฉพาะคนในท้องถิ่นที่ต้องการพัฒนาการศึกษาของท้องถิ่นตนเองให้มีโรงเรียนดีที่ถึงพร้อมด้วยทรัพยากรการเรียนรู้และครูดีที่เชี่ยวชาญเอาใจใส่ รวมถึงเกิดความเอื้ออาทรระหว่างโรงเรียน ชุมชน และโรงเรียน มีการเปิดและปรับตนเองให้เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาท้องถิ่น ในขณะที่ท้องถิ่นก็ให้ความใส่ใจในการศึกษามากขึ้นกว่าเดิม มิใช่เพียงการช่วยเหลือสนับสนุนงบประมาณและวัสดุอุปกรณ์เท่านั้น แต่คนในท้องถิ่นได้มีโอกาสมาร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมกำหนดทิศทาง

ให้กับลูกหลานของตนเอง รวมถึงสามารถเข้าถึงโรงเรียนได้ทุกโอกาส และโรงเรียนสามารถเข้าถึงชุมชนได้ทุกโอกาสเช่นกัน โดยนัยนี้สะท้อนให้เห็นว่าชุมชน คนในท้องถิ่น พ่อแม่ ผู้ปกครองนั้นมีบทบาทอย่างแท้จริงในการจัดการศึกษาของลูกหลาน ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของอมรวิรัช นาคทรพรพ และคณะ (2551) ที่สังเคราะห์ประสบการณ์ในชุดโครงการวิจัยด้านการศึกษากับชุมชน พบว่า ปัจจัยสำคัญที่ทำให้โรงเรียนกับชุมชนมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันคือ โรงเรียนต้องไม่จำกัดอาณาบริเวณเฉพาะในเขตรั้วของโรงเรียนเท่านั้น แต่โรงเรียนต้องทำให้ตนเองเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน

กระบวนการประชาคมยังคงมีกระบวนการพัฒนาการเรียนรู้ร่วมกันของสมาชิกประชาคม มีการพบปะ แลกเปลี่ยนทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยเฉพาะการพบปะแบบไม่เป็นทางการ คือ การได้ไปพักผ่อน ไปแลกเปลี่ยน ทำกิจกรรมร่วมกันระหว่างประชาคมและโรงเรียนที่ได้รับการพัฒนา ทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์ที่ดีมีความแน่นแฟ้นมากขึ้น ย่อมให้เกิดความร่วมมือและเป็นการสร้างทีมในการทำงานที่เข้มแข็ง ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอแนะงานวิจัยของ อุทัย บุญประเสริฐ (2547) เรื่อง บทบาทและการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของคณะกรรมการสถานศึกษาในประเทศที่กล่าวว่า โรงเรียนควรจัดให้มีกิจกรรมพบปะสังสรรค์ในเชิงสังคมสัมพันธ์ในโอกาสต่างๆ ที่เหมาะสมแบบไม่เป็นทางการ ระหว่างบุคคลในโรงเรียนกับคณะกรรมการสถานศึกษา เพื่อเป็นการสร้างความคุ้นเคย ความเข้าใจ ความร่วมมือ การยอมรับ การไม่เห็นเป็นคนนอก ทำให้สามารถมีส่วนร่วมในการส่งเสริมสนับสนุนกิจการด้านอื่นๆ ของโรงเรียนร่วมกันได้เหมาะสมยิ่งขึ้น ดังนั้นการพัฒนาในมิติทางสังคมที่ก่อให้เกิดความใกล้ชิดและมีความสัมพันธ์กันแน่นแฟ้นระหว่างบุคคล องค์กรภายในท้องถิ่น รวมถึงความสามารถเชื่อมโยงเครือข่ายภายนอกท้องถิ่นที่เป็นภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาชนให้มีความสัมพันธ์อันดีที่ก่อให้เกิดผลในการทำงานโดยการนำทรัพยากรของแต่ละภาคส่วนมาใช้ในการพัฒนาได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ กระบวนการประชาคมมีการทำงานที่เชื่อมโยง เกื้อหนุนกันและกัน จะทำให้เกิดความเข้มแข็งขึ้นในท้องถิ่น และสามารถพึ่งตนเองได้

ขณะเดียวกันกระบวนการประชาคมยังส่งผลให้เกิดภาวะผู้นำและเป็นผู้นำแห่งการเปลี่ยนแปลง โดยการเปลี่ยนแปลงการทำงานของตนเองจากการเป็นผู้สั่งการมา มาเป็นผู้นำที่กระตุ้นให้เกิดความร่วมมือของทุกฝ่าย ซึ่งผู้นำนั้นมีอยู่ 2 ส่วนคือ ผู้นำกระบวนการประชาคมและผู้นำสถานศึกษา โดยผู้นำกระบวนการประชาคมนั้นมีทั้งคนในท้องถิ่น และเป็นองค์กรภายนอกท้องถิ่นซึ่งได้เข้าร่วมกระบวนการพัฒนาตลอดกระบวนการ ผู้นำจึงต้องเปลี่ยนบทบาทให้มาทำงานแบบร่วมมือและทำงานแบบใกล้ชิดกับชุมชนที่พร้อมจะเข้ามาคลุกคลี ร่วมมือกัน

ทำงาน ส่วนผู้นำสถานศึกษาจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องสร้างทีมงานในองค์กรให้มีความเข้มแข็งในการทำงานเพื่อที่จะทำให้เกิดการขับเคลื่อนการศึกษาไปได้อย่างรวดเร็ว โดยการทำงานผู้นำจึงต้องเป็นผู้กระตุ้นหรือชักนำให้ทีมงานสามารถทำงานร่วมกันโดยการเปิดพื้นที่ให้ทุกฝ่ายได้แบ่งปันความรู้และแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันและกัน ตลอดจนการเปิดพื้นที่ให้ครูได้นำเสนอผลงานและได้รับการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องด้วย การทำงานของแกนนำทั้งสองแห่งจะต้องมีความเสมอภาคกันด้วยเนื่องจากเป็นการทำงานแบบร่วมมือ ทั้งนี้แกนนำภายนอกท้องถิ่นต้องไม่คิดว่าตนเองเป็นผู้ให้หรือเป็นผู้สนับสนุนที่จะต้องใช้อำนาจสั่งการ ขณะที่ผู้นำสถานศึกษาก็ต้องไม่คิดว่าตนเองเป็นใหญ่ หรือต้องทำงานเพื่อตอบสนองกลุ่มใดฝ่ายใด เนื่องจากการทำงานเป็นไปเพื่อพัฒนาผู้เรียน เป้าหมายที่ทั้งผู้นำและสมาชิกทุกฝ่ายต้องตระหนักไว้ และที่สำคัญประชาคมและโรงเรียนต้องเป็นผู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และได้รับการพัฒนาอย่างเต็มที่ และสิ่งที่ผู้นำควรมีคือการใช้ปฏิสัมพันธ์เชิงบวกเพราะจะทำให้การทำงานนั้นมีความก้าวหน้าและทำงานอย่างมีความสุข

สรุปได้ว่าการพัฒนาโดยกระบวนการประชาคมส่งผลการพัฒนาทั้งในมิติการศึกษาและมิติทางสังคม โดยเฉพาะด้านการศึกษาซึ่งได้รับการพัฒนาอย่างรวดเร็วและสามารถจัดการศึกษาให้ตอบโจทย์ของทุกฝ่ายในท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม อีกทั้งทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์ที่ดีและเกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างโรงเรียน ชุมชน และภาคส่วนต่างๆ ดังนั้นการพัฒนาการศึกษาโดยกระบวนการประชาคมจึงน่าจะเป็นอีกทางเลือกหนึ่งของการพัฒนาการศึกษาที่จะช่วยแก้ปัญหาการศึกษาในท้องถิ่นได้อย่างเป็นรูปธรรมเนื่องจากการพัฒนาดังกล่าวมิได้มีจุดมุ่งหมายเพียงแค่ผลสำเร็จด้านการศึกษาหากทำให้เกิดความร่วมมือร่วมใจกันของคนในสังคม และคนในสังคมเห็นได้เห็นถึงความสำคัญของการศึกษาที่มีความเชื่อมโยงกับชีวิต

6. แนวทางการขับเคลื่อนกระบวนการประชาคมเพื่อพัฒนาการศึกษาของท้องถิ่น

กระบวนการต้นนี้ในการพัฒนาท้องถิ่นและการพัฒนาการศึกษาในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม มีแนวโน้มในการกระจายอำนาจไปสู่ท้องถิ่น โดยการให้โอกาสบุคคล องค์กร และชุมชนในท้องถิ่นให้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาและพัฒนาการศึกษา ทำให้บุคคลหรือองค์กรต่างๆ มีอิสระที่คิด ที่จะดำเนินการพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง ประกอบกับสังคมในปัจจุบันเป็นสังคมเปิด เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ และมีรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2540 และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่สนับสนุนและเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาในท้องถิ่นของตน ในเมื่อทั้งกระบวนการต้นและแนวนโยบายที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วมในการให้ภาคส่วนต่างๆ เข้าไปร่วมในการพัฒนาการศึกษาอย่างเต็มที่แต่ก็ยังพบว่ามีกรรายงานผลเรื่องของ

ความร่วมมือในการพัฒนาการศึกษาอยู่ในระดับต่ำ หรือมีเป็นเพียงแค่การสนับสนุนช่วยเหลือด้านทุนและทรัพยากร ซึ่งการจะทำให้เกิดการรวมตัวสร้างเป็นพลังที่เข้มแข็งเพื่อเข้าร่วมการพัฒนาการศึกษาตลอดแนวนั้นจำเป็นจะต้องมีการกระตุ้นหรือขับเคลื่อนให้กลุ่มคน หรือทำให้เกิดกระบวนการประชาคมเพื่อเข้าไปขับเคลื่อนงานด้านการศึกษาให้มากขึ้น

แนวทางที่จะขับเคลื่อนกระบวนการประชาคมให้เป็นกลุ่มพลังที่เข้มแข็ง มีความพร้อมและศักยภาพเพียงพอที่จะเข้าไปพัฒนาการศึกษา หรือต่อรองกับหน่วยงานภาครัฐได้อาจจะต้องเริ่มต้นจากคนในท้องถิ่นที่เห็นถึงปัญหาการศึกษาที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นและไม่ละเลยปัญหานั้น หรืออาจเริ่มต้นจากการเปิดพื้นที่ เปิดเวทีให้เกิดการพบปะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน โดยเวทีอาจเชิญทั้งภาครัฐ ภาคประชาชนและภาคเอกชนเข้าร่วมเพื่อที่จะเปิดพื้นที่การทำงานร่วมกัน ทำให้ทุกฝ่ายเห็นสภาพปัญหาพร้อมกัน ขณะเดียวกันก็ต้องกระตุ้นให้หน่วยงานที่สำคัญของจังหวัด อำเภอ และท้องถิ่นได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกกระบวนการประชาคม โดยเฉพาะบทบาทของผู้นำจังหวัด และผู้นำท้องถิ่น เช่น ผู้ว่าราชการจังหวัด นายอำเภอ นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัด นายกเทศมนตรีหรือนายกองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ควรเป็นผู้นำกระบวนการให้เกิดกระแสการพัฒนาและเป็นผู้จุดประกายการรวมตัวการทำงานและกระตุ้นการติดตามการทำงานในท้องถิ่นอย่างต่อเนื่องด้วย นอกจากนี้การเชื่อมโยงกับประชาคมด้วยกันเพื่อสร้างเครือข่ายการทำงาน จะเป็นการสร้างเครือข่ายการทำงานให้เกิดขึ้นในวงกว้างได้อีกมากมาย รวมทั้งการเปิดโอกาสให้บุคคล องค์กรภายนอกท้องถิ่นเข้ามากระตุ้นให้เกิดการทำงานในท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมก็เป็นตัวเร่งที่สำคัญที่ทำให้เกิดกระบวนการประชาคมได้

อย่างไรก็ตามเมื่อมีแนวทางขับเคลื่อนให้เกิดกระบวนการประชาคมขึ้นแล้วก็ต้องมีแนวทางในการขับเคลื่อนให้กระบวนการประชาคมทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพควบคู่กันไป ซึ่งแนวทางดังกล่าวเช่น การเปิดพื้นที่ให้ภาคส่วนต่างๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาคมได้เข้ามามีส่วนร่วมในการเป็นสมาชิกและสร้างเครือข่ายเพิ่มอีก เนื่องจากจะนำมาซึ่งความรู้และความคิดใหม่ๆ และมีกลไกการทำงานที่ทำให้ทุกฝ่ายสามารถขับเคลื่อนการทำงานได้ เช่น กลไกการพัฒนาที่อิงรูปแบบการพัฒนาที่เชื่อมโยงกับภาครัฐ และกลไกการวิเคราะห์วิพากษ์ก่อนการดำเนินการเข้ามาช่วย ขณะเดียวกันประชาคมต้องมีการบริหารจัดการที่จะช่วยให้เกิดกระบวนการทำงานได้มีประสิทธิภาพจำเป็นต้องมีหน่วยงาน องค์กร ที่เป็นเสมือนศูนย์ประสานหรือมีการแต่งตั้งผู้ประสานงานที่ชัดเจนในการทำหน้าที่ด้านการประสานงาน ด้านธุรการ และฝ่ายเลขาซึ่งจะเอื้ออำนวยให้ทุกฝ่ายรับรู้ รับทราบผลการทำงานอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (2543) กล่าวว่า การมีองค์กรประสานงานที่เข้มแข็ง เพื่อให้เกิดเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ข่าวสารและการเชื่อมโยงองค์กรต่างๆ ให้เป็นเครือข่ายเพื่อก

ช่วยกันคิดวางแผนและดำเนินกิจกรรมนั้นจำเป็นต้องมีบุคคล มีงบประมาณที่เพียงพอต่อการดำเนินงาน รวมถึงมีการเปิดเวทีให้สมาชิกทุกคนมีการพบปะกันอยู่เสมอก็จะช่วยกระตุ้นให้สมาชิกมีความกระตือรือร้นอยู่เสมอ นอกจากนี้การทำให้ประชาคมมีการจัดการความรู้จะทำให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และสร้างให้สมาชิกเป็นคนใฝ่เรียนรู้และพัฒนาความรู้ นำพาไปสู่การพัฒนาตนเองและพัฒนาการทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ดังนั้นแนวทางการขับเคลื่อนให้เกิดกระบวนการประชาคมเพื่อพัฒนาการศึกษาของท้องถิ่นและแนวทางการขับเคลื่อนการทำงานของกระบวนการประชาคมให้สามารถดำเนินการพัฒนาได้อย่างมีประสิทธิภาพดังกล่าวข้างต้น จึงน่าจะเป็นอีกแนวทางที่จะทำให้บุคคล องค์กร หรือภาคส่วนต่างๆ เกิดการรวมตัวกันจนเกิดเป็นกระบวนการประชาคมเพื่อที่จะเข้าไปพัฒนาการศึกษาหรือพัฒนางานด้านอื่นๆ ในสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

ข้อเสนอแนะการวิจัย

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. จากข้อค้นพบการมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น องค์กรบริหารส่วนจังหวัด และเทศบาล ยังคงมีปัญหาอุปสรรคในเรื่องระเบียบการใช้งบประมาณ ได้แก่ การไม่สามารถอนุมัติงบประมาณในการพัฒนาได้เนื่องจากโรงเรียนไม่ได้อยู่ในสังกัด ทั้งที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีความพร้อมและยินดีให้การสนับสนุนการศึกษา ดังนั้น หน่วยงานระดับสูงควรทำความเข้าใจและ ผ่อนปรน ยืดหยุ่นระเบียบข้อบังคับในการใช้งบประมาณขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อทำให้เกิดความคล่องตัว และเอื้อต่อการสนับสนุนการศึกษาในท้องถิ่นต่อไป

2. ควรมีกรอบแนวทางการปฏิบัติในภาพกว้างให้กับประชาคมหรือภาคีเครือข่ายในการที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาการศึกษาได้อย่างเป็นระบบ สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่นและตามเป้าหมายการศึกษาชาติ

ข้อเสนอแนะต่อหน่วยปฏิบัติในการส่งเสริมกระบวนการประชาคมท้องถิ่น

1. คนในท้องถิ่นต้องเป็นกระบอกเสียงประชาสัมพันธ์และสร้างเครือข่ายไปยังกลุ่มคน หรือองค์กรที่มีความเข้มแข็งในด้านทุนและทรัพยากรให้รับรู้และสนใจเข้าร่วมการพัฒนาการศึกษา

2. การพัฒนาการศึกษาโดยกระบวนการประชาคมจำเป็นต้องประกอบไปด้วยบุคคล องค์กรหลากหลายภาคส่วน จึงจะทำให้มองเห็นทิศทางในการพัฒนาการศึกษาได้ครอบคลุม หลากหลาย โดยเฉพาะประชาคมในท้องถิ่นจะช่วยกำหนดทิศทางการพัฒนา

การศึกษาที่ตอบสนองต่อความเป็นท้องถิ่นทั้งด้านภูมิศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจได้อย่างชัดเจน

3. แกนนำกระบวนการประชาคมจะต้องเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการเป็นผู้นำทางความคิดและเป็นผู้ประสานเครือข่ายให้เข้าร่วมการพัฒนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4. การทำงานของประชาคมที่มีการเชื่อมโยงกับหน่วยงานของภาครัฐ พึงเป็นการเชื่อมโยงเครือข่ายที่น่าจุดแข็งของภาครัฐมาใช้ประโยชน์ เช่น การมีผู้เชี่ยวชาญ หรือการมีกรอบการพัฒนาที่มีเป้าหมายการศึกษาที่ชัดเจนมาร่วมในการพัฒนาอันจะส่งผลให้การพัฒนามีความสอดคล้องกับการศึกษาชาติ และเป็นไปตามความต้องการของท้องถิ่นด้วย อย่างไรก็ตามองค์กรภาครัฐที่เข้าร่วมในกระบวนการพัฒนาต้องไม่เป็นผู้สั่งการแต่เป็นการทำงานแบบร่วมมือโดยทุกฝ่ายมีความเท่าเทียมกัน

5. กลไกในการทำงานของกระบวนการประชาคมที่จะประสบความสำเร็จได้ดีต้องอาศัยรูปแบบการวิพากษ์ข้อมูลก่อนการดำเนินการพัฒนา เพื่อเป็นการสร้างความชอบธรรมกับทุกภาคส่วน ทำให้ทุกฝ่ายได้ร่วมมือริเริ่มและกำหนดทิศทางการพัฒนาร่วมกัน ซึ่งการวิพากษ์ปัญหาของประชาคมจะอยู่ในรูปการประชุม หรือการจัดเวทีประชาคมก็ได้

6. การทำงานของประชาคมจะต้องมีการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นกับประชาคมเนื่องจากจะช่วยให้สมาชิกทราบเป้าหมายการทำงาน มีความรู้ความเข้าใจในกระบวนการทำงานเป็นอย่างดี อีกทั้งยังช่วยให้ประชาคมสามารถทำงานได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน จึงควรเน้นให้ประชาคมมีการจัดการความรู้ ทำให้ทุกฝ่ายได้แบ่งปันความรู้ แลกเปลี่ยนเรียนรู้และเกิดการพัฒนาความรู้อย่างสม่ำเสมอโดยตลอด

7. กระบวนการประชาคมเพื่อพัฒนาการศึกษาของท้องถิ่นพึงเน้นการมีส่วนร่วมของผู้เรียนในกระบวนการพัฒนาทุกขั้นตอน เนื่องจากผู้เรียนเป็นผู้ที่มีส่วนได้และส่วนเสียโดยตรงจากการพัฒนา ประชาคมจึงต้องให้โอกาสในการคิด การนำเสนอปัญหาและทางออกจากมุมมองของผู้เรียนให้มาก

8. สถานศึกษาที่จะสามารถพัฒนาตนเองได้อย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพด้วยกระบวนการประชาคมท้องถิ่นนั้น ผู้นำสถานศึกษาเป็นกลไกการขับเคลื่อนที่สำคัญ ผู้นำต้องสร้างทีมทำงานร่วมกับประชาคม โดยแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบให้ทุกฝ่าย โดยเฉพาะผู้ที่ทำหน้าที่ประสานเครือข่ายหรือทำหน้าที่ธุรการประสานงาน หรือเป็นเลขานุการต้องเป็นผู้ที่ประสานการทำงานได้ดีมีประสิทธิภาพอันจะส่งผลให้การพัฒนาความร่วมมือระหว่างสถานศึกษากับประชาคมเป็นไปได้อย่างราบรื่นและต่อเนื่อง

9. การพัฒนาการศึกษาของท้องถิ่น ควรเน้นการสร้างอัตลักษณ์ทางการศึกษาของท้องถิ่นให้มีความชัดเจนและมีความสอดคล้องกับบริบททางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและภูมิศาสตร์ อันจะเป็นการส่งเสริมให้นักเรียนที่จบการศึกษาในท้องถิ่นมีความภูมิใจในอัตลักษณ์ศักดิ์ศรีของตน รวมทั้งมองเห็นความหวังและโอกาสของการใช้ชีวิตและประกอบอาชีพในท้องถิ่นอีกด้วย

10. การขับเคลื่อนการศึกษาโดยกระบวนการประชาคมในอนาคตข้างหน้า ความเข้มข้นจะอยู่ในระดับท้องถิ่น เพราะทั้งทรัพยากรและอำนาจถูกกระจายออกไป โดยเฉพาะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องเข้ามาเป็นแกนนำในการขับเคลื่อนการศึกษา รวมทั้งสถาบันทางวิชาการต่าง ๆ ในท้องถิ่นต้องเข้ามากระตุ้น สื่อสารให้คนในชุมชนรู้เท่าทันและสนใจเข้าร่วมการพัฒนาการศึกษาในท้องถิ่นให้มากขึ้น

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. การทำวิจัยครั้งต่อไปควรวิจัยเกี่ยวกับการบริหารการเปลี่ยนแปลง (Change Management) ในกระบวนการประชาคม เช่น การศึกษาจัดการความรู้ การสร้างเครือข่าย การสร้างภาวะผู้นำและการเสริมพลังอำนาจให้กับองค์กร และศึกษาปัจจัยเงื่อนไข สนับสนุนให้เกิดการสร้างการเปลี่ยนแปลง รวมถึงการศึกษาการขยายกระบวนการประชาคมในท้องถิ่นให้เกิดขึ้นในวงกว้าง โดยอาจจะศึกษาในรูปของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ กรณีศึกษา หรือการถอดบทเรียน เป็นต้น
2. การทำวิจัยครั้งต่อไปควรทำวิจัยแบบมีส่วนร่วม หรือ การวิจัยที่ผู้วิจัยได้มีโอกาสเข้าไปร่วมมือหรือกระตุ้นให้ประชาคมเข้ามาพัฒนาการศึกษาของท้องถิ่น ซึ่งอาจเป็นประชาคมกลุ่มเล็ก ๆ เข้าไปพัฒนาการศึกษาในตำบล หรือหมู่บ้าน จะทำให้งานเป็นประโยชน์ในการขับเคลื่อนกระบวนการประชาคมในพื้นที่มากขึ้น
3. การทำวิจัยครั้งต่อไปควรเป็นงานวิจัยที่เป็นลักษณะการขยายผลสู่ห้องเรียน เช่น การทำวิจัยหลักสูตร (curriculum research) หรือการพัฒนาการเรียนรู้ที่เน้นความเป็นอัตลักษณ์ของท้องถิ่นและความต้องการของแต่ละท้องถิ่นซึ่งอาจเป็นลักษณะการวิจัยเชิงปฏิบัติการ
4. การทำวิจัยครั้งต่อไปควรศึกษาแนวคิด แนวปฏิบัติขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ถ่ายโอนการศึกษากับการทำงานร่วมกับภาคประชาคมในการพัฒนาการศึกษาให้เป็นรูปธรรมและสะท้อนอัตลักษณ์ของท้องถิ่น